

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU'NUN İLMİ HAYATI, MİLLİ KÜLTÜR VE
DİL ANLAYIŞI**

Sibel SARIBOĞA

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sefa Salih AYDEMİR

ADİYAMAN-2021

T.C.
ADİYAMAN UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY
MASTER’S THESIS

**ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU’S SCIENTİFİC LIFE, NATIONAL
CULTURE AND LANGUAGE UNDERSTANDING**

Sibel SARİBOĞA

Supervisor
Dr. Teacher Member of Sefa Salih AYDEMİR

ADİYAMAN-2021

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun İlmî Hayatı, Milli Kültür Ve Dil Anlayışı**” adlı çalışmanın, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18.06.2021

Sibel SARİBOĞA

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun İlmî Hayatı, Milli Kültür Ve Dil Anlayışı
Sibel SARİBOĞA
Adıyaman Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Ocak, 2020

Bu tez, sosyal bilimler alanında önemli bir yere sahip olan Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun ilim hayatı, dil ve milli kültür anlayışı üzerinde yapılan bir çalışmadır. Birçok bilim insanının önde gelenlerindendir. Bir milletin dil ve milli kültür anlayışı, o milletin bir sonraki kuşağına neler bıraktığı ve kendi milletinin tarihsel süreç içerisinde ne kadar milliyetçilik anlayışlarını korumuş ve benimsemişlerdir gibi birçok ilim sahası oluşturmaktadır. Günümüzde bu konular üzerinde de bilim insanlarımızın araştırmaları devam etmektedir.

Bu çalışmada, Türk Sosyoloji tarihine fayda sağlayan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu kimdir ve sosyoloji bilimine neler katmıştır? Duayen isimlerden olan Fındıkoğlu milli kültür anlayışı nasıldır? 1928-1930 dönemi harf inkılabıyla dil meselesini nasıl ele almıştır? Sosyoloji bilimine, dil meselesi konusunda nasıl bakış açıları kazandırmıştır? Kültürel faaliyetlerin korunması ve teşvik edilmesi konusunda nasıl bir yol izlemiştir? Fındıkoğlu hakkında yapılan tez çalışmasında yukarıdaki sorular baz alınarak değerlendirilmiştir.

Araştırma, Türkiye'de sosyolojik olarak ele alınan dil meselesi, folklor, sosyal tabakalaşma, kültür konuları ve kendi coğrafyasına katkı sağlayacak bilim insanlarına yol gösterici olacaktır.

Anahtar Kavramlar: Sosyal Tabakalaşma, Dil Meselesi, Kooperatifçilik, Kültür Milliyetçiliği, Türk Folkloru.

ABSTRACT
Master's Thesis
Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu's Scientific Life, National Culture And Language
Understanding
Sibel SARIBOĞA
Adıyaman University
Graduate Education Sciences
Department of Sociology
January, 2020

This thesis, which has an important place in the field of social sciences, Ord. prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu's scientific life is a study on his understanding of language and national culture. He is one of the leading scientists of many. A nation's understanding of language and national culture constitutes many fields of science, such as what that nation has left to the next generation, and how much nationalism their own nation has preserved and adopted in the historical process. Today, our scientists continue their research on these issues.

In this study, who is Ziyaeddin Fahri Findıkoğlu, who contributed to the history of Turkish Sociology, and what did he contribute to the science of sociology? What is the understanding of national culture of Findıkoğlu, one of the doyens? How did the 1928-1930 period deal with the language issue with the alphabet reform? What perspectives did he bring to the science of sociology on the issue of language? What kind of path did he follow in protecting and promoting cultural activities? The thesis about Findıkoğlu was evaluated on the basis of the above questions.

The research will guide the scientists who will contribute to the sociological issue of language, folklore, social stratification, cultural issues and their own geography in Turkey.

Keywords: Social Stratification, Language Issue, Cooperatives, Cultural Nationalism, Turkish Folklore.

ÖN SÖZ

Tez çalışmamda, planlamasında araştırılmasında ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen bana tez çalışmamda hep güvenen engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı şekillendiren sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Sefa Salih AYDEMİR ve Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak annem Fezile SARIBOĞA ve babam Şemsettin SARIBOĞA'ya maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri, bana güvendikleri için ne kadar minnet etsem az kalır.

Adıyaman, Haziran, 2021

Sibel SARIBOĞA

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Türk Sosyoloji tarihine büyük katkı sağlayan gerek bilim anlayışı gerek kullandığı metotlarla sosyoloji alanına büyük yarar sağlamıştır. Sosyoloji alanında aile hukuku, dil meselesi, din görüşü, halk bilimi ve folklor anlayışı, kooperatifçilik meselesini ele alma biçimi, milli kültür anlayışı daha birçok konuya değinerek sosyoloji alanını zenginleştirmiştir. Fındıkoğlu'nun hayatı, öğrencileri tarafından ele alındığını bilmekteyiz. Fındıkoğlu'nun Yüksek Lisans Tez konusu olarak almamın asıl amacı 1900'lü yıllarda milli kültür ve dil anlayışındaki değişiklikler nelerdir günümüz ele alınan dil anlayışı arasında ne biçim değişiklikler vardır. 1920'lerdeki milli kültür anlayışımız ve günümüz milli kültür anlayışımız arasında nasıl değişiklikler olmuştur. Günümüzün en büyük meselelerinden biri olan modernleşme çalışmaları Türk milletinin benliğini nasıl etkilemektedir. Dil, din, milli kültür anlayışını değiştirmekte midir? Diller arası etkileşim konuşma dilini nasıl etkilemektedir modernleşme ve teknolojinin dil, milli kültür anlayışı boyutunu ne şekilde şekillendirmiştir? Sosyoloji alanında duayen isimlerden biri olan Fındıkoğlu bilim anlayışıyla sosyoloji alanına nasıl katkı sağlamıştır? Eserleriyle bilim insanlarının bilim anlayışı ve sosyoloji anlayışlarını (dil, milli kültür) konularıyla nasıl katkıda bulunmuştur?

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
I. İLİM HAYATI, KİŞİLİĞİ VE FARKLI YÖNLERİ	3
1.1. HAYATI.....	3
1.2. İLİM HAYATI	4
1.2.1.Öğrenimi.....	4
1.2.2. Yaptığı Görevler ve Akademik Yolundaki İlerlemeleri.....	5
1.2.3. Gazeteleri, Kitapları, Dergileri, Makaleleri.....	7
1.3.BİLİM ANLAYIŞI.....	12
1.3.1. Bilim Anlayışındaki Kişiliği.....	12
1.3.2. Anadoluçuluğu ve Milli Kalkınma	13
1.3.3.Metot Anlayışı.....	15
1.4.ORTA SINIF VE SOSYAL TABAKALAŞMA	18
1.5.SOSYAL REALİTE.....	21
1.6. AİLE HUKUKU SOSYOLOJİSİ	24
1.7.TOPLUM İÇİNDEKİ SİYASET ANLAYIŞI	27
1.7.1. Erzurumlu Olarak Fındıkoğlu Siyaseti.....	27
1.7.2.Ahlak ve Hukuk.....	30
1.8.ETKİLEDİKLERİ VE ETKİLENDİKLERİ	32
İKİNCİ BÖLÜM	38
II. FINDIKOĞLU’NUN MİLLİ KÜLTÜR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	38
2.1.KOOPERATİFÇİLİK	38
2.1.1.Kooperatifçilik ve Şehirleşme	40

2.1.2. Türkiye’de ve Doğu’da Kooperatif Varlığı	43
2.1.3.Kooperatif Hukuku	44
2.2. MARKSİZM	47
2.3.MİLLİYETÇİLİK	49
2.3.1.Kültür Milliyetçiliği	52
2.3.2.Sosyo-Kültürel Yapısı ve Büyük Adam	54
2.3.3.Beynelmilelcilik	59
2.4.DOĞU KALKINMASINDA ERZURUM ŞEHİRLEŞMESİ	61
2.5.FINDIKOĞLU’NUN FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI.....	64
2.5.1.Folklor İsmi	66
2.5.2. Folklorun Tanımı ve Önemi	68
2.5.3. Folklorun Tarihçesi	70
2.5.4. Folklorun Diğer Bilimlerle İlişkisi	72
2.6.YÖRESİNDEN VE HALK EDEBİYATINDAN FAYDALANMA.....	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	78
III. DİL SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN FINDIKOĞLU’NUN FİKİRLERİ	78
3.1.HARF İNKILABI	78
3.2.DİL MESELESİ	80
3.3.DİL SOSYOLOJİSİ.....	82
3.3.1.Dillerarası Alışveriş.....	84
3.3.2.Dildeki Doğallık	86
3.3.3.Siyaset ve Dil.....	88
3.4.DİLDEKİ BUHRAN	90
3.5. DİL DÜZELMESİNİN FİKİRLERİ	92
3.5.1. Yazı Dilinin Konuşma Diline Benzerliği	93
3.5.2.Konuşma Dilinin Halkın Diline Benzerliği.....	95
3.5.3.Toz Tutmuş Türkçe Kelimeleri Halkın Diline Kazandırmak	96
3.6.DİL ÜZERİNE ORTAYA ÇIKAN FİKİRLER	99
3.6.1.Tasfiyeciler	99
3.6.2.Türkçüler	100
3.6.3.Fesahatçılar.....	101
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
t.y.	: Tarih Yok
vs.	: Ve Saire
Prof.	: Profesör
Dr.	: Doktor
y.y.	: Yüzyıl
çev.	: Çeviren
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu bilimsel çalışmalarıyla, öğretim felsefesi ve mücadeleci yapısıyla Türk folkloru alanında, milli kültür ve dil ile ilgili araştırmacılarında önde gelen isimlerindendir. Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken ile beraber, Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Sabahattin Bey ile oluşturulacak halkanın, öğreticisi Mehmed İzzet'ten sonra gelen parçayı oluşturur. Anadolu'nun her alanını gezmiş ve araştırmalarda bulunmuş sosyal sorunları kaleme almıştır. Onlarca kitabı ve 3000'den fazla makalesiyle toplumbilime katkı sağlamıştır. Sosyoloji adına literatüre pek çok eser kazandırmıştır.

Fındıkoğlu, doğduğu yeri unutmayan ve ölümüne kadar memleket sorunlarıyla uğraşmış ve eserler yayınlamıştır. 1997 yılında ilk folklor derneği olan “Halk Bilgisi Derneğini” kurarak Türk halk bilim önceleri arasına girmiştir. Fındıkoğlu folklor malzemesini “cemaatlikten” “cemiyyetliğe” başka ifadeyle “tabiat halkı” halinden “kültür halkı” haline geçememiş topluluklarda yaşanan yazısız fikir hayatı olarak ele alır. Fındıkoğlu oluşturduğu bu fikir hayatında sistemin olduğu ve bu sistem içerisinde ki kişiler, eylemler, kurumlar, kurallar, hukuk vs. etmenler içerisindeki değişimin olacağı fakat realitede olan yapının devamını ele alır. Olaylara bütüncül bakış açısı ile bakar ve tümdengelimci- tümevarımcı metodunu kullanarak sosyal meselelere bakmış ve gözlemin önemli olduğuna değinmiştir.

21. Yüzyıldaki dönemde kendi kültürümüzü yaşatmakta zorlanırken Fındıkoğlu; dil, kooperatif, folklor, Doğu'nun şehirleşmesi, milliyetçilik, kültür milliyetçiliği, aile, sosyal tabakalaşma, ahlak hukuk, sosyal realite, dil, harf inkılabı, dil sosyolojisi gibi konuları ele alırken toplum içinde melezleşme, asimilasyon, yozlaşma vs. durumlarının yaşanmaması için eserler yayınlamıştır. Günümüz sorunu olarak hala devam eden bu konulara, Fındıkoğlu bakış açısıyla değerlendirmek ve bu sorunlara çözümler üretmek ve kurallaştırma hareketleri ile hem dışarıdan hem de içeriden bazı etkenler ile sağlandığını tespit edebiliriz. Fındıkoğlu Türkiye’de yerli ve milli düşünce gelenekleri kurma mücadelesinde bulunmuş ve bu konular üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Dil meselesinde üç yol vardır: İki yol, herkesin uygulayacağı bir yol olduğunu söylerken üçüncü yola, bilim ve ihtisas yolu demiştir. Bu üçüncü yolun seçkin kişilerin karışması gerektiğini söylemiştir. Milletimizin bizlere miras olarak bıraktıkları kitapları; yoklamak bunları araştırmak, içindeki her sözcüğü analiz etmek, yeni kelimeler üretmek işine kimsenin karışılmaması gerektiğini söylemiştir. Bireyin uzviyetini biyolojik kanunlar belirlerken maneviyatında sosyolojik kanunların belirlediğini de dile getirmiştir.

Çalışma, üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım Fındıkoğlu'nun hayatı, kişiliği, bilim anlayışı, sosyal tabakalaşma, tabakalar içerisinde ki realitenin önemi, ahlak ve hukuk, Fındıkoğlu'nun etkiledikleri, etkilendikleri; Fındıkoğlu'na karşı fikir yürütenler, Anadoluculuk ve milli kalkınma çerçevesindeki konular ele alınmıştır. İkinci kısımda Türkiye'de kooperatif varlığı, folklor, milliyetçilik, kültür milliyetçiliği, milli beraberliğin ve bütünlüğün sağlanması, Türk halkının sosyo-kültürel alanlarda ilerlemesi; gelişmiş milletler arasında kendine yer edinmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Üçüncü kısımda ise dil sosyolojisi, dil meselesi, diller arası alışveriş, dil üzerine ortaya çıkan fikirler, diller arasındaki alışverişte alınan her kelimenin milli benliğinin korunması ve bir sonraki kuşağa aktarma sırasında hangi yolların izlenileceği anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İLİM HAYATI, KİŞİLİĞİ VE FARKLI YÖNLERİ

1.1.HAYATI

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 1901 yılında Erzurum'un Tortum ilçesinin bir köyünde dünyaya gelmiştir. Annesinin soyu Yusufeli köyündedir. Annesinin memleket ziyaretine gelip doğumunu Erzurum'da yapmasıyla Fındıkoğlu'nun nüfus kaydında Erzurum yazılmasına yol açmıştır. Babası da iş nedeniyle İstanbul'da ikamet etmektedir. Devlet tarafından okutulan Fındıkoğlu'nun babası İstanbul'da medrese eğitimini tamamlamıştır. Ailesinin önde gelenleri tarafından Erzurum'a getirilip munasip bir kadınla evlendirilmiştir. Daha sonra Fındıkoğlu'nun babası Erzurum'a kesin dönüş yaparak geri kalan ömrünü kendi memleketinde mutlu bir şekilde geçirmek istemiştir. Bu mutluluk yıllarını sona erdiren I. Dünya savaşı felaketi olur. I. Dünya savaşında Erzurum – Bayburt'a kadar yol kat eden Rus ordusu Ermeni savaşçılarıyla Türk köylerini yağmalayıp, zulümlerde bulunmuşlardır (Bilgiseven, 1987:5-6). Fındıkoğlu'nun göçe mecbur kalması zorunlu kılınmıştır. Fındıkoğlu'nun bu göçe mecbur olması ileri ki hayatında önemli toplumsal konuları ele alacağına işaret etmektedir.

Fındıkoğlu daha 14 yaşında iken babası, annesi, 19 yaşındaki Şahabettin ağabeyi, ablası, ablasının iki çocuğu ve evin damadıyla oluşan aile iki buçuk ay süreyle oradan oraya göç edip durmuşlar. Göç sırasında ablasının iki çocuğunun gözleri kör olup sonra vefat etmişlerdir. Ablası bu acıya dayanamayıp delirip dağlara kaçmıştır. Babası tifo hastalığına yakalanıp vefat etmiştir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu kendisi de babasının yakalandığı tifo hastalığına yakalanmıştır. Bu göç Fındıkoğlu'nun hafızasında hiçbir zaman silinememiştir. Bu göç vakasından çok etkilenen Fındıkoğlu sonraki yıllarda eserlerinde bu göçten anlatmıştır. Etkilendiği hüznü ve travmatik durumları gerek şiirlerinde gerek yazılarında deşinmiştir. Bu acıklı göç durumundan sonra ağabeyi bir memuriyete girmiştir. Annesinin kardeşi Ziyaeddin Fahri'yi de bir memuriyete yerleştirmesini istemiştir. Ancak ağabeyi kardeşinin okuma macerasına sokmuştur. Fındıkoğlu'nu eğitim görmesi için İstanbul'a gönderir (Bilgiseven, 1987: 5-9). İstanbul'da Fındıkoğlu'na destek olacak bir akrabası bulunur.

İstanbul'da üne sahip olan amcası Mısır Mollası unvanıyla (dini bir anlam taşıyan unvanıyla) sayılı bir adamdır. Fındıkoğlu Gelenbevi Lisesine başlamak üzere şimdilik amcasının yanında kalmaktadır. Fındıkoğlu'nun en büyük amacı şuan yük olmuş, bir an evvel amcasından kurtulmak istemiştir. Gelenbevi Lisesinde 10'uncu sınıfı okurken yaşı büyük olan arkadaşlarının askere alınması dolayısıyla sınıfla kendisi gibi küçük yaşta olan arkadaşıyla sınıfta toplam 3 kişi kalmışlardır. Ancak okul idaresi 3 çocukla eğitim faaliyetinin devam edilmeyeceği nedeniyle sınıfı kapatır. O anda Fındıkoğlu'nun posta telgraf okulunun imtihanla talebe aldığını öğrenir. İller için posta müdürü eğitimi veren okulun imtihanına girer ve başarılı olur. Amcasının bu durumdan haberi yoktur. Bu haberi amcasına verdiği zaman amcasına tam bir sürpriz olmuştur (Bilgiseven, 1987: 5-9). Fındıkoğlu'nun hayatı tıpkı ülkenin ekonomik ve askeri durum gibi sıkıntılı geçmiştir.

1.2.İLİM HAYATI

1.2.1.Öğrenimi

Fındıkoğlu ilk lise eğitimini Gelenbevi Lisesinde başlamıştır. Ancak ülkenin asker ihtiyacı giderilsin ve büyük yaştaki öğrencilerin askere alınmasıyla sınıf mevcudunun 3'e düşmesiyle okul idaresi tarafından sınıf kapatılmıştır. Fındıkoğlu'nun eğitim azmiyle Posta- telgraf okulunun mülakatı ve sınavlarını geçerek posta-telgraf okuluna kayıt yaptırır. Okulu bitirdikten sonra yoğun tempolu bir sürece geçer. Reşat Şemsettin Siverle arkadaş olur ve gece Galatasaray postanesinde çalışır. Gece iş hayatı sürerken gündüzleri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki eğitiminin devamını getirmektedir. Edebiyat Fakültesi mezunu olduktan sonra ilk olarak doğduğu Erzurum'a daha sonra Sivas ve Ankara Lise Edebiyat ve felsefe öğretmenliği mesleğini yapar. 26 yaşına kadar öğretmen mesleğini sürdürür. Ancak çocukluk yıllarındaki fırtınalar dinmemiştir. Kaleminin mürekkebi hiç bitmemektedir. Erzurum'da yazdığı Yunus'un Mezarında Tahassüsler Şiiri ile iç dünyasındaki rahatsızlığı (Bilgiseven,1987: 8) dile getirmiştir.

Dereler yaşlı sanki, teselli yok bir yandan

Gül solmuş, bülbül susmuş, aşkındaki hicrandan

Fındıkoğlu'nun dizelerinde anlaşılabileceği gibi halkın saadetine yönelmiş halkın iç dünyasını kaleme alan ve anlatan bir zattır. Halkın sevgisini alan, halkın sevgisiyle coşan kalbi ile köy eğitimini de temenni etmiştir. 26 yaşına kadar öğretmenliğe devam etmiştir. Fındıkoğlu imtihana bir arkadaşıyla beraber girer. Doktora tezi için yurtdışına gönderilecek öğrenciler arasına girmeye hak kazanırlar (Bilgiseven, 1987: 9). İki arkadaşının da üstün başarısı sonucu Fındıkoğlu ve arkadaşı Avrupa'ya gitmişlerdir.

Fındıkoğlu'nun doktora tezi için gittiği şehir Strasburg şehridir. Doktora çalışmasını sürdürürken aynı zamanda İstanbul Üniversitesinin Edebiyat Fakültesinde asistandır. Fındıkoğlu'yla birlikte asistan olarak başlayan kişiler Hilmi Ziya, Sabri Esat Siyavuşgil, Mazhar Şevket, Vehbi Eralp, Mehmet Karahasan ve Maxit Gökberk'tir. Bu arkadaşlarla birlikte Fındıkoğlu'nun Türkiye'de yaptığı lisans eğitimi Avrupa'da geçerli olmayıp Avrupa da tekrar lisans eğitimi alarak 1936'da Doktora tezini de vererek yurda dönmüştür (Bilgiseven, 1987: 9).

1933'te ülkemize gelen Alman Profesörleriyle birlikte ve özellikle Kessler'le yakınlık kurmuş ve işbirliğinde bulunmuştur. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun üniversitedeki (edebiyat ve iktisat fakültelerinde) son derece verimli geçirmiştir. Fındıkoğlu'nun bu azim ve başarısıyla üç binden fazla makale 40 civarında eser ortaya çıkarmıştır. 1958 yılında Ordinaryüs unvanını da almıştır. Fındıkoğlu'nun bu başarısı tabi ki sadece ona ait değildir. Eşi Efser Fındıkoğlu'nun eşine verdiği değerden de kaynaklanmaktadır. Eşinin aile çerçevesindeki sorumluluklardan tabi tutmamıştır. Anlayışlı bir eş arkasına olarak başarısından söz etmiştir. Efser Fındıkoğlu'nun edebiyatla bilime olan sevgisi mutlu bir evliliği de beraberinde getirmiştir. Ancak bir gün rahatsızlanan Fındıkoğlu Cerrah Paşa hastanesine götürülmüş. Okumaması gerektiği söylenmiştir. Ancak okuma ve yazma aşkıyla yanan Fındıkoğlu dinlememiş. Tekrar fenalaşan Fındıkoğlu hayata 1974 yılında gözlerini yummuştur (Bilgiseven, 1987: 9-16).

1.2.2. Yaptığı Görevler ve Akademik Yolundaki İlerlemeleri

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun gıpta edilecek çok yönlü bir kişiliği ve akademik kariyeri vardır. Edebiyat Fakültesi öğrencisiyken yazmaya başlayan Fındıkoğlu ölümüne kadar elinden kalemi düşmemiştir. İlk yazısı "İstanbul Mektupları" başlığıyla 1920'lerde Sarıkamış'da "Varlık" adındaki gazete de yayınlanmıştır.

Fındıkoğlu'nun binleri bulan makaleleri ve çeşitleri oldukça fazla olan gazete ve dergileri 1924'ten beri "İş ve Düşünce" sinden yararlanarak yayınlamıştır. Öğretim, araştırma, inceleme, yazma, yayma gibi alanlarda öncül olan bir kişiliğiyle İktisat Fakültesi Dekanlığında, Gazetecilik Enstitüsü Müdürlüğünde, İktisat ve İçtimaiyat, Enstitüsü Yöneticiliğinde başarılı hizmetlerde bulunmuştur (Başar, 1976: 9-12). Her başarısını faklı bilim alanlarıyla taçlandırmıştır.

Bir müddet Türkiye Muallimler Birliği reis vekilliği görevi yaparak daha sonra da reisliğini yapmıştır. 1927 de "Halk Bilgisi Derneği'ni" kurarak folklor ilminin ortaya çıkmasını ve gelişmesinde katkı bulunarak derneğin Halk Bilgisi Mecmuası'nda çalışmıştır. İstanbul Üniversitesi "İktisat Müze ve Arşiv"ini de kurmuştur. Memleket sorunları ve kalkınmasında önemli çalışmalarda bulunan Fındıkoğlu 1962'de Erzurum'da Tortum Kalkınma Derneği kurmuş ve İstanbul ve Adapazarı'nda şube ve temsilciliklerini açılmasında yardımcı olmuştur (Kardeş, 1976: 18-19).

Akademik olarak bilimsel çalışmalara zenginlik katılması istemiyle Ulusal ve Uluslararası kongrelere katılıp bildiriler sunmuştur. Almanya, Fransa, İngiltere'de bilimsel toplantılara katılmıştır. Paris Hukuk Fakültesi'nde konferanslar vermiştir (Başar, 1976: 9-12). Bu çalışmalarıyla Fındıkoğlu'nun sosyoloji geleneğini zenginleştirmek bu yoldaki tutkusu ve azmini göstermektedir.

Fındıkoğlu içtimaiyat Enstitüsü öğrencilerine ve meraklı okuyucularına sosyal araştırma yöntemlerinin monografiler şeklinde aile, atölye ve köy gibi konuları nasıl ele alacakları hakkında rehber olmuştur. Fındıkoğlu ele aldığı konular veya yazdığı eserlerle ülke sorunlarına değinmeden olayların yüzeysel boyutuyla ele almamıştır. Her şey teori ile pratiğin bütünleşmesi ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Türk Hukuk Sosyolojisi, Tedvin Sosyolojisi, Türk Aile Sosyolojisi, Ahlak Sosyolojisi, Lisan Sosyolojisi, Köy ve Şehir Sosyolojisi ve Sanayi Sosyolojisi bu görüşlerin örneklerini vermektedir (Türkdoğan, 1976: 33). Böylece Fındıkoğlu çalışmalarıyla ve akademik başarısıyla ulusal ve sosyolojik sistem oluşturarak ülke gerçeklerine değinmiştir.

1.2.3. Gazeteleri, Kitapları, Dergileri, Makaleleri

Fındıkoğlu'nun sosyal bilimler alanında neredeyse üzerinde kalem oynatmadığı yer ve alan olmamakla beraber araştırmalarını daha geniş bir çerçeve ile iktisat ve hukuk sosyolojisi üzerinde yapmıştır. Kitap, makale, araştırma tebliğ, dergi ve broşür halinde 3000'in üzerinde yapıtları bulunur. Fındıkoğlu'nun ölümünden sonra armağan niteliğinde kitaplar çıkarılmıştır. Fındıkoğlu Bibliyografyasında 1958 sonuna kadar yayınladığı “telif” veya tercüme” yazılarının yer aldığı gazete ve dergiler basın hayatımızla olan ilgisinin ilk yanını göstermeye yeter. Birçok nokta dikkate alınarak Fındıkoğlu'nun eserlerini şu bölümlere ayırmak gayet iyi olacaktır (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 4-5).

Yazılarının Yer Aldığı Gazeteler

Varlık (Sarıkamış), Son Telgraf, İstiklal, Halk, Hakimiye-ti Milliye (Ankara), Kızılırmak (Sivas), Ulus (Ankara), Cumhuriyet, Tasvir-i Efkar, Yeni İstanbul, İnkılapçı Gençlik. (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 5-93).

Yazıların Yer Aldığı Dergiler

Anadolu, Mihrap, Muallimler Birliği (Erzurum), Meslek, Muallimler Birliği (Ankara), Felsefe ve İhtimaiyat Mecmuası, Türk Yurdu, Halk Bilgisi Haberleri, Hayat Mecmuası (Ankara), İş ve Düşünce, Kültür Haftası, Yeni Türk, Ülkü (Ankara), İstanbul Baro Mecmuası, Siyasi İlimler Mecmuası, Hukuk Fakültesi Mecmuası, Değirmen, Millet (Ankara), Çığır(Ankara), Doğu (Zonguldak), Vergi ve Resimler Dergisi (İzmir), Çalışma (Ankara), Türk Folklor Araştırmaları, Bilgi, Türkiye İktisat Mecmuası, Sesimiz (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 5-93).

Bu listede sadece sürekli olarak yazdığı gazete ve dergilerin adları verilmiştir. Ayrıca Fındıkoğlu'nun eserlerinin yer aldığı “Fındıkoğlu Bibliyografyasından” (1918-1958) yararlanılmıştır.

Varlık Gazetesi

Z. F'nin Elde edebileceğimiz ilk neşredilmiş gazete yazısı, Sarıkamış'ta 1920 de kurulmuş olan Varlık gazetesinde çıkmıştır. İnkılap ve milli savaş yılları esnasında Kazım Karabekir Paşanın himaye ve ilhamı altında epeyce bir zaman neşriyat yapan bu gazete hakkında henüz bir monografi yapılmamıştır (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 7).

Son Telgraf Gazetesi

Bu gazete 1924 de Sadri Ethem, Fevzi Lütü, Subhü Nuri ve arkadaşları tarafından İstanbul'da tesis olunmuş, muharrirlerden Ömer Kemal'in talebi üzerine Z. F. Seyahat mektupları neşredilmiştir (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 8).

İstiklal Gazetesi

İsmail Müştak tarafından 1924 de İstanbul'da tesis edilen İstiklal Gazetesi İlk defa Erzurum Lisesi İçtimaiyat muallimliğine tayin edilen Z.F. den İstanbul- Erzurum yolculuğunun intibalarını istemiştir. Bunun üzerine Şarki Anadolu'da Müşahede ve İhtisasları başlığı altında (A.H.) imzası ile mektuplar intişar edilmiştir (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 9).

Halk Gazetesi

Bu gazete 30/10/1925 de eski Tanin başmuharriri Muhiddin Bey tarafından İstanbul'da tesis edilmiş olup yazı komitesi içinde M. Mermi, İsmail Hüsrev, İbrahim Necmi, Resulzade M. Emin, Vedat Nedim ve diğerleri bulunmaktadır. Z.F. bu gazeteye askerlik vazifesiyle İstanbul'da bulunduğu bir zamanda Muhiddin Bey'in talebi üzerine kısa bir müddet katılmış yazı ve makaleleri neşreylemiştir (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 18).

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

Fındıkoğlu'nun Bibliyografyasına (1918-1958: 19) göre, Z.F. 1927, 1928 ve kısmen 1929yılarında Ankara'da intişar eden Hakimiyeti Milliye'nin daimi muharrirleri arasında bulunmuştur. Gazetenin "Ulus" adı altında çıktığı devrede yalnız birkaç makalesi intişar edecektir.

Kızılırmak Gazetesi

Z. F. 1929'da Avrupa'ya tahsile giderken ailesinin bulunduğu ve evvelce kısa bir müddet lisesinde hocalık yaptığı Sivas'a gelmiş ve burada kurulmasına delalet ettiği "Halk Bilgisi Derneği Sivas Şubesi" ile bir müddet beraber çalışmıştır. O zamanlar Abdulkadir Beyin neşrettiği " Kızılırmak " gazetesi idarehanesi, aynı zamanda Sivas'taki folklorcuların da bir mahfili idi (Fındıkoğlu Bibliyografyası, 1918-1958: 20-21).

Eserleri

- 1) Erzurum'da Şehirleşme
- 2) Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber
- 3) Bayburtlu Zihni
- 4) Erzurum Şehirleşmesi ve Gecekondu Problemi
- 5) Erzurum Şehirleşmesi ve Sosyolojik Belirtileri
- 6) Tortum Kalkınma Derneği
- 7) Beş Yıllık Plan ve Silifke
- 8) İctimaiyat
- 9) Hukuk Sosyolojisi
- 10) Gençliğe Dair Düşünceler
- 11) Sosyalizm ve İctimai Siyaset
- 12) Şarkta ve Garpte İctimai Sınıf
- 13) Auguste Comte
- 14) İctimaiyat Dersleri
- 15) Rus Kazakları Etrafında Nazariyeler
- 16) İngiltere'de Sosyal Antropolojinin 50. Yılı ve Türkiye
- 17) Fransa'da Yeni Bir "Halk Bilgisi Cemiyeti"
- 18) Sivas'ta Timurlenk Menkıbeleri
- 19) Bulgaristan Türklerinin Türkiye'de Geçirdiği Aile Değişikliği
- 20) Yunanistan'da Bazı Sosyolojik Müşahadeler
- 21) Bugünkü Harbin Erzurum'da Çay Adetlerine Tesiri
- 22) Memleketimizde Bir Alman Sosyoloğu
- 23) Kıbrıs ve Hariciyemiz

- 24) Nehru ‘nun Arkasından
- 25) Geçi Kalesi
- 26) Erzurum Şairlerinden: Şerifi
- 27) Kızılırmak Gazetesi “Temiz Türkçe”
- 28) Dünya Gazetesi, Türkçenin Yolunda
- 29) Meçhul Bir Türkçeye Dair
- 30) Bir Eserin Notları: “Türklerin Menşesine Dair Küçük Bir Risale”
- 31) Çocuklara Tarihi Nasıl Okutulmalı
- 32) Halk Bilgisi
- 33) Edebiyatta Yaratıcılık
- 34) Harf İnkılabı
- 35) Harf İnkılabı İle Beraber
- 36) Dilimizin Düzelmeye
- 37) Dil Düzelmeye Yolları
- 38) Dilimiz İçin Düşünceler: I
- 39) Le Play Mektebi ve Prens Sabahattin
- 40) Yunus Emre, Anadolu Edebiyatı Notları
- 41) Harputlu Bir Şair: Hacı Hayri
- 42) Felsefe Kongreleri
- 43) İbni Haldun’da Metot Nazariyesi
- 44) Erzurum Şairlerine Dair
- 45) Ahlak Tecrübesi
- 46) Prof. Şekip Tunç’un İlk yazıları
- 47) Ziya Gökalp ve Ali Nüzhet Göksel
- 48) Aristo Sofizm
- 49) Namık Kemal ve Türkçülüğü
- 50) Türkiye Liselerinin Sosyolojisi Öğretmenlerinden Bir Grup İçin Seminer Çalışmaları
- 51) Devletler hususi hukukunda egzogami meselesi
- 52) Alman ve Türk Hukuk Sosyolojisinde Egzogami Nazariyeleri
- 53) Egzogami Meselesi Etrafında Umumi Sosyolojik Neticeler
- 54) Hâkimiyet ve Hürriyet Prensipleri Karşısında Siyasi Fırkalar

- 55) Tortum Folkloru Hakkında Bir Eser
- 56) Folklor Araştırmaları
- 57) Erzurum Folklorundan Derlenmiş Maniler
- 58) Folklor ve Mahiyeti (Raife Hakkının Basılmamış Bir Tezi Hakkında)
- 59) Folklor ve Etnografya kılavuzu
- 60) Türk Folklorculuğunda Anket Usulü
- 61) Bir Türkü ve İktisadi Folklor
- 62) Yeni bir Folklor ve etnografya Kılavuzu
- 63) Folklor ve Hukuk
- 64) Çocuk Edebiyatı Folklorunun Değerlendirilmesi
- 65) Folklor ve Hayat
- 66) Para Folkloru
- 67) Hukuk Folkloru
- 68) Fransa'da Folklor Neşriyatı
- 69) Muallimlikte Şikâyet İptilası
- 70) Şiirimizin İnkişafına Dair
- 71) Dil Kurumu ve hukuki durumu
- 72) Dil kurultayı toplanırken
- 73) Dil kurultayı ve gazeteciliğimiz
- 74) Halkımızın Terbiyesi
- 75) Şiirimizin İnkişafı
- 76) Halk Bilgisi Derneğinin Kuruluşu
- 77) Halk Bilgisi Tetkikleri
- 78) Halk Bilgisi Faaliyetleri
- 79) Muallim ve Cemiyet
- 80) Sosyal İlimlerde Metodoloji Nazariyeleri

Okuttuğu her dersin kitabını yazmış, kongrelere sunduğu tebliğleri yayınlamış, yararları gördüğü kitap ve yazıları dilimize çevirmiştir. Böylece sosyoloji, metodoloji, kooperatifçilik, estetik, ahlak felsefesi, ahlak tarihi, sosyoloji tarihi, basın tarihi, iktisat tarihi, eğitim, öğretim, sosyalizm, folklor ve etnografya konularını kuşatan 3000'in üstünde kitap, makale, tebliğ, broşür ve incelemeler vardır. Bir makale çerçevesi içinde

Fındıkoğlu'nun yayınları üzerinde topluca durma olanağı bile yoktur. Bunun nedeni Fındıkoğlu'nun yayınlarının geniş bir alana uzanması kadar sayıca çokluğudur.

1.3.BİLİM ANLAYIŞI

1.3.1. Bilim Anlayışındaki Kişiliği

Fındıkoğlu ülke kalkınmasında, Anadolu'nun ve Anadolu halkının sorunlarını göz önünde tutmuş ve çözüm yolları bulmak için kendini bilime, bilim alanına adanmıştır. Çok azimli ve becerikli bir bilim insanıydı. Doğduğu, hayata tutunduğu yeri unutmayan ve ölümüne kadar memleket sorunlarıyla uğraşan bir özelliği vardır. Bu kişiliğini Cahit Tanyol şu şekilde ifade eder: “Fındıkoğlu toplum problemleriyle uğraşan bir bilgin olmaktan çok, toplumcu bir bireydi. Toplumcu kavramını burada toplum sorunlarına pratik bir katkı anlamında kullanıyorum. Yanlışlığa neden olmaması için ona cemiyetçi demek daha doğru olur.” (Düzgün, 1990: 21) demiştir.

Amiran Kurtkan'a göre: “Fındıkoğlu ne bireyi cemiyete ne de cemiyeti bireye tercih etmektedir. İkisi arasında yani cemiyet ve birey ilişkisindeki ahenkli bir beraberliği zaruri gördüğü için, uzviyetçi teoriyi de mukaveleci teoriyi de reddeden bir sosyologdur.” (1987: 37) demiştir.

Fındıkoğlu cemiyetin gelişmesinde de ferdin ve ferdi psikolojisinin önemli olduğuna değinmiştir. Fındıkoğlu cemiyet kavramına önem verir ve onu en geniş, ayrıntılı bir şekilde incelemeye alır. Fındıkoğlu yaptığı inceleme ve araştırmalarla sağlam bir bilimsel kişiliğe sahiptir.

Fındıkoğlu'nun hayatını cemiyet sıkıntılarına adanması konusunda gösterdiği fedakârlığı kendi kuşağındaki insanlarda neredeyse mümkün değildi. Fındıkoğlu kökeni Anadolu'ya ait aydınların protatipiydi. Davranışlarında, eylemlerinde Anadolu bilgini olarak görülürdü. Batı karşısında boynu aşağıda olmadığı gibi doğu da mahkum değildi. Fındıkoğlu Anadolu aydınları içinde toplumun sorunlarına tepki olduğu gibi toplumun temsilcisiydi (Tanyol, 1976: 11-12). Fındıkoğlu toplumcu bir insandı. Bireyci yönünü öfkелendiği zaman ortaya çıkardı. Bilime ve bilimin gelişiminde fayda sağladığı gibi saygı da gösterirdi. Kendisinin bir önceki kuşaklarına karşı katılmadığı fikir ve düşüncelere hoşgörüyle yaklaşırdı. Fındıkoğlu bilimsel çalışmalarında gözleme büyük önem verir. Fındıkoğlu'na göre “İlim, müşahedeci ve hadisecidir, müşahade ve

hadisenin tezhip ettiği bir düşünce ise olsa olsa felsefe ve metafizik bir kıymet taşır (Düzgün, 1990: 24).

Fındıkoğlu topluma bütüncü bir tavırla yaklaşmıştır. Olaylara, problemlere topyekûn bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirmiştir. Bilimsel çalışmalarına tümdengelim yöntemini kullandığı gibi bazı zamanlarda tümevarım yöntemini de kullanmıştır. Lakin her zaman olaylara büyük çerçevede değerlendirmiştir (Düzgün, 1990: 26).

Fındıkoğlu sosyoloji adına da iyi ve kötü görüşlere ulaşmak, insanlık hakkındaki ahlaki hükümlere ulaşmak istemiştir. Yeni sosyolojiyle de olaylara ayrıntı bir şekilde inceleme olaylarla ilgili (hukuk siyasetine, ekonomi siyasetine vb) alanlara değinmek istemiştir. Böylelikle Fındıkoğlu'nun sosyolojiye bakışı ele aldığı metodu bütüncüdür. Böylece; belirli zamanlı ve mekanlı somut bir realiteyi konu alan yeni sosyoloji; gözlem, tümevarım, tecrübe ve istatistiki metotları kullanarak, folklorik ve etnografik araştırmalardan (Güngör, 1991: 18) fayda sağlamıştır.

Fındıkoğlu bilim için önemli olan objektifliktir. Bilim yapmak için kendi duygularından uzak konu ve sorunları ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Fındıkoğlu bilim kişiliğiyle bürokratlaşma ve politikadan uzak kalmıştır. Politika insanı objektiflikten uzaklaştırdığı gibi biliminde temel kuralı olan nesnelliği öldüreceğini belirtmiştir. Bu tavrını ve düşüncesini ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür. Fındıkoğlu bilim anlayışıyla bilim dünyasına örnek olan bir kişiliğe sahiptir.

1.3.2. Anadoluculuğu ve Milli Kalkınma

Anadolu topraklarının Türk Milleti'nin asıl vatanı olduğunu ileri süren Anadoluculuk, bu coğrafyayı Türk kimliğinin temel unsurları arasına yerleştirir. Anadolu toprakları hem Türk kimliğinin yeniden tanımlaması, hem de doğu ile batı arasında ilişki kurulması açısından stratejik bir noktadadır. Köklerinin bulunduğu topraklardan yeniden doğma fikrini, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan bir ülkenin aydınları olarak Osmanlı münevverleri büyük bir ilgi ile karşılamışlardır. Özellikle Mükrimin Halil Yınanç, Remzi Oğuz Arık, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Nurettin Topçu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken bu hareketin önde gelen temsilcileri arasında sayılabilir. Bu isimlerin yanı sıra Anadoluculuk pek çok yazar ve şair arasında

da kabul görmüş ve Anadolu'cu bir edebiyat anlayışı şekillenmeye başlamıştır. Nitekim Anadolu'culuk hareketinin önemli yayın organı olan Anadolu Mecmuasında Anadolu temalı edebi metinler, şiirler mevcuttur. Edebi anlatım yoluyla Anadolu kelimesi coğrafi bir terim olmanın ötesinde sosyo-kültürel bir bağlamda kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır (Derican, 2014: 389).

Fındıkoğlu'nun çalışmalarını devam ettiği zamanda Türkiye'de sosyal sorunlar çok fazla ve çeşitliydi. Bu sorunlara çözüm bulabilecek ve çözümünde kullanılacak bir bilgi birikimine sahip değildi. Bu bakımdan aynı dönemde yaşamış olan Fındıkoğlu ile Ülken Türkiye'de bilimsel bilginin üretilmesi ve Batıdan nakledilmesi yoluyla bir yandan çıkan problemlere çözüm ve bilginin birikiminin sağlanması açısından önemli iki görevi üstlenmişlerdir (Güngör, 1991: 1-2).

Fındıkoğlu çalışmalarındaki farklılıkları ve çok yönlülüğü hep Türkiye'de yerli ve milli bir düşünce geleneğini kurmak, milli birlik ve dayanışmaya dikkat çekmek (Güngör, 1991: 3) milli kalkınmaya katkıda bulunma gayretindedir.

Fındıkoğlu millileşme ve milli kalkınmada ilerleme ve gelişimde bulunması açısından Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk, memleket mıntıklarının sosyal ve kültürel farklılıklarını bugün de değerini koruduğu (Fındıkoğlu, 1975: 54) ifade ederek şöyle ifade etmiştir:

“...Memleketi üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek Garp Bölgesi için İstanbul Üniversitesinde başlamış olan Islahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyet'e cidden modern bir Üniversite kazandırmak, Şark Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde... Üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçilmelidir...”

Doğunun kalkınması ilerlemesi eğitimle sağlanacağını ve verilen eğitim batıyı takip edilerek kendi toplumunun ihtiyaçlarına uyarlanarak verilmelidir. Türkiye'nin içinde de gelişmişlik farklılıklarının olduğunu, doğu ve batı arasındaki ilerlemeyi en aza indirmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Coğrafi, hatta iktisadi bakımlardan Doğu Bölgesini ayırmışlardır. Bölgelerin gelişmemelerinden ziyade sosyal yönlerinde nispi bir beraberlik, aynı bölge içine sokulmayı gerektirecektir (Fındıkoğlu, 1975: 79).

Fındıkoğlu ilim adına yaptığı çalışmada Anadolu'nun batısında ne kadar gelişme olursa da Şark vilayetlerinde de aynı gelişme ve ilerlemenin savunuculuğunu yapmıştır (Özanlı, 2018: 15). Fındıkoğlu, bir sosyolog gözüyle bölgeye dair birçok saptamada bulunmuştur. Tespit ettiği her soruna çözüm önerileri getirmiştir. Bu faaliyetleri; dernek faaliyetleri, seminer faaliyetleri ve diğer farklı kimi faaliyetlerde bulunmuştur. Fındıkoğlu ülkenin doğusuyla batısı arasında var olan eşitsizliğin giderilmesi üzerinde çalışmıştır (Yazıcı, 2010: 25).

Anadolu halkını “içinden hayat ve medeniyet mefkuresiyle kaynayan, hakiki milli hakimiyeti içinde olan kendini Anadolu'ya adayan Fındıkoğlu, coğrafya analizinde Türk milletinin yükselmesi için “milli ve mahalli” bir çözüm şekli” önerir. Memleketin kalkınması ve gelişmesi için yurdumuzun iktisadi realitesinin bilinmesi, bunun içinde bölge araştırmalarının yoğunlaştırılması gerektiğini söyler. Halkevlerinin görevini yerine getirmesini ister. Monografiler hazırlamıştır. Fındıkoğlu ekonomik düzenin yerleşmesi için tutarlı görüşler ortaya atmıştır. Türkiye'nin karma ekonomi düzeniyle kalkınacağını belirtmiştir. Düzgün'ün eserinde Mehmet Eröz'e göre “Devletçiliğin de fertçiliğin de hakkının verilmesini istiyordu. Devletin yapabileceği işleri devlet, ferdin yapabileceği işleri hususi teşebbüs yapmalı. Hususi teşebbüsü ve ferdi mülkiyeti güçlendirecek, karışık ekonomiye zenginlik verecek, ideolojiye yenilik verecekti. Kapitalizm ile sosyalizm ortasında kalkınma ve sosyal adil sağlayıcı fonksiyonlar kurulmuştur (Fındıkoğlu, 1939. Akt. Düzgün, 1990: 28-30). Yerli ve yabancı misafirlerle uğraşmış, devlet adamlarıyla temaslarda bulunmuştur. Böylece inkılap olarak devletçilik ekonomiyi iyileştirecek anlayışı olmuştur.

1.3.3.Metot Anlayışı

Fındıkoğlu sosyolojiyi, sosyal hayatı çeşitli metotlarla anlamaya çalışmıştır. Hakikatte kullanılan sosyoloji metot farklarından eski ve yeni sosyoloji doktrinleri doğmaktadır. Sosyoloji metodları genel metod teorisine bağlıdır. Fındıkoğlu'na göre genel metodolojiyi görmeksizin özel metodolojiden bahsetmek doğru değildir. Fındıkoğlu metodolojisini genel ve özel olarak ikiye ayırmıştır. Akılcı metot tahlilci, talili, dedüktif usul, tümdengelimci yöntem (Eski sosyolojinin bir özelliği olarak görür.) Tecrübeci metot, istikrarıcı, endüktif usul, tümevarım yöntem. Fındıkoğlu'na göre eski sosyolojinin yöntemi olan tümdengelim yönteminin aksine tümevarım yönteminin daha

güvenilir bir yöntem olduğunu belirtir. Tümevarım yöntemi ilmin yok sağlayamayacağı bir metodla beraber, tümdengelim metodu ile oluşturması gerekir. Fındıkoğlu, bazı eserlerinde tümevarım metodun ilmin yok sayamayacağı bir metod olarak kendini göstermiştir. Ama sosyal ilimlerde tümdengelim metoduyla tamamlanması gerektiğini belirtir. Böylece hukuk fikirlerini dile getirdiği yapıtlarında tümdengelim metodunun kullandığını görmekteyiz. Fındıkoğlu'na göre duygu, düşünce ve deneyimden ibaret din, felsefe ve ilimden ibaret olan disiplinler birbirlerine indirgenemez. Birbirlerine karşı tavır alarak davranışlarda bulunmaz ama birbirlerinin araştırmalarına ve kemaline de yardımcı olurlar (Taş, t.y. 610-613). Böylece Fındıkoğlu güçlü bir metodolojinin çok çeşitli bir işbirliğinden meydana gelen bir metodoloji olduğunu dile getirir. Fındıkoğlu sosyolojik metod anlayışını somut- soyut- somut olarak özetlemiştir. Böylece araştırılacak olay ve olguların önce yalnız olarak soyutlanması incelenmesi daha sonra bütün olarak ele alınması gerektirdiğini belirtmiştir. Olayların statik olarak incelenmesi, dinamik olarak araştırılması düşüncesini savunur.

Fındıkoğlu'na göre realite dünyası bir bütün olarak incelendiğinde, sosyal parçası tek başına düşünülemez. Sosyal parçası, diğer parçalar ile tabii, biyolojik, psikolojik tarafları ile kompleks birliktelikler içindedir. Böylece metod bakımından eski sosyoloji sezgi, tümdengelim ve mantıki muhakemelere; yeni sosyoloji ise gözlem, tümevarım, tecrübe istatistik, folklorik ve etnografik araştırmalar ve tarihi metoda dayanır (Güngör,1991: 17-19).

Fındıkoğlu tarih felsefesinde sosyoloji sınırını geniş tutarken yeni sosyoloji sistemlerinde ya çok dar tutmuştur ya da diğer bilimlerle iç içe düşünülmüştür. Bütün ilimlerin gereksiz düşünülen parça-iş hüviyetindeki araştırmaları da sonuçta insanlığı tevhidin ispatına götürür. İslamiyet tümevarım yöntemine dayalı tümdengelim yönteminin de ilim adamlarına aşılacaktır. Bir konunun bir panonun taşlarının oturması ve ampirik araştırmalar için iki metodunda yardımı lazımdır. Böylece kainattaki mana bütünlüğü ve varlığın kuvve olarak ele alan biri, o kuvvenin güçlülüğünü ve ayrıntısını ayrı ayrı ele alarak tümevarım ve tümdengelim metodunun meyvelerini kullanarak bir araya getirmiştir (Bilgiseven, 1987: 72). İşte bu yüzden Fındıkoğlu, Avrupalı, metod uygulayıcıların metodla ilgili düşünceleri ele alırken bu iki yöntem arasındaki ideal birleşimden uzak veya ne derecede yakın olacağını dikkate almıştır.

Fındıkoğlu'nun çalışmalarında Durkheim'in metodunun izleri de görülmektedir. Durkheim sosyolojik metot kurallarını izah ederken metodun temelinde “sosyal olguların bir nesne, şey gibi ele alınması” kuralını koymuştur (Güngör, 1991: 21).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'na göre Rönesans (yeniden uyanış) eyleminden sonra felsefi fikirlerin ilk temsilcisinden biri olan Descartes'dır. Descartes ilk görüşte tüm olaylara aralarındaki ilişkiyi ayrı ayrı değerlendirmiş görünmektedir. “Hakikatın azar azar keşfedileceği” düşüncesi gibi. Descartes bütünü malum farz ediyor. Azar azar bilinen şey tümdengelim ile oluşturan çıkarmalar ve bunların hususi alanlara yayılmasıdır. Daha sonra hakim tanrı olacağını, bizler için bilginin eşya arasındaki ilmi olayların hakim olabileceği Rönesans'tan sonra dile getiren Descartes. Tanrı ve tanrının dili bilinemez demiştir. Ama aklın söylediğini söyleyen başka kaynaklar yok diyemeyiz; vahiy, devlet, örfler, kilise ferdin sahadaki davranışını teşkil edebilir. Bu bilgileri aklımızdan geçirmeye hiçbir kuvvet engel olamaz (Bilgiseven, 1987: 73).

İçtimaiyat gerek statik bakımdan, gerek dinamik bakımdan araştırmalar yaparken, önceden bilinen tabiatı yani tabiatı beşeriye göz önünde tutacaktır. Fındıkoğlu'na göre bütün usuller içtimaiyattan önce kurulmuş ve içtimaiyata has olan usul ve hususlar bu gaye için kullanılmalıdır. Ziyaeddin Fahri, kendi hayatına Auguste Comte'nin de özel bir yeri olduğunu belirtmiştir. Becon'un metot anlayışını daha sonra ayrıntılı ele alarak Comte buna pozitivist medod adını vermiştir. Fındıkoğlu Comte'un tümevarım metoduna sadık kalmıştır (Bilgiseven, 1987: 73-76).

Fındıkoğlu'na göre Auguste Comte sosyoloji tarihinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte sosyoloji metodolojisini çok iyi işleyen filozoflardan biridir. Auguste Comte ruhi, içtimai hadiseleri ilmi izah kadrosunun ve ilmi metodolojisinin çevresinin tasarımcısıdır (Özanlı, 2018: 103).

19 asrın içtimai ilimlerinde çılgır açan tarihi usulün esaslarını, metodolojik görüşlerin rehberi olan ve tarih felsefecilerin fikirlerini derli toplu olarak izah eden görülmektedir. Fındıkoğlu İslam Ortaçağını sosyoloji usulü olarak da İbni Haldun'dan tümevarımcı bir metod uygulaması bakımından önemle bahseder. İbni Haldun'nun Mukaddime'de öykü ve gönderen tarihçiliğe duvar olarak izah ettiğini tarih anlayışını koruduğunu söyleyen Fındıkoğlu, bu anlamda tarihi metodun tümevarım metodu olduğunu (Bilgiseven, 1987: 75) söyler.

1.4.ORTA SINIF VE SOSYAL TABAKALAŞMA

Sosyal tabakalaşma kavramı, bir memleketin nüfusunun farklı sınıflardırması ve hiyerarjik dizilişle ifade edilen pramide denir. Tabakalaşma pramidi birbirinden farklı sosyal sınıflar oluşturur. Bazı sınıflar yan yana, bazıları üst üste gelecek şekilde pramidi şekillendirmektedirler. Pramitler ülkelerin gelişmişliğine göre de değişmektedir. Bazı pramitlerin ortası şişkinken, bazılarının orta kısmı zayıf ve alt kısmı genişlemiştir. İlk olarak pramidin şekli önemlidir. Ortası şişkin pramit gelişmiş ülkeyi gösterirken, ortası zayıf pramitler az gelişmiş ülkelerin karakterini göstermektedir. Tabakalaşma pramidi içeriğini oluşturan sosyal sınıflar taşıdıkları önem derecesi de zamanla (Bilgiseven, 1987: 114) değişmektedir. Sosyal tabakalaşma kavramı sosyal değişme kavramına bağlı olduğunu söylemiştir.

Sosyal sınıf tarihini ele alırken Fındıkoğlu'na göre, iktisadi güç, hayat biçimi, eğitim seviyesi ve iktisadi durum gibi objektif durumlar bakımından neredeyse aynı durumda olan ve aynı halde oluş idrakından ibaret sübjektif kriteri de taşıyan fertlerin meydana getirdikleri topluluk sosyal sınıftır (Bilgiseven, 1987: 114). Sosyal sınıflar içerisinde alt, orta, üst tabakaların her biri içinde de sosyal sınıflar mevcuttur. Örneğin; büyük toprak sahipleri üst sınıfı oluştururken, orta derecede toprak sahipleri ise orta sınıfları oluşturmaktadır. Buda aynı tabakada bile farklı sınıfları göstermektedir.

Sınıf ve tabaka tabirlerinden yapılmış bir ameliye adı yerine sosyoloji ıslahatları arasına Latince Strata'den yapılma bir tabirle girdiği malumdur. Lisanımıza sınıflaşma ya da diğer adıyla tabakalaşma 1923 Türkiye'siyle başlayacaktır (Fındıkoğlu, 1957: 103). Fındıkoğlu toplum içindeki tabakalaşmayı 5 gruba ayırmıştır.

1-Köylüler

2-Burjuvazi

3-Memur tabakası

4-İşçiler

5-Münevverler

Köylüler nüfusun %81,6, işçileri %3,5, sanayici-tüccarı-esnafı %9, memurları (ordu zabıtları- Amme idaresi) %4,89 oluşturmaktadır. Fındıkoğlu'na göre Müslüman memlekette bütün sosyal istihalelerde Garbde görüldüğü şekilde sınıf ve tabakalaşma sosyolojik bir hatadır. Fındıkoğlu bununla ilgili sınıf, tabaka olma istidadını taşıyan zümrelerden (Fındıkoğlu, 1957: 104) bahsedilir.

Fındıkoğlu'na göre pramitte taban ve tepe noktası arasındaki mesafe ise sosyal mesafeyi işaret etmektedir. Tepe noktası ile taban arasındaki mesafe az ise aşırı zengin ile aşırı fakir arasındaki zıtlık az olur. Tabakalar arasındaki sosyal mobilite veya sosyal hareketlilik olup olmaması önem taşımaktadır. Sosyal sınıflar arasındaki hareketliliğin olmaması kast sisteminin etkin olduğu ülkelerin pramididir. Açık sınıf, sınıf sisteminin etkin olduğu ülkelerde, hukuken sosyal sınıflar arasında geçit kolaylığı herkese açıktır. Böylece pramidin alt, orta, üst tabakalarla doldurması hangi tabakada hangi sınıfın yer aldığı meselesi önem teşkil etmektedir.

Fındıkoğlu'nun sosyolojisinde “orta sınıfların” çok önemli bir yeri vardır. Fındıkoğlu orta sınıfın toplum konumundaki yeri ve önemini şu şekilde ifade etmektedir: *“Bütün uzviyetçi sosyologlar, uzvi teşbihler, benzetmeler yaparak orta hücrelere benzer orta fertlerden mürekkep bir sınıf düşünürler ve bu sınıfın, alt yüksek sınıflar arasında ahenk ve muzavene rolü oynadığını ileri sürerler. Bu düşünce orta sınıflar soyolojisinin değer ve önemini gittikçe artırmaktadır. Tefsirler ne olursa olsun, hadise şu ki, her cemiyette alt sınıf ve tabakanın en yukarı katı üzerinde birleşenler ortayı teşkil ederler... Her tarihi devrede az çok taazzur etmiş bir orta sınıf ‘şekil’i ‘kalıp’ı vardır. Bunun içine girenler değişebilir... Muhteva değişir, fakat orta sınıf bir şekil olarak daima vardır”* (Fındıkoğlu, 270-271. Akt. Taş, t.y. 616).

Fındıkoğlu, “millet”, “milli devlet” altında bir araya gelecek toplumda, dengeyi oluşturacak bir nesne olarak orta sınıfa dikkatleri vermiştir, toplumun birleşmesi ve dengenin sağlanması ile de kuramını oluşturmaktadır. Orta sınıfların toplumdaki “denge işlevi” üzerinde önemle dercede duran Fındıkoğlu'na göre orta sınıf deyince, anlaşılması gereken durum bazen sınıf köylüleri de içeren ve esnaf ile müstakil zanaatçılardan, küçük sanat uzmanından, orta memur ve müstahdemlerden, orta ve küçük tüccarlardan meydana gelen bir zümredir. Genellikle, küçük sanat sahipleri orta sınıfın önemli noktasında bulunmaktadır (Taş, t.y. 616).

Fındıkoğlu (1957: 111)sınıf ve tabakaları yönünden non-diferansiye olan bir cemiyetin “milli” değişimleri, sonucunda diferansiye olmak istidadını belirten sınıfların oluşmasına ve gelişmelerine tesir etmektedir.

Fındıkoğlu’na göre sınıflar arasındaki mücadelenin, tıpkı hayvan çeşitleri arasında veya bir türün fertleri arasında görülen insafsız mücadeleye benzediği iddiası içtimai realiteye uygun değildir. Devletin, içtimai sınıflar arasındaki eşitliğe ne kadar ehemmiyet verdiği inkar edilemez (Fındıkoğlu, 1965: 34). Marx’a göre sınıflar arasındaki eşitsizlik bugünkü içtimai merhale için tabidir ve hiçbir tedbir bu müsavatsızlığı ortadan kaldıramaz. Bu eşitsizlik, gittikçe artacak, sivrilecek, nihayet en had bir devrede patlak verecek ve o zaman sınıfsız bir kollektivist cemiyet ortaya çıkacaktır (Fındıkoğlu, 1965: 34-35).

Batı’da sanayileşmenin muhtelif yararları yanında işçi ve işveren sınıfları arasında kapitalizmin büyüme ve gelişme devrelerinde tezatlaşma idrakına dayanan bir sınıf düşüncesinin ön plana çıktığı söylenebilir. Türkiye’nin sosyal yapısında bu türden bir sınıf düşüncesi ve sınıflaşma olgusu söz konusu değildir. Türk ticaret burjuvazisi ve zengin fabrikatör burjuva sınıfı teşekkül edememiş, istismar olayı ve bunun keskinleştirdiği bir sınıf bilinci ile beslenen sosyal sınıflar ortaya çıkamamıştır. Bu durum kısmen islamiyetin fazla servet sahibi olmayı doğru bulmayan hükümlerinden ileri gelmiş sayılabilir. Bu nedenle, büyük din alimlerin belirttikleri gibi, tasavvuf ve şeriat arasındaki ilişki birbirinden ayrılması zor bir kılıf ve öz ilişki olarak fark edilseydi, hem çeşitli meslek sınıfları, sosyal sınıflar, uzlaştırıcı ve işbirliğine teşvik edici bir sınıf bilincine kavuşabilirler hem de bu konuda kendiliğinden belirecek örf ve adet hukuku resmi kanunlarını (Bilgiseven, 1987: 118-119) temel teşkil eder.

Bu anlamda sosyal sınıflar arasında eşitlik formülü, sosyalizmi tarife kafi değildir. Kaldı ki sosyalizm, mümkün mertebe Marx’ın anladığı ve güttüğü sosyalizm içtimai sınıflar arasında eşitlik tesisine yanaşmaz. Sınıfların mevcuyetini, tabii kanuna dayandırmak bahsinde liberal ve Marxist düşünce birleşir. Sosyalistçe kurulmuş bir cemiyette sınıfların değil, tek sınıfın bulunacağına, bu tek sınıfın ise bütün cemiyetten ibaret olmasına göre bugün anladığımız manada sınıfın bulunmayacağı, olsa olsa zümrelerin mevcut olacağı malumdur. İçtimai sınıflar arasına eşitlik sokmak mefkûresinin sosyalizmden ibaret zannetmek de mümkündür (Fındıkoğlu, 1976: 34-35).

Türk münevverleri yeni Türkiye’de cereyan eden sosyal değişimlere destek vermiş. Değişimlerin prosesüsü içine birçok kişinin ismi karışmıştır. Sosyal değişimlere ferdi faktörler dışında bu değişimlerde müteessir olan bu grupları göz önüne alarak sosyal sınıflar sosyolojisinin normal gördüğü sınıf ve tabaka tipleri olarak değil mekanın ve bulundukları toplumun ölçüsünde bulunan yere göre içtimai strüktürüne bakılmalıdır (Fındıkoğlu, 1957: 112). Aksi takdirde yanlış hükümlere varılabilir. Örneğin Türkiye ölçüsünde Türk içtimai strüktürüne bakılmalıdır. İşçi sınıfımız Ziyaeddin Fahri’ye göre, sosyal değişimleri etkilemek (aşağıdan yukarıya bir etki mekanizmasını harekete geçirebilmek) dışında, yukarıdan mekanizmanın sosyal değiştirmelerinin etkisine tabi olmuştur (Bilgiseven, 1987: 120-121). Sınıf arasında birbiri üzerinde etki olduğu gibi değişimi de etkilemektedir. Yukarının mekanizma üzerinde etkisi olmaktadır.

1.5.SOSYAL REALİTE

Realite dünyasının sosyal (toplumsal) alanı, diğer alanlarıyla örneğin; coğrafya, biyoloji, psikolojiyle grift münasebet içindedir. Fındıkoğlu, coğrafyacı doktrine yönelik eleştiriyi Durkheim’in coğrafi nedenlerden sosyal hayatı değiştirdiğini göz önünde bulundursak bile sosyal realite bize farklı coğrafi durum ve şartlarda aynı aile ve iktisat şeklinin olduğunu göstermektedir. Böylece coğrafi nedenler aynı iken niçin sosyal ürünler de aynı olmuyor? Sorusunu Fındıkoğlu Sorokin’den faydalanarak şu şekilde izah etmiştir. Coğrafi nedenler sosyal olaylar üzerinden doğrudan veya dolaylı olarak etki etmektedir. Coğrafi etkiler sosyal olaylara farklı şekillerde etki ederler. Önür (2017: 166-167), coğrafi nedenlerle sosyal olaylar arasında dogmatik bir ilişki yok, ancak göreceli bir ilişki görülmektedir.

Fındıkoğlu’na göre sosyoloji, coğrafyaya, biyolojiye, psikolojiye indirgenemez. Her disiplin tek başına bir realitedir. Böylece sosyolojiyi doktorini olarak ele aldığı görüşü başlı başına kendisi içinde bir realitedir.

Böylece sosyoloji konusunu seçmek için Zümrütöva adında bir Türk şehri hayal eder. Kendileriyle konuştuğumuz Zümrütövalılar, biraz sonra içtimai telekkileri, örf ve adetleri hatta edebi ve bedii zevkleri itibarları ile başka görünürler. Belki devlet merkezine uzaklığından ve nüfusunun azlığından ve başka sebeplerden ötürü siyasi kanaatçe biraz muhafazakardırlar. Zümrütövada bir gezintisinden sonra Zümrütöva

da bir araştırma vücuda getirme fikri payda oluyor. Nasıl hareket edeceğiz, Zümrütovalılar tıpkı Parisli, Eskimolu gibi beşeri bir psikolojiye sahip insanlardır. İnsanoğlu, her yerde cüzi ve tali farklarla aynı ruhi durum ve davranışa sahiptir. Yoksa Zümrütova ahalisinin başka türlü olması imkansız (Fındıkoğlu, 1971: 114).

İşine giden amele, tiyatrosuna giden burjuva, dertleşen emekli, memurlar, askerler... Yalnızken ve fert iken nasıl hareket ediyorsa, zümre halinde de aynı hareket ederler. Burada fertlerin his, fikir ve hareketlerinin yekünü karşındayız. Zümrütova'nın amele, burjuva hayatı, eğlencesi, şivesi, edebi zevki hukuki örf ve adetleri, bu tezahürlere iştirak eden ferdlerin fani mevcudiyetlerinden ayrı bir realite teşkil eder. Mesela bu şehrin hapisanesindeki mücrimlerin sayısı vasati olarak muayyen bir müddet için aynı kalıyor. Halbuki mahpuslara girip çıkıyorlar. Keza bu şehrin mahkemelerinde davası görülen boşanmalar muayyen bir müddetin seneleri zarfında aynı vasati sayıyı göstermektedir. Keza bu kentin edebi hazı, o hazı duyan ferdlerin doğup ölmesine ve başkalarına karşın, muayyen bir zaman için aynı kalıyor. Ortada olan bir şey örneğin; kibir nesilden öbür nesile devrediliyor (Fındıkoğlu, 1971: 115-116).

Bir kuşağın bireyleri, bu şeyleri hazır ve yapılmış sahip olurlar. Nasıl fizik muhitin şartları, mesela hava hazırsa anlatmaya çalıştığımız bu şeyler içtimaiyat lisanında buna yerine göre dini müessese, hukuki müessese, edebi müessese, ahlaki müessese denir ve öylece hazırdır. Havanın mevcudiyetini, terazinin bir kefesine konmuş ve içi boşalmış yuvarlağın musluğunu açmakla anlıyoruz. İçtimai havanın mevcudiyetini nasıl anlamayalım? Bunun için çocuğun ve çocuklar zümresinin hayatına bakalım: çocuğun uzviyeti biyolojik kanunlara göre büyürken, maneviyatı da sosyolojik kanunlara göre içinde bulunduğu sosyal muhitin başka lisan olmak üzere muhtelif şeyleri ile içtimai müesseseleri işlenmektedir. Reel bir hadise olmak bakımından, içtimai havanın mevcudiyetini gösteren bir tecrübe asıl tabi havanın mevcudiyetini ispat eden fizik tecrübelerinden farksızdır (Fındıkoğlu, 1971: 115-116).

Zümrütovada müesseseler (miras, hukuk, aile, boşanma, ücret, kıymet, faiz vs.) hayatı değiştirmemişlerdir. Fakat bir müddet sonra birden bu müesseseler içinde bazıları istihale ediyorlar, yani bir halden öbür hale geçiyorlar. Geçiş esnasında bazı fertler şu veya bu nispetle buna tesir ediyorlar. Bu tesirde fert her şey olmayıp sadece bir şeydir

istihale halindeki cemiyetin ancak bir müessili ve bir uzvudur (Fındıkoğlu, 1971:116). Zümrütova halkı içinde amelelik, askerlik, münevverlik gibi mücerret mevhumu bile teşekkül etmiş bir takım realiteler mevcuttur.

Bu şehirde nişanlanma, evlenme ve boşanma işlerini tanzim eden yazısız veya yazılı bir takım kaideler vardır. Bu kaideler adetler, tarzlar ve tezahürler, objektif birer varlıktır. Nehrin yatağı, akan suya nispetle nasıl ayrı bir mevcudiyete malikse, bu kaideler, adetler, tezahürlerde öylece kendi yataklarından geçen fertlere nispetle ayırırlar. Fakat sahili, yatağı olmayan su, suyu olmayan işlek sahil ve yatak nasıl yoksa fertleri bulunmayan içtimai tezahürlerde olamaz. Bu nokta ayrı bir meseledir(Fındıkoğlu, 1971: 116). Herhalde yukarıda da vardığımız sonuçta da ferdi şuurlar dışında da ayrı bir realitenin varlığını gösterir.

Tasarladığımız ve gezdiğimiz bu şehirde Fındıkoğlu'na göre içtimai realite vardır. Bu realiteyi tayin ettiğimiz müddetçe aynı kalmıştır. Fertler bu kalan realitenin yatağında, nasıl kendilerini saran alelade havayı da öylece teneffüs etmişlerdir (1971: 117). Yine kendilerini saran havayı da öylece teneffüs ederek yaşamışlardır.

Fındıkoğlu'na göre askerler vakit vakit değişiyor, ordu durmaktadır. Dinci kesim değişiyor, din ve cami hayattadır. Ameleler değişiyor amele sınıfı devam etmektedir. Amele haricinde amelelik realitesi, memurlar haricinde memurluk realitesi mevcuttur. Maddenin mevcudiyeti kadar emin ve hissedilebilir bir mevcudiyet olarak mevcuttur (1971:118). İşte içtimaiyatın asıl konusu olan realite budur.

Zaman ilerledikçe Zümrütova'nın iki asırlık müddetin sonuna doğru getirdiğinde şehrin sükûnetini, müesseselerinin ve adetlerinin muvazenesini bozan istihalelere şahit olacaktır. Sınıf ve tabakalar arasındaki ilişki alt üst oluyor. Amele sınıfını patronlar aleyhine hareketi hayata teşvik eder gibi görünen bir risale sahibi, şehrin mahkemesinde muhakeme edilmektedir. Nasıl oluyorsa boşanmalar çoğalıyor, gençlerin aile terbiyesi bozuluyor ve kişiler arasındaki benlik hissini tenkit ediyor (Fındıkoğlu, 1971: 119). Bir müddet sonra ölü doğan çocukların sayısının fazlalığını “hikmeti ilahiye” atfetmektedir nihayet yeni açılan Çalışma Müdürlüğü tezgah sahiplerindeki bozukluğu ve bunalımı kontrol etmeye başlamıştır. Zümrütova genç bir mühendis şimdiye kadar münevverlerin kayıtsız kaldıkları bunalımı ve kaosu mısraları ve şivesi ile meziyet olan

halk türkülerini, halk sözlerini, hukuka ahlaka ait sözleri, derin ve ilgiyle defterinde kaleme almıştır.

Zümrütova'nın içtimai havası durgunluğunu kaybetmektedir. Bu bulanmanın mühtelif tezahürlerinden bahseden halk “Nasıl oldu da böyle yepyeni bir vakıa zuhur etti?” ,“Hey gidi eski günler!” sözlerini ağızlarına almaktadır. İçtimai hayatın bu gibi hallerine August Comte “hareketli- dinamik”, Saint Simon “buhranlı” demiştir. Başka sosyologlarda başka isimler versin. Muhtelif isimler altında işaret edilmek istenen şey, içtimai realitenin istihalesinden ibarettir. Bu bunalım sebepsiz değildir. İçtimaiyatçı muayyeniyet ve illiyet prensibini tatbik ettiği zaman içtimaiye deki realite sükun ve ahengin, sınıflar nizamının niçin bozulduğunu anlayıp ve çarelerini arayacaktır. Böylece anlama ve anlatma “ilmi” önlem ve çarelerle de “siyaseti” takip etmiş olacaktır (Fındıkoğlu, 1971: 119).

İçtimai mesele karşısında ilk evvel görülen ve akla gelen vaziyet kayıtsızlıktır. Bu lakaydilik aynen kozmos tabiat meselesinin karşısında alınan vaziyete benzer. Ruh hali, arzusuzluğun aksi olan bir tavır, içtimai realite hakkında kabul görülen bir realizm vücuda gelmiştir (Fındıkoğlu, 1976: 64).

İçtimai realite değişir, şekilden şekle girer. Hatta kaoslu devirlerde bu istilasını, bazı fertlere teslim eder. Yahut uzvi şartları ve ferdi psikolojiye elverişli bir fert bu istihaleyi herkesten evvel sezerek ifade eder. Yeni içtimaiyat, içtimai hadiseleri ve onların teşkil ettiği sosyal realiteyi izlediğine göre bu realite içinde müşahade ettiği her şeyi, içtimai realitenin adeta vidalarını çeviren büyük adamları da gerekirse izah ve muhakemelerinin çerçevesine bir illet (Fındıkoğlu, 1971: 120) olarak sokacaktır.

Fındıkoğlu sosyal realitedeki değişimleri organizmacı- evrimci fikirle açıklamaktadır. Böylece Fındıkoğlu Durkheim ve Gökalp gibi sosyolojinin konusunu “sosyal realite” olarak belirlemektedir. Sosyal realitenin diğer realitelerle ilişkisinin olduğunu söyler ve vurgulamaktadır.

1.6. AİLE HUKUKU SOSYOLOJİSİ

Muhtelif memleketlerde hukuk ile sosyoloji disiplinleri arasında beliren iş beraberliği Türkiye’de de kendi ölçüsüne göre doğmuştur ve ilerlemektedir. Böylece

hukuk sosyolojisi yerine hukuk hadiseleri etrafında yapılan hukuki müesseseler sosyolojisi vardır (Fındıkoğlu, 1971: 159).

Yeterli derecede disiplinli bir hale gelmemiş olan hukuk sosyolojisi içindeki iş bölümünün planını çizmek oldukça güçtür ve sosyal yönleriyle Aile hukuku etrafındaki sosyolojik meseleler ile karşılaşırız (Fındıkoğlu, 1971: 162).

Aile hukuku sosyolojisinin ne gibi meselelerle meşgul olacağını, ne gibi usuller kullanacağını anlatmak maksadıyla numune olarak gösterebilecek olan ekzogami içinde bulunduğu ve bir unsurunu teşkil eylediği hususi geştalt bakımından aile müessesine dahildir (Fındıkoğlu, 1958: 97).

Aile hukuku etrafındaki zümresinde Fındıkoğlu'na (1971:163) göre;

- 1-Aile müessesesi ve tarifi, muhtelif sosyolojik doktrine göre ailenin başlangıcı ve tekamülü;
- 2-Aile tipolojisi, statik ve dinamik sosyolojiler bakımından aile tipleri;
- 3-Akrabalık ve miras müesseseleri muhtelif aile tiplerine göre akrabalığın ve miras sisteminin tekamülleri;
- 4-Yakın akraba arasında evlenme yasağı müessesesi bu müessesesinin iptidai cemiyetlerdeki ekzogami kaidesi ile bağılılığı;
- 5-Çağdaş cemiyetlerde milli ekzogami meselesi ve bu meselenin modern devletler hususi hukukunda evlenme ve miras hukuku mukayelerine mukayesesini;
- 6-Aile sosyolojisinden aile hukuku politikasına geiş meselesi aile hukukunun tedvini veya tedvin edilmiş mevzu hukuku değıştirme veya tadil etme yolları;
- 7-Aile hukukunda normal ve patolojik tefriki meselesi bu tefrikin tedvin ameliyesi için ehemmiyeti;
- 8-Aile hukuku ve aile ahlakı, muhtelif aile tiplerinde hukuk ve ahlak münasebeti;
- 9-Aile hukuku ve iktisat münasebetleri;

10-Ütopist sosyoloji sistemlerinin kadın, aile ve umumiyetle içtimai mesele karşısında durumları ve ileri sürdükleri düşünceler.

Aile, ceza ve devlet... Müesseseleri birinci derecede sosyal, sonra hukuki olan meselelerin merkezini teşkil ederler. Normali ve anormali arayan hukuk ve içtimaiyat mensubu, bu yayılma hususunda ne kadar kuvvetli bir sezgi sahibi olursa ölçüsü de o kadar normale yaklaşır. Aile ocağında cinsi aşkı ve aile sevgisini paylaşan karı ve koca arasına, ikinci veya üçüncü bir kadının girmesi düşüncesi Türkiye’de giderek yayılmaktadır. Bu durumda ekseriyetin belki normal addettiği poligamiyi sosyal ölçü ile anormal hasta bir hadise sayarak hukuki nizam dışında bırakmak gerekmektedir (Fındıkoğlu,1971: 178).

Bir ilim davasını güden içtimaiyat aile tiplerinin ilki ve sonucu arasında bir uzvi bağ kurulabilir mi? Sorusuna karşılık Fransız içtimaiyatçılardan E. Durkheim bu cevabı verenlerdir. Durkheime’e göre başlangıçta siyasi cemiyet ve ev cemiyeti, sonraki süreçlerinde birbirlerinden ayrılırlar. Siyasi cemiyet alanı ve bu ayrılış anında genişler. Buna karşılık ev cemiyeti daralıp küçülür. Aile komünizminin parçalanması bu daralma sebebindedir. Kendisi bu yürüyüşü şöyle izah eder. Bir aile olan Klandan ikinci bir aile çıkmaya başladığı zaman komünizm klan temeli olmaktan çıkar. Ortaya çıkan aile tipi yalnız baba tarafından akrabalığa değer verilen ailedir. Baba bugünün Medeni Kanunlarındaki ferdi mülkiyet hakkına benzer bir hak kazanır. Sonra akrabalık kognatik (yani ana ve baba taraflarından hısımlıklara değer verilen aile) bir zihin kazanır. Pederi tip, bunun tam ifadesidir. Aile azalarından her biri mal mülk sahibi olabilirler. Evliliği modern tip karı, koca ve çocuklardan oluşan dar aile komünizminden artık (Fındıkoğlu, 1971: 198-199) bir iz görülmemektedir.

Fındıkoğlu’na göre aile doğasının ve cinsi içgüdüsel ürünü değil, içtimai deneyimler içinde bir düzeye işleyen ve ferdi özgürlüğe kavuşturan cemiyetin bir zaferi halinde içtimai değer ve müesseselerin kaosu diyebileceğimiz klan içinden ağır ağır yüzeye çıkmıştır (1971: 199).

Cemiyet kendi devamlılığı namına ailenin nitelik ve nicelik üzerinde tesir yapabilir (Fındıkoğlu, 1958: 97). 1908 İnkılabı, dini aile hukukumuzun depremini ortaya koydu ve 1917 aile hukukunun kaleme alınmasına neden oldu bu suretle

meşrutiyet devri, aile müessesesinde kendi otoritesini ve hürriyetçiliğini göstermeye gayret etmiştir. O halde cemiyetin rejim şekli otoriteye veya fertçiliğe dayanıyorsa aile de aynı hal görülür. Fakat bu münasebet sert değildir. Bazen cemiyetin siyasi mekanizması otoriter iken aile de hürriyet prensibinin uygulandığı ve uygulamaya konulması isteniyor (Fındıkoğlu, 1958: 99).

Kısaca dile getirirsek aile adet ve kanun tarafından düzene sokulmuş bir dişi ve bir erkek birleşimidir. Böylece aile hayatına düzen veren adet beşeri inanç olmaktan ziyade mecburiyet ve sıklık aşılayan sosyal bir durumdur (Fındıkoğlu, 1958: 107-109).

Fındıkoğlu'na göre aile tarihine, aile etnografyasına başvurmaya lüzum görmeden, yalnız bugünkü aileye bakmakla şunu öğreniyoruz: Aile kurumundan bahsettiğimiz an gözümüzün önünde bir daire oluşur. Bu daire bağımsız değildir, aynı merkezi saran başka daireler de vardır. Aile kelimesi, bize yalnız dairelerin en küçüğünü ifade ediyor. Hakikatte ailenin bağlı olduğu ve kendi kaynağını oluşturan başka çevreler ve alanlarda bulunmaktadır (1958: 113).

Sonuç olarak insanlığı terbiye eden, insanı ahlaki ve hukuki bir mevcudiyet yapan şey, örflerinin ve ananelerinin şuurumuzda ve şuur altımızda yaşayan tesirlerinden başka bir şey değildir (Fındıkoğlu, 1958: 116). Aile müessesesinin sahip olduğu önem, ilkel cemiyet hayatı için olduğu kadar bugünkü içtimai heyetler bakımından da kocamandır (Fındıkoğlu, 1945: 293).

1.7.TOPLUM İÇİNDEKİ SİYASET ANLAYIŞI

1.7.1. Erzurumlu Olarak Fındıkoğlu Siyaseti

Fındıkoğlu'na göre Türkiye'de bilimsel ve felsefi eylemlerin zenginleşmesini ve gelenek halinde devam etmesine ket vuran önemli bir neden olan fikirlerinin içinde doğmuş olduğu toplum yapısı ile ilgili olmaması, Avrupa'da ortaya atılmış fikir yapılarının düşünürlerimiz tarafından aynen taklit edilmesidir. İçlerindeki yabancılaşma duygusu onların etkili ve verimli düşünceler ortaya koymalarına, geliştirmelerine engel olmakta, dolayısıyla çalışmaları kendileri de içinde yaşadıkları toplumu hoşnut etmemektedir (Ergan ve Karaca, 2013: 32).

Devlet ve fert münasebetinde, devletin ferde karşı adilane davranması meselesi mevcut değildir. Cemiyet daha doğrusu site içinde birlik ve ahenk temini: İşte adalet! İyice nizama sokulmuş bir site muhtelif unsurları ile adil bir medinedir (Fındıkoğlu, 1976: 84).

Ziyaeddin Fahri'nin Etoz ve Kozmoz arasındaki ilişkinin karşılıklı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Bu da dış çevrenin gelişen teknolojinin ve şehirleşme olgusunun etkisiyle değişirken insanın iç alemindeki değişikliği oluşturur. Fakat iç alem terbiye ile düzelemezse, cemiyet maddi rahatlığa ve zenginliklere ulaşırken bu defa manevi olarak fakirleşir ve bozulur. Birlik bilincinin zayıflaması ile siyasi ve hatta kültürel kişiliklerini kaybetme tehlikesine karşı kalabilir. Buda iç dünyanın dış dünya üzerinde etkisinin olduğunu gösterir (Bilgiseven, 1987: 144).

Ziyaeddin Fahri'ye göre hukuk her zaman kanunla aynı anlama gelmemektedir. Bir ülkede ferdiyetçi özgür yapıyı ve yenilikçi bir hayat tarzını yayma amacı ile çıkarılan kanun eğer yenilikçi davranışa sahip halk doğrultusundan benimsenirse yazılı kanun olarak devam eder ve yaptırım zoru ile uygulanmaya çalışır. Ancak davranışlar ve kendiliğinden kurumsallaşamaz (Bilgiseven, 1987: 146).

Fındıkoğlu'na göre müesseseleşmek için bir davranışa uygun “kara kuvvetler karşısında ak, gücü temsil edenlerin toplu bulunmaları bu surette yeni olma, uygar hayatı, güzel yaşamayı ele alarak göstermeleri ve hepsinin birden canlı erdem simgesi olması gerekmektedir. Topluluğa tesir, çevreye bir iş görmek, ancak bu biçimde mümkündür (Fındıkoğlu, 1987: 174).

Fındıkoğlu, kar ve yarar hedefine bağlı kapitalist ahlakın kurumsallaştığı şehirlerde de bir kalıpta Türkiye'nin oranla az gelişmiş bir çevresine geri dönen bireylerin birer birer, kapitalist ruhu kurumsallaştırmaya muvaffak olamadıklarını belirtir. Ferdin yeteneği ne kadar üst seviyede olursa olsun fert etrafını geliştirici eylemlerini yaygınlaştırması özellikle tek başına kalmamalıdır(Bilgiseven, 1987: 146). Tıpkı Elazığ kız sanat okulunda okuyan Dersimli kızlar üzerinde uygulanan, köylerine dönen kızlar yeni hayat tarzı yaratabilir ve fikirler geliştirebilir etrafına biraz tesir edebilir. Fakat önemli olan mektep ve köy arasındaki muhit devamlılığın muhafazası ve kuvvetlendirilmesi gerekir. Yeniliğin canlı tutulup ve topluma uyması gerekir.

Fındıkoğlu farklı ideolojilerle ilim etrafında katı kutuplar halinde ele alma yöneliminin yok olmaya zemin hazırladığını belirtmektedir. Böylece vaktimizde ilim süzgecinde süzülen aşırı düşünceler akımları aşırılıklarını zaten kaybetmekte, kaybediyorsa ilim olma özelliğini de elde etmemiştir. Şehir çevresinde doğup gelişen fikirler masa başındaki çalışmalar olmayıp, realiteyi tanıma çalışmalarının sonunda ortaya çıkan fikirler olmalıdır(Bilgiseven, 1987:1489. Fikirler değişmeyi de beraberinde getirecektir.

Fındıkoğlu modern sosyoloji, modern cemiyetlerin durumundan ilham alan yeni tabir üzerinde durarak. Değişme derken de değişmenin başka değişmelere tesiri de olduğunu söylemiştir(1967: 1).

Modern planlama modelleri, husus ile az gelişmiş memleketlerde gayet tabi olarak Fönnies'in ifadesi ile hem "cemiyeti" hem de cemaati hedef edinirler (Fındıkoğlu, 1964: 180). Fındıkoğlu sosyal ilimlerin mevcut olduğu günlerden beri şehir sosyolojisini köy sosyolojisiyle ele alır.

Sanayileşme siyaseti ile Doğu bölgesini nimetlerinden yetisiyle faydalanmamış ise de Erzurum halk ifadesiyle "şenlik" kazanmadan mahrum kalmamış, nüfus artışı yanında çoğu ticari, bir kısmı ise sınai işyerlerine kavuşmuştur(Fındıkoğlu, 1966: 12).

Köylü zamanla, kasaba sonra da şehir haline getiren faktörler Halk cemiyeti halinden şehir cemiyeti durumuna geçmeyle tiplerinin şehirde kendi hüviyetini vermektedir. Böylece ailenin iktisadi ve terbiye tesirleri yerine artık aile fertlerinin şahsiyetleri geçmektedir. Pederşahi ve pederi ailenin kanatları bulunmayan fert, artık bir şahıs ve kişi değil bir şahsiyet olmaya yöneliyor (Fındıkoğlu, 1967: 1). Böylece aile fertleri ayrı ayrı kültür ve meslek teşekküllerine yönelirler.

Fındıkoğlu'na göre Doğu, iki yıllık neşriyatı ile hacim ve muhteva bakımlarından dikkatimizi bugün dahi çeken bir koleksiyondur. Yalnız çıktığı yılların beldesini değil, beldenin tarihini ve iktisadiyatını araştırarak ilim adamları için de bir malzeme hazinesi sayılabilir(1966: 14).

Tarih boyunca kaderi tabii ve beşeri amillerin tesiri altında ara sıra değişen belde her defasında yeniden şenliğe kavuşmuştur. 1919- 1969 arasındaki şenlenme ve

şehirleşmesi de siyasi şuurunun gerginliği ile paralellik arz ediyor. Erzurum bu yarım asır boyunca kendisinden doğan yeni Türkiye'ye gördüğü ihmalden dolayı belki zerzenişli gözle bakıyor. Fakat bu hal bir şahsiyetin ve hüviyeti olan, şehirleşme temposu ile milli ve milliyetçi vasfı da gerginleşen şehrin kendisini daima bir serhat, bir sınır bekçisi olduğu şuurundan bir an olsun uzaklaşmamıştır(Fındıkoğlu, 1967: 68).

1.7.2.Ahlak ve Hukuk

Hukukta kanun mefhumunu ve tedvin ameliyesinin ibda (yaratma), kabul ve adaptasyon gibi yollarını belirtip aydınlatmak, hukuk sosyolojisinin bütün hukuk disiplinleri için işe yarar, en umumi, hukuki aksiyon aksiyon itibarı ile en ehemmiyetli vazifesini teşkil etmektedir (Fındıkoğlu,1971: 167).

Muhtelif memleketlerde hukuk ile sosyoloji disiplinleri arasında beliren iş beraberliği Türkiye'de de kendi ölçüsüne göre doğmuştur. Ancak beraberliğin semareli olması için hukuk sosyolojisinin mevzunun iyice belirtmesi düşüncesindedir (Fındıkoğlu, 1971: 159). Hukukçu için hukuk yok, hukuklar ve hukuk hadiseleri varsa içtimaiyat için de hukuk yok, hukuk hadiseleri etrafında yapılan hukuki müesseseler sosyolojisi vardır. Böylece iki şema halinde ele alınır;

1-Fertler arasındaki müsavet (adil) münasebetlerini düzenleyen hukuki kaidelerin zuhurunu, devamını ve gelişmesini araştıran hususi hukuk sosyolojisi;

2-Fert ile devlet arasındaki hukuki münasebetleri tanzim eden kaidelerin doğuşunu, seyrini ve tekamülünü yoklayan amme hukuku sosyolojisi (Fındıkoğlu, 1971: 159). Hukuk sosyolojisi böylece mevzunun ve mevzunun içine giren meseleleri, naklettiğimiz şemaların muhteliflerden çıkarabilir(Fındıkoğlu, 1971: 165).

Tabiat ve hukuk kanunlarını birbirine yaklaştırarak muhakeme etmekten ibaret olan felsefi mesele içinde de bir başka problem de kendiliğinden ortaya çıkar (Fındıkoğlu, 1971: 166).

İçtimai ilimlerin sosyolojik zihniyet ile tecahül etmediği devirlerde de ahlakçıların ve hukukçuların ahlak ve hukuk münasebetini de ele almış ve sosyologların konusu haline gelmiştir. İptidai cemiyetler ve yarı medeni cemiyetlerde de ahlak ve hukuk, dini müessesenin rehberliği altında birbirine karışmış bulunmaktadır. Ahlaki ve

hukuki müesseseler henüz aralarında bir farklılık oluşturmamışlardır. Çünkü ahlaki fikirler fertlerin derin hareketi haline gelecek kadar içleşmemiştir. Örf ve adetler, teammüller hukuki kaideler, içtimai ahlak örflerinden ayrılmamışlardır (Fındıkoğlu, 1958: 382).

Ahlak kaideleri hukuk, kaidelerinin iç bünyeleri tetkik edilirse birincilerde yalnız emri, emredici bir vasıf bulunduğu görünmektedir. Ahlaki surette ki bir kişide davranış karşılığı olacak bir hak meselesi bahis mevzu değildir. Bahis olsaydı davranış ahlaki olmazdı. Halbuki hukuk kaideleri emredicilik tavra sahiptir(Fındıkoğlu, 1958: 383). Hukuk da semacılık ve formalizm ileri gelirken, ahlakta vazife, vazife için anlayış vardır.

Hukuk kaidelerinin emredicilikten ibaret vasfı, bu kaidelerde ahlak kaidelerinin tersi olarak dışarıya vurma ve haricileşmenin arasına icap eder. Ahlaki bir tenkit, herhangi bir ahlaki hareketin iç amillerini, dışarıya vurmamış taraflarını tahlil etmek, ona göre hüküm verme hakkına sahiptir. Hukuki bir tenkit, yahut herhangi bir muhakeme safhası hareketin iç tahliline girişmez, neticeler dışarıya vuruşuna bakılır. İç hareketler birer şey olmuş iseler, hukukçu için tefekkür ve muhakeme mevzuu olabilir. Ancak toptan bir görüşle ahlakta hareketin iç tahliline verilen ehemmiyet, hukukta aynı derecede değildir(Fındıkoğlu, 1958: 384).

Fındıkoğlu'na göre hukukçular, hukuk sosyologları ve hukuku içtimai ahlaka daha çok yaklaştırmak isteyen ahlakçılar, hukuk ile ahlakı müeyyidelik bakımından birbirinden farklı görme işinde aynı fikirlere sahip değillerdir(1958: 384).

Ahlakçılar, ahlakiyi zecricilikten uzak görmekle ahlaki hayatımızın asalet ve istiklalini ilan ederken hukuku ahlak yaklaştırmak isteyen hukukçularda hukuki hayat zecriciliğinin asaletini bozan tarafını yontmak, böylece gerek bir halk içinde, gerek halklar arasında kendiliğinden hiçbir zor ve cebre dayanmadan cereyan edecek hukuki hadiseler şahit olmak arzusundadır. Ahlakçıların ahlaki harekette gördükleri müeyyidesizlik bilhassa iptidai cemiyetler için kati suretle doğru olmayacağı gibi hukukçularında ideal bir hukuki nizam düşünceleri o nispette realite yabancı olan fikri bir davranıştır (Fındıkoğlu, 1958: 385). Böylece zecricilik, hukukinin daima esaslı vasfını teşkil edecek ve eder. Hukukun gayesinde kişinin bir şey olarak gözüken dışa

vuran davranışlarını düzene sokmadaki ahlakın ise aynı kişinin iç ve dış bütün davranışlarını tanzim etmektir.

Hukuk sisteminde hukuk alimleri mahfilinde gerek hak etrafınca kabulü, kolektif vicdanın ahlak kaidelerinden uzaktan yakında alakasına bağlıdır. Ahlaki, hukukinin bir manada vücuda getirici unsurdur (Fındıkoğlu, 1958: 387).

Ahlak ve hukuk sosyolojileri arasındaki iş ve gaye beraberliği kadar hiçbir şey isabet edemez. Van Jherinq bu beraberliğin güttüğü gayeyi şu güzel sözlerle bundan doksan sene önce söylemiştir. *“Hukuk için mücadele, insan seciyesinin bir şiiiridir... Hukukun kırdaki otlar gibi zahmetsiz ve sıkıntısız teşekkül ettiği kabul edilemez... Hukuk mücadele ile bulunur. Hukuk , mücadeleden vazgeçtiği zaman kendi kendisinde vazgeçmiş olacaktır.”* (Fındıkoğlu, 1958: 390-391) demiştir.

Fındıkoğlu'na göre ahlak sosyolojisinin en mühim vazifesi dinamik devrelerin bu temayüllerini belirtip bunların müspet hukuk meselelerinden hareket eden hukuk sosyolojisine devretmek hukuk sosyolojisinin rolü de o gibi ahlaki temayüllerin, nazari ve tatbiki bir deneme haddesinden geçirilmesi neticesinde alakalı meselenin hukuk siyasetini etkilemektir (1958: 390).

1.8.ETKİLEDİKLERİ VE ETKİLENDİKLERİ

Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin ile başlayacak kronolojik zincirin Mehmet İzzet'ten sonra ki halkasını Hilmi Ziya Ülken ve Fındıkoğlu teşkil etmektedir.

Fındıkoğlu bir araya gelme, bir arada olma anlayışı yani Osmanlı Devletindeki milliyetçilik anlayışına sahip olan Gökalp ile aynı fikirdedir. Fındıkoğlu, Gökalp gibi Durkheim okulunun Türkiye'ye yansıyan fikirlerinden etkilenmiştir.

Gökalp Sosyoloji geleneği; Mehmet İzzet, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken tarafından tekrar filizlenmeye başlamıştır. Fakat Prens Sabahattin Gökalp Sosyolojisi karşıtı düşün akımlarını savunmuştur. Bu üç önemli bilim insanının sosyolojideki anlayışları Gökalp sosyolojisi bağlamındadır. Milli değer, Anadoluculuk, Ulus- Devlet anlayışı bu anlayış bağlamındadır. Türk folklor-halk fırkaları, hikaye, şiir,

roman, makalelerinden tutunuz, bilim üzerindeki her eseri ortak bir payda da birleşmektedir.

Mehmet İzzet, Gökalp'i izleyen özellikle Milliyet Nazariyeleri Milli Hayat adlı eseriyle, Kemalist sistemin yapı taşı niteliğindeki ulus-devlet olgusunun bir destekleyicisidir (Akar, 2012: 30).

Ziya Gökalp 1964-65 ders yıllarında iki fikir öne sürer: Bunlardan biri menfi, diğeri müspet yönden. Menfi belirtiyi Türkiyeli bir sosyoloji profesörünü gösterir. Bu iki ayrımı kaleme alanlar arasında Nurettin Şazi Bey bir toplantıda Ziya Gökalp'ten bahsederken şöyle izah eder: *"...Cemiyetçi görüşü müdafaa eden Comte ve Durkheim gibi müttetiklerin karşısında fertçi görüşü müdafaa eden Tarde ve Word gibi fikir adamlarının bulunması, bu görüşlerden herhangi birinin katılasmamış bir indiba şekli almasını önleyebiliyordu. Bizde ise cemiyetçi görüşün Ziya Gökalp gibi çok kuvvetli bir mütefekkir tarafından korunması karşısında ferdiyetçi bir fikir adamının bulunmaması memleketimizde yıllar yılı böyle cemiyete tapan ferdin yaratıcılığı hüviyetini hiçe sayan, ferdi kulu, kölesi haline sokan acayip bir düşünüşün tutulmasına, bu düşünüşün ruhlari kuvvetle sarmasına sebep olmuştur. İşte cemiyeti putlaştıran böyle bir düşünüşten zihinleri sıyırmaya, kurtarmaya çalışan biri olarak... Mustafa Şekip Tunç'u görüyoruz."* (Fındıkoğlu, 1963: 46).

Ziya Gökalp ferdiyetçi mi cemiyetçi mi anlayışı üzerinde net bir şey denilmemektedir. Bu sual her şeyden önce cemiyetçilik hakkında verilecek hüküm ile alakalıdır. "Cemiyetçilik" diye bizim sosyoloji terminolojimizde ne bir tabir ve bir doktrin adı bulunur. Bu açıda ne demek isteniyor? Dügün, dernek toplantılarında hoşlananlara "cemiyetçi" dendiğı gibi onur uydurma Türkçe de karşılığı olarak ileri sürülen "toplumculuk" anlamında "sosyalistlik" de anlaşılabilir. Böylece "fertçilik" karşısına ekseriye "sosyalizm" tasarlanmaktadır (Fındıkoğlu, 1963: 46).

Emile Durkheim'in yöntem ve tekniklerini kullanarak Türk sosyolojisi oluşturma çabasında olan Ziya Gökalp; kültür, medeniyet, milli olma, milliyetçilik gibi bugünde hem genel hem de Türk sosyolojisinin önemli konularını ele almış halende güncelliğini koruyan pek çok meselelerle ilgili ilk saha araştırmalarına yönelmiştir (Acar, 2012: 30).

Gökalp Sosyolojisinin ilk takipçilerinden Mehmet İzzet'ten daha sonra sırasıyla Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Cemil Meriç, Mehmet Eröz, Orhan Türkdoğan, Amiran Kurtkan Bilgiseven ve günümüz temsilcilerinden Mustafa E. Erkaldır.

Sosyoloji tarihinde üç önemli aşamasını teşkil eden Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu sosyoloji dalında önemli bir yere gelmelerine rağmen “çok yönlülük” durumundan kendilerini alamamışlardır.

Ziya Gökalp çizgisinde Mehmet İzzet, Hilmi Ziya ve Mümtaz Turhan'dan miras Fındıkoğlu etrafında oluşan Türk sosyolojisi ve sosyologları bu grubu ekolleştireceklerdir. Şiirden romana, felsefeden dine, ekonomiden hukuka, folklordan efsaneye kadar çok farklı konular üzerinde çalışmışlardır. Mehmet Eröz, Amiran Kurtkan, Erol Güngör, Enis Öksüz, Mustafa Erkal bu ekolün İstanbul tarafını oluştururken Nihat Nirun Ankara ve Orhan Türkdoğan Erzurum tarafını oluşturmaktadır.

Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken gibi hocası Mehmet İzzet'ten ve Fransa'daki hocalarından özellikle Hallowachs, Charles Blandel ve Pranides'in düşüncelerinden etkilenmiştir (Acar, 2012: 32).

Fındıkoğlu taklitçilikten hep kaçmıştır. Fındıkoğlu ele aldığı her fikri ve anlayışı bilim adamlığı kişiliğiyle kendi zekası içerisinde kaynaştırmıştır. Devletçilik ve şahsi teşebbüs alanındaki sınırların bilim adamları görüşü doğrultusunda dikkatle çizmiş ve ekonomik realite karşısında ferdi görüşten vazgeçilmesini bile önermektedir. Bu anlayışla da Gökalp'in devletçiliği ile Sabahattin'in ferdiyetçiliğini bağdaştırdığını görmekteyiz.

Fındıkoğlu hiçbir ekole bağlı kalmamıştır. Çok yönlü bir yapısı ile farklı yaklaşımdaki sosyologlardan da etkilenmiştir. Bazı sosyologların zıt görüşlerini örneğin; Gökalp'in toplumculuğu ve merkeziyetçiliği ile Prens Sabahattin'in ferdiyetçiliği ve ademi merkeziyetçiliği çelişki uyandırmayacak bir şekilde bağdaştırarak, Türkiye'de milli bir anlayış geleneğini kurmuş ve tümdengelimci bir görüşü temellendirmeye çalışmıştır.

Hiçbir ekole bağlı olmayan Fındıkoğlu E. Durkheim ve Le Play okulundan ve bu okulların Türkiye'deki temsilcileri olan Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in görüşlerinden etkilendikleri kadar, hocası Mehmet İzzet ve Fransız filozofu Fraderic Rauh'un da etkisinde kalmıştır. Etkilenmiş olsa da hiçbir zaman taklitte bulunmayıp aynı eserler yayınlamamıştır. Her zaman Türkiye'de yerli ve milli düşünce geleneğinin kurulması ve sosyal gelişmenin, bütünleşmenin sağlanması amaçlarına götürecek iş aksiyon kurallarını tespit etmiş ve eylemlerde bulunmuştur.

Fındıkoğlu çalışmalarında “fikirden harekete, düşünceden iş ve aksiyona geçmenin” özel bir önemi vardır. O bu konuda Durkheim ve Gökalp'ten etkilenmiştir (Acar, 2012: 33). Fındıkoğlu bulunduğu toplumu ele alırken gelenek özellikle toplum ve değişme konusunda A. Comte, M. Weber, E. Durheim, Ziya Gökalp gibi temsilcilere yakınlaşmıştır.

Kooperatifçilik üzerine çalışan Fındıkoğlu bu çizgide Gökalp ile aynı pencereden bakar. Gökalp, Marksizm'e karşı alınması gereken önlemler arasında sosyal siyaset ve milli anlayış disiplinlerine öncelik vermiştir. Fındıkoğlu'na göre Gökalp gerçek bir sosyalisttir.

Fındıkoğlu, büyük adam konusundaki açıklamalarında Ziya Gökalp ve Mehmet İzzet'ten etkilenmiştir. Bugünkü sosyolojinin büyük adamı bir dereceye kadar organik, coğrafi, tarihi determinizmi kabul etmiş. Organik şartları ve ferdi psikolojisi elverişli fertlerin, toplumun özellikle buhranlı dönemlerindeki değişimini belirtirken Gökalp'in açıklamaları etkisinde kalmıştır. Büyük adam iradesini ve işin psikolojisini araştırmacının gözünde belirtirken Mehmet İzzet'tin açıklamalarından da etkilenmiştir. Fındıkoğlu sosyal olayların açıklamasında Durkheim ve Gökalp'in determinist görüşlerinden ayrılır. Buda onun bütüncü görüşünün sonucudur.

Gökalp'e göre toplumsal sorun, toplumsal evrim ile ekonomik evrimin at başı gitmemeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Günümüzde “sosyal problem sosyolojisi” de konuyu kültür unsurları arasındaki bütünleşmenin sağlanamayacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Sosyalizm de Marksist sosyalizm olacak hem Gökalp hem de Fındıkoğlu için sosyal mesele sayılmaktadır. Bu düşüncüyü dile getirmek için Gökalp gibi Fındıkoğlu da önerilerde bulunur: “*Ferdi mülkiyete karşı sosyal mülkiyet muhakkak*

yaratılmalıdır. Ancak o vakit cemiyette iktisadi adalet doğmuş olacaktır. O zaman devlet artık liberal rejimin devleti olmaktan çıkacak, terbiye edici, rehber bir devlet olacaktır. Yalnız bu münasebet nerde başlar, nerde biter? Bu hususta Gökalp'in açık bir fikri yok. Muhakkak olan bir şey varsa, oda özel sektörün "sosyal mülkiyet" lehine kaldırılması gibi bir meseleden bahsedilmeyişidir. Olsa olsa iki sektör arasında ahenkli bir iştirakten söz açılabilir" (Türkdoğan, 1976: 30) diye ifade etmiştir.

Mustafa Erkal, Fındıkoğlu'nun asistanlığını yapmış. Gökalp ve Fındıkoğlu'nun fikirlerinden etkilenmiştir. Mehmet Eröz, Fındıkoğlu'nun metodolojik görüşlerinde de sosyolojinin konusunu açıklarken etkilenmiştir.

Fındıkoğlu, Türkiye'de yerli ve milli bir düşünce geleneği kurmak amacıyla kendisinden sonra gelen bilim insanlarına Türk kültüründe incelenmesi gereken noktaları göstermiştir. Fındıkoğlu kürsüsüne mensup Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Prof. Dr. Mustafa Erkal ve merhum Prof. Dr. Mehmet Eröz'ün bütüncü bir görüşle ve genellikle onun işaret ettiği konularda derinleşerek çalışmalarını sürdürdükleri gözlenmektedir.

Günümüz Türkiye'sinin yeni milli mücadele dönemine girdiği konusunda Gökalp-Fındıkoğlu çizgisini sürdüren Orhan Türkdoğan ve Mustafa Erkaldır. Fındıkoğlu milliyetçilik ve beynelmilecilik arasındaki ilişkiyi ele alırken Ziya Gökalp gibi düşünmektedir. Gökalp de milli şuurdan mahrum milletlerin meydana getireceği milletlerarası dayanışmanın gerçek manada bir dayanışma olmayacağını öne sürmüştür. Fındıkoğlu bir başka milletin kültür unsurlarının aynen alınmaması ve taklit edilmemesi konusunda da Gökalp ile aynı fikirdedir.

Dil sosyolojisinin ilkelerini ortaya koyarken de Otto Bahaghel Meillet ve Gökalp'in görüşlerini benimseyen Fındıkoğlu, dilin organik bir kurum olduğunu belirtmiştir.

"Sosyoloji Doktrin ve Kollarını" kapsayan içtimaiyat derslerine gelince bu inceleme de Sorokin'den dilimize çevrilen günümüz Sosyoloji Nazariyeleri ile Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Şazi Kösemihal'in Sosyal Doktrinler Tarihi yanında özel bir yer tutmaktadır (Türkdoğan, 1976: 33). Fındıkoğlu her şeyi teori ve pratiğin bütünleşmesine bağlamıştır. Türk hukuk sosyolojisi, tedvin sosyolojisi, Türk aile sosyolojisi, ahlak

sosyolojisi, lisan sosyolojisi, köy ve şehir sosyolojisi, sanayi sosyolojisi bu düşünceye örnek verilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

II. FINDIKOĞLU'NUN MİLLİ KÜLTÜR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.1.KOOPERATİFÇİLİK

Kooperatif 19 yy'ın mahsulüdür. Ama kelimenin aslını teşkil eden beraber çalışma on dokuzuncu asırda kooperatifçilik ortaya çıkmadan çok önceleri vardı. İptidai cemiyetlerde avcılar binlerce sene birlikte çalışmış ve avlanmışlardır. Gemi yardımcıları, muharip toplulukları bir çukur kazan amaleler hep bir arada ve birliktelikle çalışmalarını yapıyorlardı. Bugünkü hukuki lisanda köy, lonca ve ordu ile karıştırılmamalıdır. Daha dardır. Bugünkü kooperatif mevhumu dar kapsamlıdır. Kooperatifler azasının elde ettiği veya elde edilen müteveccih alanlara yardım etmek amacı ile ihtiyaç işletmeleri etrafında çalışmak için insanların rahatça iktisaden bir arada olmaları ve bir araya gelmeleridir (Kessler, 1940: 3-4).

Kooperatif, her şeyden evvel iktisadi birleşmelerdir. Kooperatif şuuru surette yalnız iktisadi birleşmelere has olduğunu ifade eder. Böylece kooperatif, iktisadi bir maksatla bir araya gelen bireylerin birleşimidir. Önemli olan nokta da sermayelerin değil iktisadi bir iş gören bireylerin bir arada olmasındandır. Kooperatiflerle sermayeye müstenit diğer şirketler, örneğin; komandit ve anonim şirketler temel fark da budur (Kessler, 1940: 4). Anonim şirket için mühim olan kazanılan sermayedir yoksa hissedarların şahsı değildir. Ama kooperatifte ise mesele miktarı değil, azaların sabit sayısıdır.

Bütün azalar, bir idare tarafından listeye alınır. Kooperatife girip çıkmaları bir sürü formalitelerle gerçekleşir. Örneğin; ayrılma, tek faaliyet senesi sonunda ya da daha uzun bir süre sonra mümkün olabilir. İşte kooperatifle kazanılan sermaye sabit değildir. Önemli olan aza sayısı ve sabitliğidir.

İktisadi kooperatifin bir maksatla bir araya gelen bireylerin birliği ve bir olmasıdır. Anonim şirkette hisse sahibi, şirketin işleri için bir nokta kadar endişe durumunu göstermez, belki de şirkete ayak basmamıştır. Ama kooperatifte her aza, kooperatife nazeren yaramak için aza oluyor. Kooperatif kendi azasından ya ham madde satın alacak ya da parasını işletecek veya kredi verecek azasının mahsullerini satacak evinin zaruri ihtiyaçlarını ucuza elde eder. Böylece kooperatif azası, kooperatife kişisel

olarak bağılıdır, kooperatifin faaliyetine iştirak eder. Kooperatifin dükkanlarından satın alma veya satmada yararı göz önünde bulundurur. Kooperatifin evlerinde kalır, mühim toplantılarda bulunur, kooperatifin idare mekanizması başına geçer (Kessler,1940: 5). Böylece kooperatif azasının kooperatif ile iş birliği ne kadar canlı ise, kooperatif de o nispette genişler.

Kooperatif insanlar arasında bir kurala bağlı birleşmedir. Devletin baskısı ile değil, azasının rahatça, özgür iş birlikteliği etmeleri neticesinde doğmuştur. Eski zamanlarda zanaat sahipleri loncaya ait olmak mecburiyetinde idi. Bugünün güçlü tüccarları ticaret odasına kayıt olma mecburiyetindedir. Devlet, Nahiye, Ticaret odası gibi iktisadi amaç ile kurulmuş fert birlikleri özgür değildir. Çünkü kooperatif değillerdir. Topluluğa girme ve çıkma özgürlüğü, hakiki kooperatifin asıl bünyesine dahildir. Hakiki kooperatifler, 19'uncu asırda hakim olan iktisadi Liberalizmin eserleridir (Kessler, 1940: 6).

“Sosyal siyaset” Fındıkoğlu buna geleneksel deyiimiyle içtimaiyat siyaset demiştir. Kooperatizm bu tür anlayışın başında gelir. Bu nedenle Fındıkoğlu sosyolojisinde, iktisat sosyolojisinin amacı, proleter sosyalizme karşı “içtimai siyaset aracılığı” ile sosyal adalet ilkesine dayanan parlamenter ve gerçekçi bir sosyalizmi (Türkdoğan, 1976: 31) savunmaktadır.

Kooperatifler, kendi ortak işletmeleri çevresinde çalışan insanların bir araya gelmesidir. Kendilerine ait firma ile şahsi bir işletme sahibidirler, ortak çıkar elde ederler ya da ortak satarlar veya satın alırlar. Birlikte kredi işlerini görürler, inşaat işi ile uğraşırlar ve ortak olarak konut idaresi ile meşgul olurlar. Bu surette kooperatif sınırlamaya bağlı olmayan ve münhasıran bazı çıkarları temsil eden fakat kendisi bizzat bir girişim sahibi olmayan (Köylüler Derneği, Ticaret Birliği, Fabrikatörler Cemiyeti, Hususi İşletme sahibi, memurlar, amaleler gibi)iktisadi propaganda teşekküllerinden ayrılmaktadır (Kessler, 1940: 7). Kooperatifler kendi ortak işletmeleri ile iş yaparlarken toplumun yardıma muhtaç kesimini de gözetmektedirler.

Yardımsever cemiyetleri, kooperatiflerde olduğu gibi, azaları için değil, fakirler, körler, sakatlar her çeşit yoksullar için çaba sarf ederler. Özgecilik prensibine dayanırlar. Ama kooperatifler her iktisadi fert gibi hodgamlık ilkesine ve her iktisadi

birleşme gibi içtimai ilkeye sahiptir. Kooperatif azalarının elde etme ve üretim ve üretme göz önüne alabilir. Kooperatif azasına elde etme konusunda yardım eder. Bunun koşulu ise ortak olarak elde etmek veya (ham madde, yakut makine gibi) elde edilme araçlarını ortak olarak satın almak, azanın mahsullerini müştereken satmak, müştereken kredi vermek veya almaktır (Kessler, 1940: 8). Bunun içinde şart birlikte zaruri hava için satın almak ve müştereken mesken inşa etmektir.

Türkiye'nin karma ekonomi düzeni içinde kalkınacağına inanır. Devletçilik ve fertçilik ilkelerin hakkı verilmelidir. Devletin yapabileceği işleri devlet, ferdin yapabileceği işleri hususi teşebbüs yapmalı idi. Hususi teşebbüsü kooperatifçilikle kuvvetlendirmelidir. Üretim, pazarlama, tüketim sahalarında çok fazla alanda kurulacak kooperatifler, hususi teşebbüsü ve ferdi mülkiyeti kuvvetlendirecek karma ekonomiye bereket getirecek, rejime canlılık getirecekti. Böylece kapitalizm ile sosyalizm arasında kalkınma ve sosyal adalet sağlayıcı sistemler kurulmuş olacaktı (Acar, 2012: 19-20). Fındıkoğlu bu yüzden eserler yazmış, eyleme geçmiş ve milletler arası kooperatifçilik kongresinin İstanbul da toplanmasını sağlamıştır. Fındıkoğlu'nun kooperatifçilik anlayışı hususi teşebbüsü yıkmayan, aksine ona destek olan bir kooperatifçilikti. İki anlayışı da devletçilik ilkesi tamamlayacaktı.

Kooperatiflerin daima ve münhasıran kendine yardım düşüncesine istinat ettiği dermeyen edilmiştir. Hakikatte de bütün hakiki kooperatifler tamamı ile iktisadi özgürlüğün ifade ettiği anlamda azanın kendi kendilerine yardımda bulunma organizasyonu olarak vücuda gelmişlerdir. Fakat kooperatiflerde devletin çoğunluğa yardım ettiği görülmemiş değildir. Devlet sermayeli bir kredi kooperatifi vasıtası ile yardım etmek için şahsi bankalar kurulabilir (Türkiye Ziraat Bankası gibi) (Kessler, 1940: 9-10). Bu nedenle kooperatif nizamları vücuda getirme işini de devletin kooperatiflere vuku bulan yardımı diye düşünce elde etmek mümkündür. Kooperatiflerden edebi bir iktisadi sulh ve sakinlik ümit etmek, bir sanal, hayali durumdan ibarettir.

2.1.1.Kooperatifçilik ve Şehirleşme

İktisadi kalkınma işinde, gerek ona vasıtalık yapacak kooperasyon bahsinde bu model karşımıza devleti çıkarmaktadır. Gelişmemiş memleketlerin alt-yapı ile ilgili tesisleri kadar bu alt tesislerden faydalanarak ortaya çıkacak zirai ve sınai kooperatifler

devletin Liberalizme arka çevirmesiyle mümkün olabilir. Gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan bir cemiyet gelişme hususunda marazi ve pasif fertçiliğin daha doğrusu tevekkülle karışık bir kayıtsızlığın izalesini istiyor. O halde terbiye müessesesi olarak devlet ele alınmalı. Bütün milli ve milletlerarası kooperatif toplantılarında gelişmemiş memleketlerde kooperatifçileri tarafından ileri sürülen bu teori zamanımızın konu ile ilgili adamlarını meşgul etmektedir (Fındıkoğlu, 1974: 32).

Memleket ekonomisinde kooperatifçi teşebbüslere girişmek söz konusu olduğu zaman vazife başkalaşır. Gelişmişlerin sosyal tarihi, devleti bu noktada bahis dışı bırakmıştır. Klasik kooperasyon teorisi; devletin yalnız kooperatif kanunları hazırlama vazifesi ile kalmasını ister. Gelişmiş ve gelişmişlerin bu teoriden ilham alan bazı kooperatifçileri ise gelişmişliğin aynı yolun yani devlet dışı kooperatifçilik yolunun takibi yenileceği kanaatindedir. Gelişmemişlik durumu gelişmişlik durumuna karşı yapılacak bir gelişmişlik derecelendirilmesi devleti (Fındıkoğlu, 1974: 33) alaka edebilir.

19. yy'ın ortalarında liberalizm ve sosyalizm cereyanlarının ileri Batı memleketlerinde daha sonra yeni dünya da çatıştığı sıralarda “Hürriyet ve Sosyal Mülkiyet” düşüncelerini alıp birleştiren sosyal düşüncenin mevcudiyet kooperatizmdir. Türkiye’de de kendini hissettiren bu cereyan şehirleşme projesi içinde hususi bir mevki işgal etmiştir (Fındıkoğlu, 1974: 149). Fert selametiyle şehirleşen beldelerin münevverleri devlet dışı kolektif davranışa bağlamaya, muhtelif iktisadi faaliyetlerde ve sahalarda kooperatifler kurmaya teşvik etmiştir.

Fındıkoğlu’na göre kooperativist siyasetin göz önünde bulunduracağı nokta ekonomi siyasetine koyma temayül ve tehlikesinde gizlidir. Müdahalelerin daimileşmesi ve müesseseseleşmesi yerine yavaş yavaş azalması siyasetin hedefini teşkil etmektedir (1974: 33).

İmparatorluğun tasfiyesinden sonra devlet merkezinin Türkiye haritası ortalarındaki eski bir Anadolu şehrine nakledilişinin arkası sıra memleket bütününün iktisadi, içtimai ve kültürel bakımdan aynı olmadığı ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, memleket mıntıkalarının birbirinden farklı sosyal ve kültürel başlıklarının değerini koruduğu şöyle ifade etmiştir: “... *Memleketi üç büyük*

kültür bölgesi halinde mütalaa ederek Garb Bölgesi için İstanbul Üniversitesinde başlamış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyet'e cidden modern bir Üniversite kazandırmak, Şark bölgesi için Van Gölü sahilinin en güzel yerinde... Üniversiteyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçilmelidir..." demiş. İktisadi gelişme meselelerimiz yurt bölgeleri arasındaki dengesizlikler, kooperatifçiliğin bu problemlere yardımı bir ekonomik düşünce tarihi içinde ele alınabilir (Fındıkoğlu, 1974: 54).

Şehirler ilk safhada "ilk evveli –primaire" denen gruplardan teşekkül ederken arka sıra "ikinci derece tali" gruplar aynı cinsten olma durumunu kaybeder, heterojenleşir. Bu gruplar siyasi, iktisadi, kültürel neviden olabilir (Fındıkoğlu, 1960: 1).

Şehirleşme ameliyesini idare eden şehir politikası ve şehircilik mütehassıslarının fizik plancılığı son çeyrek asır esnasında gelişmekte olan memleketlerin müşterek ihtiyacını teşkil ediyor. Bu durum yani gerçek şehirleşmeyi engelleyen görünüşteki şehirleşmeyi, araştırmalarına ağırlık merkezi yapılmakla ortaya bir başka sosyolojik meselede çıkmaktadır (Fındıkoğlu, 1971:309).

Emekçilerin himayesine matuf içtimai siyaset, küçük esnaf teşekkülleri ve istihlak kooperatiflerin ana yurdunu adletmektedir (Kessler, 1940: 28).

Liberalizmin amelenin içtimai ahenk ve saadetini vakıa haline sokamadı. Loncaları alt üst edilen küçük esnaf sermayedeler ve hiçbir mülahazaya tabi olmayan rekabetçiler tarafından iktisaden yenildi ve ezildi. Şahsi hürriyete kavuşan fakat öğütsüz ve organizasyonsuz kalan köylüler, celeplere, hububatçılara ve köy faizcileri ne borçlandılar. Başlangıçta zamanda teşkilatsız ve himayesiz kalan emekçiler (az ücret ve uzun çalışma müddeti gibi) çok fena iş şartlarına tabi kalmak ve sefaletе düşmek mecburiyetinde kaldılar. On dokuzuncu asrın ilk yarısında cereyan eden Garbi Avrupa'nın kapitalist memleketleri için çok tipiktir. Daha kuvvetli olarak kapitalizm devresine varan memleketlerde bugün bile küçük esnaf sefaleti köy faizciliği ve ameile yoksulluğu görülmektedir. Bu gibi sefaletlere düşmekten kurtarmak maksadı ile liberal memleketlerde modern kooperatifçilik cereyanı doğmuştur (Kessler, 1940: 26).

Şehirleşmeyle birlikte birliktelik daralıp ve fertçilikle modern kooperatifçilik ortaya çıkmıştır.

2.1.2. Türkiye’de ve Doğu’da Kooperatif Varlığı

Coğrafi hatta iktisadi bakımlardan Doğu, Güneydoğu bazen ayrı bölgeler sayılmıştır. Fakat gelişmemiş olmanın daha ziyade sosyal yönlerinde nispi bir beraberlik, aynı bölge içine sokulmayı gerektirecektir. Bunun içindir ki bize göre Doğu ve Güneydoğu gelişmemişliğin bütün belirtilerini aşağı yukarı aynı derecede göstermektedir. Nitekim bölgeler sosyolojisinin doğru bulduğu bu bölgeleme, 1958’de başlayan imar ve iskan plancılığı tarafından kabul ve tatbik edilmiş, 19 vilayetli geniş bir Doğu üzerinde durulmuştur (Fındıkoğlu, 1974:79). Fındıkoğlu beş alt bölge bölümünü belirtmiştir:

Erzurum alt bölgesi: Erzincan, Erzurum, Kars, Muş.

Elazığ alt bölgesi: Malatya, Tunceli, Elazığ, Bingöl.

Van alt bölgesi: Ağrı, Van, Hakkari.

Gaziantep alt bölgesi: Maraş, Gaziantep, Adıyaman, Urfa.

Diyarbakır alt bölgesi: Diyarbakır, Mardin, Bitlis, Siirt.

Böylece Doğu’daki sosyal, iktisadi ve kültürel problemlerden söz ederken bu beş alt bölge göz önünde bulundurarak belirtmek ve bahsetmek lazım.

Hayvancılığın Doğu’nun kalkınmasındaki yeri bu beş alt bölgeyi bir arada izah etmek ve illerin özelliklerini belirtmeyi uygun bulunmaktadır. Türkiye bütünü içindeki Doğu’nun durumu raporla şöyle ifade etmektedir: “19 vilayetli Doğu Türkiye topraklarının takriben %30’unu teşkil etmekte ve 1960 nüfus sayımı neticelerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak %20’si bu bölgede yaşamaktadır. Bölgedeki ortalama nüfus kilometre kareye 23 kişi ile Türkiye ortalamasının çok gerisinde bulunmaktadır (Fındıkoğlu, 1974: 79).

Fındıkoğlu'na göre Doğu Bölgesi ayrı bir kanun projesinin veya mevcut proje içine konarak ayrı bölümün konusu olmalı, toprak ve ziraat reformlarında, reformlara vasıtalık yapacak kooperatifçilikte Doğu'ya öncelik hakkı tanınmalıdır. Çünkü 1923-1933 arası on yıllık devre ne ziraileşme, ne de sanayileşme yönünde aktif bir iktisat politikasına sahip değildir (1974: 91).

Dört nala koşan gelişmiş endüstrimiz diğer yandan küçük sanat kooperatifçiliğini sanayileşme rehberi sayacak kaplumbağa yürüyüşü ile gelişmemiş memleketler: Bu vaziyette hayatîyeti ve hareketliliği görülen zanaat dallarını uzvi şekilde yarının endüstrileri halinde görmek ve kooperatifçi olan ve olmayan tedbirlerle kaldırmak istediğini tabii karşılamalı, hatta gelişmemişlerde bu isteğin psikolojisini yaratacak bir terbiye ve maarif sistemi üzerinde durmalıyız (Fındıkoğlu, 1974: 92).

Fındıkoğlu'na göre Vileyet-i Şarkîye Muhitinin iktisadi inkişafı, hayvancılığının galip vasfı olmasıyla gerektiğini belirtmiştir. Şarkta büyük asri mezbaha ve frigorik halleri tesis etmelidir. Sahilde bilhassa Vilayetti Şarkîye'nin denize en yakın mahallelerinde soğuk hava depolarının inşa edilmelidir gibi eylemlerin yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir (1974: 55).

2.1.3. Kooperatif Hukuku

Eski kooperatifler Medeni Kanunun cemiyet ve şirketleri tarzında doğmuşlardır. Cemiyet kurma müsaadesinin bulunduğu yerde hususi bir kooperatif hukuku mevcut olmasa dahi kooperatifler tesis edilirler. Kooperatifçilik, hususi surette kooperatif kanunları vücuda getirmek sureti ile nizamlı bir hale sokulmuş ve kuvvetli bir şekilde olmuştur. Alman kooperatif kanunları 1869 kanunu ile 1889 kanunu ile büyük bir tesir icra etmektedir. Kooperatif kanunlarında tarif edilen hukuki kooperatif şekli nazari bakımdan her iktisadi gayeye kabili tatbiktir. Büyük bankalar, maden işletmeleri, büyük demir fabrikaları bu gibi teşebbüsler için elverişli olan “anonim şirketi” şekli yerine kooperatif hukuki şeklini nazariye itibarı ile kullanmak mümkündür (Kessler, 1940: 71).

Kooperatif hukukunun ana sahası olarak sırası ile şunları yazabiliriz:

1-Tesis hukuki şekil ve nizamname (statü);

2-İştirak sermayesi ve kazanç;

3-Uzuvlar: İdare heyeti, murakabe meclisi, aza toplantısı;

4-Gözden geçirme (Revizyon)

5-Münferit azaların ayrılması;

6-Kooperatifin müşterek arzu üzerine inhilali;

7-İflas ve mesuliyet;

Kooperatif iktisadi gaye ile bir araya gelmiş kişiler birliği olduğuna göre her şahıs başına en az bir iştirak hissesi tekabül ettiğinden ortakların sayısı ile birlikte işletme sermayesi de artar (ama anonim şirketlerde sermaye miktarı sabittir. Buna mukabil hisse senetlerine sahip aza adedi ister 10, ister 1000 olsun hiçbir ehemmiyet yoktur. Hukuk, kooperatife (ortaklığa) iştirak edecek azanın asgari miktarı Almanya'da 7 olarak tespit edilmiştir. Böylece bütün azalar, kooperatifin alacaklarına karşı mesuliyet altına girerler (Kessler, 1940: 72).

Kooperatif mukavelesi tahriri olarak kooperatif nizamnamesi şu maddelerle ifade edilir (Kessler, 1940: 73).

1-Kooperatifin firması ve merkezi.

2-Kooperatifin iktisadi vazifeleri ve kooperatifin müddeti hakkında maddeler.

3-Kooperatifin hukuki şekli.

4-Azaların iştirak hissesi ve mesuliyet vazifeleri.

5-Kooperatif uzuvları, bu uzuvların hak ve vazifeleri.

6-Yıllık bilançolarının tanzimi, bilançolarının kontrolü, kooperatif işlerinin gözden geçirilişi.

7-Safi kazanç ve ihtiyat.

8-Ortakların kooperatife girme ve çıkması, çıkarılması.

9-Kooperatifin ilgası.

10-Hususi maddeler

Kooperatifler, kendileri resmi bir idareye kaydettirmeye mecburdur. Türkiye’de zirai kooperatiflerin iktisat vekaleti ile çok sıkı bir surette bağı olduğu yerlerde bu daire iktisat vekaletidir. Bu vaziyette kooperatiflerin mahkemelere şunları bildirirler:

1-Kooperatifin adı ve nizamnamesi.

2-Umumi toplantı tarafından seçilmiş idare, mürekkebe heyeti azalarının adları.

3-Bütün ortakların adları.

Türkiye’de zirai kredi kooperatiflerin bütün azaların mahalli icra dairelerine bildirilecektir (Kessler, 1940: 73-74).

Türkiye’de zirai kooperatifler, nizamnamelerini yalnız iktisat vekaletinin müsaadelisi değiştirebilirler. Avrupa’da bu hususta serbesti vardır. Hür bir surette yapılan değişiklikler mahkemeye bildirilir ve girme, çıkma, çıkarılmalarla da bildirilir ve mahkemedeki aza sayısına uygun olduğuna bakılır (Kessler, 1940: 74). Bütün bu icraat ve durumlar yazılı olarak cereyan eder. Avrupa’da nizamname tebeddülü için yalnız umumi toplantı salahiyettardır. Türkiye’de ise salahiyet meselesi başkadır.

Aidat münferit azanın kooperatifteki bu aidatın miktarını nizamname tarafından tayin edilir. Aidattan tediye edilen miktar ne kadar fazla ise, kooperatifin ticari vaziyeti de o nispette iyi olur. Kooperatif tevzi ettiği kazancını nizamden gösterilen aidat miktarına göre değil tediye edilmiş alışveriş meblağına nazaran da hesap eder. Bir aza nizamname mucibine vaktinde verilmesi iştirak hisselerini vermediği müddetçe ona azanın borcuna matlup olarak geçirilir (Kessler, 1940: 76).

Fındıkoğlu’na göre kooperatiflerde nizamname kazancı azanın borcu veya formel aidatının yüzdesi üzerinden değil, azanın kooperatif işine iştiraki miktarının yüzdesi üzerinden vermekle isabetli hareket edecektir. Bu takdirde kooperatiften en çok alışveriş yapmış veya kooperatif vasıtası ile en çok satmış, yahut kooperatif istihsale aitse istihsal faaliyetine en ziyade iştirak eylemiş kimse, en yüksek kazanç hissesine hail olacaktır. Kooperatifin sermayeleri değil, şahısların birleşmesinden ibaret olan seciyesi burada da kendini gösterecektir (Kessler. 1940: 77). Kooperatiften çıkma münferit iştirak hisseleri için değil, bütün iştirak hisseleri için kabildir.

Kooperatif listesinin tanzimi, resmi makamlarla münasebetinin idaresi, her ortağın hesabının tutulması defterler, muhaberat, defterlerin kapatılması, bilançonun tertibi, mubayaa, satış tediye muamelatı ... gibi idare heyeti azası bütün muamelatın idaresinde mütesaniden birbirlerinin kefilidirler. Böylece her idare heyetinin her azasının münferit mesuliyeti vardır (Kessler, 1940: 80).

2.2. MARKSİZM

Marx, kendisinin maddeci tarih anlayışı nedeniyle kapitalizmin olası geleceğinden alabileceğini ve üretim güçleri üzerinde odaklanarak siyasal eylemin nerede etkili olabileceğini saptamasına olanak tanıyan tarihsel eğilimleri tahmin edebilmekteydi. Üretim ilişkileri ve ideoloji, üretim güçlerinin gerekli gelişmesini durdurduğu için siyasal eylem yani devrim gereklidir. Marx'a göre bu değişimler eninde sonunda komünist bir topluma yol açacaktır (Ritzer, 2014:186).

Marx, tarihin motorunun insanlığın doğayı, maddi gereksinimleri için her zaman artan sömürüsü olduğuna inandı (Ritzer, 2014: 185).

İstihsal vasıtalarının, nüfusun ve mülkiyetin dağınıklıktan kurtulup teraküm ve tahaşşüd etmesi, bilhassa istihsal vasıtalarının mahdut ellerde toplanması siyasi inikaslara zemin hazırlayacaktır. Siyasi merkezin doğuşu ayrı ayrı menfaatleri olan müstakil taşralar, şimdi bir millet haline gelecek bir kanun, bir gümrük ve menfaatle idare edilecektir (Fındıkoğlu, 1962: 43-44).

Milli iktisat vasıtalarıyla değil, burjuvaziye yapan diğer memleketler içinde de köy ve şehir münasebetlerinin alt üst olduğunu görürüz. Burjuvazi, dünyayı kendi haline göre inşa etmeye başlamıştır (Fındıkoğlu, 1962: 43).

Marx'a göre sosyo-ekonomik hadiselerinin kendisine mahsus bir gidişi olduğunu ferdi müdahalelerin tesirsizliğini hatırlamak lüzumdur. Böylece tarihin yürüyüşü, fazla kıymetin sermayedar elinde toplanmasını icap ettiriyor. Hadise, vakıacı, müşahedeci, sosyoloji, içtimai realitede işçinin yarattığı fazla kıymetten payının alınması mücadelelerini de gösteriyor. Gerek kıymet, gerek fazla kıymet nazariyeleri en mutaassıp bir Maxsizm zihniyetiyle kabul edilsin. Bu nazariyelerden sosyalizme ve komünizme geçme, bir metodolojik bedahete dayanmıyor (Fındıkoğlu, 1962: 89).

Siyasi arzuların bazı ferdiyetlerde temerküzü, ancak gelip geçici bir hadisedir. Fakat bu hadise, tarihi vaziyete göre zaruridir de. Binaenaleyh demokrasi buhranı eğer varsa yine demokrasiyi ilerleten ve kuvvetlendiren bir amil mahiyetini almaktadır (Fındıkoğlu, 1937: 7).

Fazla-kıymetler kapital halinde muayyen bir sınıf elinde toplanıyor. Marxsist realitede emekçinin yarattığı fazla-kıymet vücuda getirdiği kıymetten bile hissesini nasibini alıp almadığı günümüzün sosyalizm ile alakalı meselelerin başında bulunmaktadır. Umumiyetle fazla-kıymetin kapitalist cemiyete yardım edecek surette bir siyasi ideoloji sınıfı tarafından gösterildiği kabul etmektedir (Fındıkoğlu, 1962: 90).

Bugün Marxsızmin yurdu olduğu ileri sürülen bir memleketin dış siyasette bir propaganda konusu yapıldığı sefalet ile Marx'ın büyük sanayi, teraküm neticesi olarak yalnız Batı Avrupa'da, İngiltere'de, Amerika'da mevcudiyetinden kendi devri için bahsedildiği sınıai proletarya sefaleti birbirinden ayrı şeylerdir. Balkan memleketleriyle bütün şarkta ve hatta bütün dünyada mevcut ve sebepleri bambaşka olan sefaletin Rusya tarafından istismarı ise mahiyeti büsbütün başka bir siyasi emperyalizm vasıtalığı yapmaktan başka bir şey değildir (Fındıkoğlu, 1962: 111).

Bununla beraber proleterleşmenin ve sefaletin milli veya beynelmilel siyasi yaygaralara mevzu olacak şekilde değil gerçek taraflarıyla göz önünde bulundurulmalı ameli ve tatbiki iktisad sosyolojisi ile çalışmalar yapılmalı. "Ağlamayana meme verilmez." Atasözü halk aklı kadar içtimai ilimlerdeki ratia için de istikamet tayin etmelidir (Fındıkoğlu, 1962: 112).

Kapitalist istihsal; istihsal fazlalığı ve iç pazarda proletaryanın durumundan dolayı istihlak azlığı, dış pazara sevk zarureti doğurmaktadır (Fındıkoğlu, 1962: 123).

On sekizinci asır sonlarından itibaren inkişaf eden kapitalizm bir kazana teşbih edildiği takdirde ısıttığı ve kanattığı suyu taşıyabiliyordu. Böylece krizler ne zaman başladı ondan kazanın patlaması anına kadar buhranlar hedefi gösteren belirtiler olmuştur. İstihsal vasıtalarına sahip sınıf materyalist diyalektiğin önüne geçilmez cereyanın esiri olarak, kendi içinde gizli gelişme kuvvetlerini buhranlara rağmen inkişaf ettiriyor. Bu esnada diğer vetireler de mukadder hayatlarını yaşıyorlar. Bütün diğer

Marxizm meseleleri gibi bu da evvelden sosyalist mütefekkirler tarafından ortaya atılmıştır (Fındıkoğlu, 1962: 124).

Sermayeyi kaleme alan alim, gerek beyannameyi yazan teşkilatı oluşturan Marx kapitalizmin içindeki kuvvetlerin inkişafından sonra bir ihtilali takip edecek yeni bir ekonomik nizam tahayyül ediyor (Fındıkoğlu, 1962: 134). Böylece fazla kıymetin “istismar, birikme ve proleterleşme, nihayet tasarlanan ihtilal neticesinde kurulacak komünist istihsal rejimi, istihsal vasıtalarının kolektiviteye geçişi diyalektiğe yani insanlık tarihindeki mücadele nihayet verecek, zira tarih ve insanlık başlamış olduğu yolculuğun hedefine determinizm icabı uzvi olarak kavuşmuş olacaktır (Fındıkoğlu, 1962: 133).

Öteki sosyalist kolektivist ve komünist doktrinler bütün olarak değil, kırıntı ve unsur halinde içtimai realitelere nüfus ediyorlarsa Marxizm de bütün halinde değil realiteye istikamet verecek içtimai davranışlarımıza hipotez olarak iktisadi kıymet ve ekonomik gelişmenin çok ince ve usta tahlil denemesi sıfatı ile yardım edebilir (Fındıkoğlu, 1962: 136).

2.3.MİLLİYETÇİLİK

Fındıkoğlu, Anadolu’nun sorunlarına kayıtsız kalmamıştır. Anadolu’nun sorunlarını iki başlık halinde ele alarak incelemiştir. Maddiyat ve maneviyat. Bu yaklaşımıyla Fındıkoğlu’nun araştırması ve incelemesiyle vatansever bir insan ve objektif bir bilim adamıdır. Türk milletinin yükselmesi ve ilerlemesi onun en büyük hedefiydi.

Fındıkoğlu Anadolu halkını “içinden hayat ve medeniyet mefkuresiyle kaynayan, hakiki milli hakimiyeti kalp ile duyan bir ocak” şeklinde tanımlayarak kendini Anadolu’ya adanmış ve bu coğrafyadaki Türk milletinin yükselmesi için de “mahalli” ve “milli” bir çözüm de önermiştir (Fındıkoğlu, 1990: 25-27).

Fındıkoğlu’na göre milliyetçiliği anlamak için halk hakkında düşünceleri bilmek lazım:

Müşterek dili konuşanların topluluğu; dil topluluğudur.

Müşterek tarihi- kültür varlığına haiz olanların topluluğu; kültür topluluğudur.

Müşterek devlet tabiiyetine haiz olanların ve müşterek bir siyasi hayatı olanların topluluğu; devlet topluluğudur.

Halk ve millet, milliyet çerçevesinde tartışmalar sürüp gidiyor. Bu halk kelimesinin dört manası da kesin surette birbirinden ayırt edilmemiştir. Osmanlı Türklerinin dil ve kültür birlikteliğine haiz olmadıkları kalabalıkları devlet topluluğu olarak kabul ederken bunu tamamlamak fiili bir düzen veya kültür politikası gütmedikleri bir gerçektir (Bilgiseven, 1987: 186).

Böylece Fındıkoğlu, milli edep problemini, devlet topluluğu olabilme edebini kişilere aşılabilme sorunu olarak belirtir. Bu konuyla ilgili Fındıkoğlu : “Türkiye’de ulusal edep doğru yönelen eylemler, uzun sürede siyasi tarihimizin gidişiyle ilgilidir. Bizde ulusal edep düşüncesini, telakki ve fikirlerden ziyade olayların doğurduğu inkar edilemez (Bilgiseven, 1987: 187).

Sosyal tarihimize göre Fındıkoğlu’nun ulusal edep ile kan ve kültür birliği şuurunu yani ulusçuluğu kastettiğini anlayabiliyoruz (Bilgiseven, 1987: 188). Kendisine göre de milli edep, mücerret bir insanlık kavramına dayanmaktan çok, gerçek bir sosyal varlığı uygun olur. İnsanlık değil çeşitli uluslar vardır. Fakat bu karakter bazı müttefiklerin iddia ettikleri gibi, insanlık duygusu gibi geri ve gayri insani bir renk taşımaktan mesafelidir. Asıl insanlık şuur, şuurlu milletlerin, milli edeplerinin birleşmesinden doğar.

Gerek amaçlı düşünceler, gerek onu da içine alan ekonomik sorun, sıfat olan bir kelime ile birlikte kullanılıyor: Ulusal. "Bize milli bir iktisat siyaseti lâzım" sözü, Savaş içindeki Türkiye’de de, savaştan yenik çıkan ve yeni bir harba atılan Türkiye’de de ele alınmaktadır. Bu yöntem, iktisadî fikir itibarı ile batılılaşma uygulaması geçiren Türkiye’de tamamen yeni. Diğer iktisatçılarda veya iktisatçı yazarlarda belki bu "milli" yöntemi mevcut. Sonunda bazı ekonomik kuruluşlara hep ulusal benzeri takılıyor. Yalnız Ziya Gökalp’taki ulusal iktisat yönteminin arkası sıra sürekli Devlet ile birlikte düşünülmektedir. Hem ilk görüşte Devlet siz bir iktisat siyasetinin ulusal olamayacağını da düşünüldüğü zaman ortaya çıkmaktadır (Fındıkoğlu, 1963: 57).

Bilgiseven (1987: 189) Fındıkoğlu, milliyetçilik düşüncesi tıpkı Gökalp düşüncesi gibidir. Gökalp de ulusal fikirden yoksun milletlerin ortaya getireceği milletlerarası birlikteliğinin gerçek manada bir dayanışma olmayacağını dile getirmiştir.

Fındıkoğlu diğer yoldan milli sınırlar içindeki nüfusu devlet topluluğu haline getirme politikasını milli edep olarak övdüğünü görmekteyiz. Lakin ulusların ham tabiatı, işlenmiş bir tabiat halinde olmadıkça, dünya üzerinde bu ilahi beraberliğin algısından yoksun olan ulusların hakim millet olarak kurdukları devletlerde azınlık teşkil eden kan toplulukları ayrı olan kültürlerine rağmen massederek eritme politikası göz kulak olmaktan vazgeçmeyeceklerdir. Kültürümüzün değer hükümlerini iyice tanıyıp içte ve dışta bulunanlara aşına oldukça, dış sorunlarla eyleme geçenlerin menfi propagandaları bitip yok olmaktadır (Bilgiseven, 1987: 189-190).

Fındıkoğlu'na göre kültür (ve özellikle dinden kaynaklanan kültürel değerler) birliği olmayan grupların devlet ulusu olarak koruyabilmeleri ya bir refah devleti ya da bu yapılamadığı anda sıkı bir düzenle ve milli edep önlemleriyle mümkün olmaktadır (Bilgiseven, 1987: 192).

Milletin bir kültür topluluğu olduğunu kabul eden ulusçu kültür politikası koruyabilmek için mutlaka İslamiyet'in bozulmamış öz değerlerini ve Türk kurallarının aslı halleri ile yeniden yenileceğine ihtiyaç vardır. Eğer hakim ulus İslam kültürünün müstesna ise azınlıklara hoşgörü algısı yabancı kalabilir (Bilgiseven, 1987: 192).

Fındıkoğlu'na göre (Bilgiseven, 1987: 193-194) “Türkiye dışındaki Türkleri düşünmek mutlaka o müdahale etmek değildir. Bir devletler hukuku bu hukuk kadrosu içinde yabancı azınlık veya çoğunluklar meselesi ortadır. Türkçülük milliğini yapmak, Türkiye için aynı anda ulusal ve insani ahlak görevi sayılmalıdır. Böyle bir milletlerarası birlik terbiyesi yerleştiği takdirde “insanlık artık daimi ıstıraplardan kurtulacak. İnsanları kurtaracak ideolojilerdir (ülkülerdir). Ülküler her memleketi bir güzel yapacak, fertler birbirini sevecek, medeniyetler birbirini sevecektir.

Türk Devrimi, ulusal huy, ulusal karakter ve karakterin ulusal olarak takip edilen amacın, erişilen amacın bizzat kendisidir. Bu nedenden Türk Devriminin amacı, temeli Türk ulusallığıdır. Batılılaşma onun yanı başında yer almaktadır. Türk devriminde

batılılaşma, Türk milliyetçiliğinin insani hüviyetinden, modern ve ileri görüşlü cemiyet ve devlet anlayışından doğmakta ve değer kazanmaktadır (Eroğlu, 1970: 229).

Fındıkoğlu'na göre Ziya Gökalp'in özellikle üzerine düşündüğü felsefi eylemlerin ulusal kültürümüzde taşları varsa (ki Türk- İslam felsefi bazı bireylerin zannettiklerinden çok değişik olarak bu köklere sahiptir) bunları tarayıp bulmalıyız(Bilgiseven, 1987: 199).

2.3.1.Kültür Milliyetçiliği

Fındıkoğlu, kültür kelimesine verilen anlamların çeşitliliğinden hareket ederek onu açıklamaya çalışır. Türkiye'de kültür kelimesinin kullanımına bakar. Gökalp'in Fransızca "culture" kelimesinin karşılığı olarak "ekmek ve ziraat yapmak" anlamına gelen Arapça "hars" kelimesini alıp kullandığını belirtir (Güngör, 1988: 66).

Fındıkoğlu'na göre herhangi bir mesele veya olayın özünü ve anlamını kavramak o olay veya meselenin kültürünü kazanmakla aynı şey olmaktadır. " Kültür öğrenilen, okunan, işitilen şeylerin zihinde bıraktığı tortudur. Bu tortunun kaynağı neresi olursa olsun, o artık benimsenmiş, zihne mal edilmiştir (Güngör, 1988: 66-67).

Fındıkoğlu'na göre kültür kelimesinin Fransızvari anlayışından çok Almanvari anlayışı daha iyi anlatmaktadır. "Bir halk tabiat hayatını yaşama şartlarını değiştirmek onlarla mücadele etmek bu hayatı yaşamayı ifade eylemek amacıyla yarattığı eserlerin azlığı veya çokluğu derecesinde kültür halkları arasında bir yer işgal eder (Güngör, 1991: 91).

Ziya Gökalp gibi Fındıkoğlu da ulusluğu ve ulusal bilincin uyanmasını milletlerarası sükûnet ve adaletin en önemli koşulu olarak görmüş, kültür ulusçuluğunun önemi üzerinde durmuştur. Ulusçuluk ve ulusalcılık arasındaki ilişkiyi ele alırken Ziya Gökalp gibi Fındıkoğlu da milli bilinçten mahrum milletler arasında realite anlamda bir birliktelik kurulamayacağını dile getirmektedir. Ona göre ulusal kültür değişiklikleri ile beraber bir uluslararası edep ihtiyacı vardır (Fındıkoğlu, Akt. Dinç, 2011: 18).

1936-1938 yılları içinde kültür konusunda çalışma eylemlerini artıran Fındıkoğlu "kültür" ve "medeniyet" veya kültürün "maddi" ve "manevi" öğeleri arasında kesin bir farka gitmemekle birlikte, kültür kelimesi ile söylenilen düşünce ve

manevi ürünler olduğunu göstermiştir. O, bir başka ulusun kültür öğelerinin aynen alınmaması ve taklit edilmemesi açısından Gökâlp ile aynı düşüncededir. “Harsi hayat, satın alınacak fikir ve edebiyat mülkiyeti kayıtları olmasa bile olduğu gibi nakil ve taklit edilecek bir emtia (şey, mal) değildir.” (Güngör, 1991: 92) demiştir.

Sosyal konu olarak isimlendirilen sorunun Fındıkoğlu açısından önemli olan ideolojik boyutlardan biri de yerli kültürün genel medeniyet tarafından devamlı bozulma eğilimine açık oluşudur (Acar, 2012: 89).

Fındıkoğlu’na göre kültür insana şahsiyet bütünlüğü kazandıran bir muhtevadır. O, “milli kültürü de şöyle tanımlar; bir milletin kültürü ...,oturduğu coğrafya parçası üzerinde yarattığı her türlü beşeri eserin mecmudur (Güngör, 1988: 69).

Fındıkoğlu’nun kültür beraberliğin yaptığı nokta ve kültüre dışarıdan gelebilecek her türlü etkinin kaldırılması için harcanması gereken emek aslında bu cemaatçi yapının dönüşmesini engel olma amacıyla alınması gerekli emniyetlere kılıf hazırlamaktadır. Fındıkoğlu’na göre, kültür beraberliği üzerine yapılan cemaatlerde başarılı bir iç siyaset yürütebilmenin yolu, tıpkı düşüncelerini hemen benzeriyle benimsediği gibi dinin birleştirici hükümlerini yeniden yenilenmesi bir kültür politikasını yapmaktan geçmektedir(Acar, 2012: 89).

Ziyaeddin Fahri’ye göre; “ister şahsi, ister içtimai ahlakta olsun bütün ahlaki düşüncelerimizin ana kaygısı ihsaslarımızı tek teşkil eden ortamı yenebilmek, onun yerine aklın inşa ettiği ahlaki zorunluluklarını yerine getirmesinden ibaret iyi ve güzel tabiatı koymaktır. Bu zaruretlar ya duyulan ya da dokunulan gerçekliğin ötesinde, ondan ayrı mefkurevi ve muteal bir varlığın buyrukları gibi veya yine tabiatın içinde lakin gizli ve tarafımızdan sezilip bulunmaya muhtaç tabii kavramlar şeklinde tasavvur edilir. Her iki çeşit tasavvurun vardığı sonucu aynı olmaktadır (Bilgiseven, 1987: 102).

Bu nedenle ahlakın sırtını yasladığı genel önermeler ilmin konusudur ve cemiyetten cemiyete değışmeyen bir temel konunun veya ana doğası nizamın bir ifadesidir (Bigiseven, 1987: 105).

Bilinmekte olduğu gibi kültür bir milletin maddi ve manevi bütün kıymetlilerinden oluşur. Maddi kültür, gözle görülür kalitede olan bütün objektif

nesnelerden meydana gelir ve insanın kendi cemiyetinin geçmişteki üyeleri tarafından meydana getirilen maddi unsurlar şimdiki kuşaklara maddi kültür mirası olarak temsil eder. Maddi kültürün icatlar, teknik araçlar şeklinde devamlı hedefte zenginleşen öğelerin uluslar arasında yayılabilmeli ve yayılmalıdır (Bilgiseven, 1987: 106).

Milletin bir kültür topluluğu olduğunu kabul eden bir ulusçu kültür politikası gütmek için kesinlikle İslamiyet'in yozlaşmasına yol açmamak öz değerlerini asli halleri ile yeniden yenilenmesine ihtiyaç vardır (Acar, 2012: 92).

2.3.2.Sosyo-Kültürel Yapısı ve Büyük Adam

Toplumsal yapılar, sosyal bilimler aracılığıyla toplumda varlığını gösteren toplumsal kesimler ve kurumlar arasındaki bağın bütününe işaret etmektedir. Bu bağ arasındaki ilişkiler toplum üyelerinin davranışlarını biçimlendirir. Bu nedenle toplumsal yapı, kültürden farklıdır.

Sosyo-kültürel yapı kavramının dile getirdiği anlamda açıklanması bakımından gerekli olan husus, kültürel ve olgularının ihtiva ettiği vehçenin işaret edilmesidir. Sosyo-kültürel yapı olarak dile getirildiği zaman, kültür düzeneğinin beşeri organizasyonlar, eylemler ve roller dolayısıyla kabul edilmemiş tezahürlerini bu dışlamaya imkan veren değerler ve manalarla birlikte ifade edecektir. Ziyaeddin Bey, sosyo-kültürel yapılardan yeni ferdiyetçi yapısını sevmektedir. Bunun için şahsi eylemlerin canlandırılmasını ve eğitim sisteminin bu amacı sağlayacak bir niteliğin oluşturmasını ister (Bilgiseven, 1987: 52).

Bir toplumun kültürü, toplumda varlığını gösteren inançlar ve sembolik temsilleri üzerinden şekil alır. Semboller toplumun üyeleri arasında fikir ve duyguları yansıtan kelimeler, jestler, mimikler veya gösterimlerden oluşur. Toplumda kültür semboller aracılığıyla paylaşılır ve aktarılır. Toplumda meydana gelen her eylem ve bağlantı kültürün içinde temsil edilir. Yapının mı kültürü yoksa kültürün mü yapıyı belirlediği üzerinden sürekli tartışmaya neden olmuştur.

Cemaatçi sisteminin, ben hissini değil fakat biz bilincinin belirgin olduğu bir sistemin olduğunu önceden belirtilmişti. Bireyler, kendi yaratılış ve yeteneklerinde gizli bireysel gücünü niyetten fiili geçiremezler. Besteler, şiirler anonimdir kimin bestelediği, kimin yazdığı belli olmadan topluluğa mal edilmiştir. Cemaat yeni fikir ve düşüncelerin

yer almasına imkan vermeyecek kadar gelenek-görenekçi ve tutucu bir sosyo-kültürel sistem şeklindedir. Cemaatçi sistemin tek örneği yer cemaati değildir (Bigiseven, 1987: 53). Buna karşı kültür ve inançlar sistemi var olan toplumsal yapıyı korumakta ve güçlendirmektedir. Toplumlarda bireyler yaşamın kurallarını ve toplu yaşama ilişkin ortak davranış ve eğilimleri öğrenme, paylaşma ve cemaatin bir ferdi haline gelme süreçlerini yaşarlar.

Toplumsal yaşam mevcut kültür aracılığıyla bireylerin toplumsallaşma süreçlerini öğrenmeleri üzerinden kurulur. Bu süreçler toplumdan topluma ve aynı toplumda zaman içinde değişmekle beraber, bakış açısı olarak tüm toplumlarda ortak olan, kalıcı bazı unsurlardan bahsedilebilir (Kalaycıoğlu, 2011: 7). Sosyal yapıyı oluşturan toplumsal kültüre bağlı olarak farklı toplumlarda farklı nitelikler kazanırlar. Her toplumdaki farklı özellikler, toplumsal yapıyı oluşturan öğeler arasında o kültüre özgü farklı ilişki biçimleri oluşur.

Ferdiyetçi sosyo-kültürel yapılardan ise ne birey cemiyete ne de cemiyet bireye kurban edilmeksizin bireyin yeteneği ve zekasının tamamını niyetten fiile geçiren bir düzen hakimdir. Fındıkoğlu'nun sosyo-kültürel yapısı ile büyük adam arasındaki ilişkiyi iyi anlamak için ferdiyet kavramı ve şahsiyet kavramı arasındaki farkları görmemiz gerekiyor (Bilgiseven, 1987: 54).

Medeniyet bozucu ve yok edici etkilerine karşı kültür otarşisini savunan Fındıkoğlu için ideal sosyal yaşantı ancak organik bir cemaat yapısı içinde mümkün olabilecektir. Kültür birliğine yaptığı vurgu ve kültüre dışarıdan gelebilecek her türlü etkinin bertaraf edilmesi için harcanması gereken çaba aslında bu cemaatçi yapının dönüşmesini engellemek amacıyla alınması gerekli tedbirlere kılıf hazırlamaktadır. Fındıkoğlu'na göre, kültür birliği üzerine inşa edilen cemaatlerde başarılı bir iç siyaset yürütebilmenin yolu, tıpkı fikirlerini hemen aynıyla benimsediği Gerhard Kessler'in dediği gibi, dinin birleştirici hükümlerini yeniden canlandıran bir kültür politikası uygulamaktan geçmektedir (Acar, 2012: 28).

Fındıkoğlu sosyologların fikirlerinden aktarmak suretiyle belirtmeye çalışmıştır. (Bilgiseven, 1987: 55), Maclver ve Page'ye göre şahsiyet tipi her kültürün kendisine orijinal bir tiptir. Bazı antropolojik araştırmalara göre “her kültürün belli kültür içindeki

birliktelik duygularının değişmesi şahsiyetine mşsait dşşen şahsiyet şzelliklerinden meydana gelmiş bir temel şahsiyet tipini oluşturduğu ve bu tip tarafından desteklendiği hususunda oldukça inandırıcı bir aıda gşstermişlerdir.

Ferdiyet tabakası, şahsiyetin gerçekteşmesinde en şst tabakasıdır ve şahsiyet ferdiyetten daha çerçevesiz bir tabirdir. Çşnkş kişilik (hem cemiyet tarafından tayin edilerek) organize olmuş psikolojik şsluplar ve bunların meydana getirdiği eylemler yığını ve hem de bireye ait durumları toptan kanatları altına alır (Bilgiseven, 1987: 54-55). Sosyal olayların akışı ve evrimi gşz şnşne alındığında çeşitli çaplarda bir bşyşk adam meselesinin bir olgu olarak ortaya çıktığının inkâr edilemeyeceğini belirtmiştir.

Ziyaeddin Fahri fertçiliğin de korumasını yapmış değildir. Çşnkş bireycilik akımı sşmşrşye imkan veren bir akım olarak bazı bireyler tarafından diğer bireyleri bireysel kapasitesini kuvveden eyleme geçirme imkanlarının engellemesine yol açmaktadır. Bşylece Fındıkoğlu'nun kullandığı ıştılamları yerli yerinde kullanması onun fikirlerinde gşçlş bir tutarlılık yaratmıştır (Bilgiseven, 1987: 57-58).

Gşkalp, Tşrkiye'deki hâlihazırdaki yaygın kşltşrş milli kşltşr (hars) olarak alıp Tşrk milli kşltşrşnşn zenginliğinden bahsederken, Fındıkoğlu yaygın kşltşr yani "halk kşltşrş" ile "milli kşltşrş" ayırmakta, Tşrkiye'de halk kşltşrşnşn zenginliğine karşılık milli kşltşr buhranından sşz etmektedir. Gşkalp kşltşrş halkın yaratacağını, medeniyeti temsil eden aydının milli kşltşre sahip olabilmek için halka inmesi gerektiğini vurgularken, Fındıkoğlu hem milli kşltşrşn yaratılıp zenginleşmesi hem de medeniyet unsurlarının yaratılması ve batıdan uyarlanması gşrevini aydına vermektedir. Bu farklı bakış açısı iki dşşşnşrşn yaşadıkları dşnemlerin ve bu dşnemlerdeki Tşrk sosyal yapısının farklılığından kaynaklanmaktadır. Gşkalp imparatorluk aşamasından millet aşamasına geçiğ dşnemindeki Tşrk toplumunun meseleleri için fikir üretmeye çalışırken, Fındıkoğlu kısmen de olsa bu geçiği sağlamış, kalkınma ve gelişme aşamasına yşnelmiş bir Tşrkiye'nin meseleleri etrafında (Acar, 2012: 36) dşşşnmşş ve yazmıştır.

Fındıkoğlu'nun net ortaya koyduğu gerçekte, sosyal sisteminin birey üzerindeki etkisidir. Sosyo-kşltşrel sisteminin ferdiyetin genişlemesine olanak vermeyecek kadar cemaatçi bir kişilik taşıyorsa birey sosyal koşulları değiştirmek şzere, şnemli mşcadele

gücüne sahip olamamaktadır. Fındıkoğlu sosyo-kültürel sistemleri cemaatçi olan ülkelerin bu sisteme ait kişiliklerin araçlardan ancak münasip eğitimle ve organizatörlük kabiliyetine sahip fertlerin işi yerine getirebilecek rollerle kurtulabileceklerini belirtir (Bilgiseven, 1987: 59). Gerek küçük cemaatlerin gerek büyük bir cemiyetin çevresini değiştirebilen insanlar tabii liderlik nitelikleri açısından birbirine benzerler. Lakin büyük bir cemiyete yön verebilen ulusal kültüre yeni yorumlar ve eklemeler getirebilen bir tabii lider büyük adam kavramının kapsamına daha uygun düşmektedir (Bilgiseven, 1987: 61-62).

Fındıkoğlu büyük adam ve sosyo-kültürel sistem arasındaki ilişkiye karşılık bir ilişki olarak görmekte, büyük insanların bütün kapasitesi önceliklerine rağmen onları nötr hale getirebilen çeşitli faktörlerinde rolünü de hesaba katmaktadır (Bilgiseven, 1987: 70). Ferdin davranışlarında cemiyetin ve sosyal müesseselerin etkisini aramak ne kadar gerçekçi ise, aynı şekilde fertlerin değişen rolleri yardımıyla müesseselerde ve topyekün cemiyetin yapısında ve işleyişinde meydana gelecek değişimleri araştırmakta o kadar gerçekçi bir tutum sayılmalıdır (Acar, 2012: 42).

Büyük adam ve onun tarihteki, cemiyet hayatındaki rolü meselesi eski ve yeni içtimaiyatın en cazip meselelerinden biridir. Kendi tefekkür tarihimizin iki mütefekkir tarafından bu “büyük adam meselesi” hakkında bazı mütalaalar ileri sürülmüştür. Bu mütefekkinden biri Naima’dır.

Naima’ya göre de siyasi teşekküller, devletler boş tavrı geçirirler. Kendi tabiri ile her tavrın kendisine mahsus bir fıtratı mevcuttur. İlk tavırda devletin teşekkülüne devletin kuruluşuna, ikinci devlet sahibinin mutlakıyetine infiradına şahit oluruz. Üçüncü tavırda mutlakıyet vetiresi tamamlanmıştır. Devlet sahibi kendisinin devletle bir sayar. Dördüncü devir bu halin istikrar bulduğu devirdir. Bu tavır sonunda çöküşle başlar. Nihayet beşinci tavırda siyasi yapının yıkıldığı görülür. Bu tavırların birincisinde fertlerin rolü büyük adamların hizmeti ve tesiri mühimdir (Fındıkoğlu, 1971: 86-87).

İçtimai hadiseleri değiştiren kuvvet, kendilerinden evvelki içtimai hadiselerdir. İçtimai inkişafı büyük adamın şahsiyetlerin yani ferdi iradelerin rolleri ancak şart olmaktan ibarettir. Asil amil bir şey gibi göz önüne alınacak içtimai hadisedir (Fındıkoğlu, 1971: 89-90).

Bu surette meseleyi ortaya koyan Gökâlp büyük adam tiplerini bir tasnife tabi tutuyor. Bir kısım büyük adamlar ki bunlar askeri, siyasi, içtimai, dini hayatta rol oynamışlardır, yenileşme amelesine kanal açmışlardır. İçtimai zümrelere yeni bir din getirmişler, siyasi reformlar yapmışlardır. Roller ile tarihi yoğuran bu neviden büyük adamlara Gökâlp “Müceddit” diyor. Fakat bir başka saha ilim ve edebiyat, bir kelime ile kültür denen saha daha var. Bu sahada da istihaleler, inkılaplar, icatlar, keşifler yapılıyor. Bunları yapanlara mütefekkirimiz “Mübdi” ismini veriyor. O halde en geniş manası ile göz önüne alınan tarih içinde içtimai heyetlerin yürüyüşü üzerine tesir etmiş büyük adamlar bu surette iki çeşide kendi ifadesi ile mücedditlere ve mübdilere ayrılmış bulunmaktadır (Fındıkoğlu, 1971: 90).

Birinci sınıfa dahil büyük adamların zuhurunu bu suretle izah eden Gökâlp, cemiyetin birlik duygusunu temsil eden büyük adamı, aynı zamanda milletleşme millet olma hadisesinin de sembolü sayıyor. Gökâlp’e göre halkın yetiştirdiği askeri, siyasi, idari ve her çeşit şahsiyetlerin şuuraltı bir kuvveti bulunduğuna bu kuvvetin bilmeyerek milletleşmeyi hazırladığına kanidir (Fındıkoğlu, 1971: 93).

Ziya Gökâlp, gerek müceddit gerek mübdi dediği büyük adamları son derece mekanik olan bir izaha tabi tutmakta, içtimaiyatın ideali olan muayyenitten dışarı çıkmamaktadır. Kısacası büyük adam, müceddidi mübdi de dahil edildiği halde sosyal inkişafın esrarengiz bir hastalık değil, içtimai sebepler ile anlaşılabilir bir neticedir (Fındıkoğlu, 1971: 96).

Fındıkoğlu’na göre “milli kültür davasını kültürün edebi, ilmi, felsefi... her alanında “iyi adam”, “ahlaklı adam”... gibi deyimlerle ifade ettiği ve memleketin cidden muhtaç olduğu yeni bir insan tipinin gerçekleştireceğine inanır.” Fındıkoğlu, ulusal kültürü yaratacak iyi bireyin, ulusal kültürü yaratma süreci içindeki eylemlerini planlayarak belli özelliklere (Güngör, 1991: 98) sahip olmasını istemektedir. (Büyük Adam) Tanrıdan bir parçadır, mahiyeti gayrı aklidir. Büyük adam kara toprak üstünde Allah’ın vekilliğini yapıyor! (Acar, 2012: 124). Böylece büyük adam, Fındıkoğlu için alim, bilgin ve güçlü iradeli kişidir.

2.3.3.Beynelmilelcilik

Ziya Gökalp'ın sosyolojiyi Türkiye'ye getirmekte ve onun başlıca hipotezini Türkiye'nin yaratılması ile kuvveden fiile geçirilmiş idealistlik reformların çoğunun temeli olan sosyal organizasyon teorisi halinde inkişaf ettirmekte en ziyade faydası dokunan şahsiyet olmuştu. Nihayet şu son düşünce üzerinde duralım: “ ..Ziya Gökalp Çin'den Anadolu'ya kadar Türk kitlelerinin değişimleri hakkında fikir beyan eden Durkheim'in teorileri ile alakalı bir çok şahıslarla yakınlık peyda etti. Anadolu'daki Batılı Türkler için sistematik bir sosyal değişme teorisini veya teorilerini inkişaf ettirmesi kaçınılmaz bir netice oldu . Ziya Gökalp ve sosyoloji bu hususta hemen hemen Amerika'daki sosyoloji çığırlarına benzer bir görünüşe sahip bulunmaktadır.” (Findıkoğlu, 1963: 67).

Ziyaeddin Fahri, milliyetçilik ve beynelmilelcilik arasındaki ilişkiyi ele alırken tıpkı Ziya Gökalp gibi düşünmektedir. Gökalp de milli şuurdan mahrum milletlerin meydana getireceği milletler arası dayanışmanın gerçek manada bir dayanışma olmayacağını öne sürmüştür. Onun halkçılık ve milliyetçilik görüşlerinin diğer görüşlerinde olduğu gibi Gökalp'in görüşlerine dayanmaktadır. Bu tabii bir süreçtir. Bu Gökalp'in formüle ettiği “Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak” ilkesinin bir açılımıdır (Acar, 2012: 37). Findıkoğlu milli kültür farklılıklarının yaşatılmasına rağmen müşterek devlet terbiyesine ve müşterek dünya ahlakına dayalı bir beynelmilel terbiyesinin de yaygınlaşması gerektiğini vurgulamıştır.

Ziyaeddin Fahri'ye göre aralarında kültür (ve özellikle dinden kaynaklanan kültürel değerler) birliği olmayan grupların halkı olarak koruma edebilmeleri, ya bir rahatlık devleti ya da bu yapılamadığı takdirdi sıkı bir kanunla ve milli edep önlemleriyle mümkün olmaktadır (Bilgiseven, 1987: 191-192).

Ziyaeddin Fahri'ye göre Türkiye dışındaki Türkleri düşünmek kesinlikle o Türkleri idaresinde bulunduran devlet veya devletlere sarkıntılık etmek değildir. Bir devletler hukuku bu hukuk camiası içinde yabancı (azınlık) ve çoğunluklar sorunları mevcuttur. Türkçülük yapmak, Türkiye için aynı anda ulusal ve insani ahlak görevi sayılmasıdır (Bilgiseven, 1987: 193-194). Beynelmilelcilik, milli kültürü arayan cemiyetin hayalini ve arzularını aksettiren bir aynadır.

Fındıkoğlu aynı Gökâlp gibi bütün milli kültür değişikliklerinin yaşatılmasına rağmen ortak devlet edebine ve daha sonra ortak dünya ahlakıyatına dayalı bir uluslararası edebinin de yaygınlaşması gereğini vurgulamaktadır. Bu nedenle Gökâlp bu konuyla ilgili şiirini ve düşüncelerini izah eder. Gökâlp, milli kültür değişiklikleriyle beraber yaşatılmasını istediği beynelmilellik edebine duyduğu özlemi şiirinde şöyle ifade etmiştir (Bilgiseven, 1987: 194).

Medeniyet bir kanser ki bir çok çalgı, saz, rûbah

Birleşmekle bu ahengi ancak temin edecek

Bu kitabın bir mephası eksik olsa okunmaz

Bir aleti yoksa, ahenk gönüller dokunmaz.

Ziyaeddin Fahri Gökâlp'in fikrini şöyle ifade eder; Milletlerarası birlik terbiyesi yerleştiği zaman "insanlık artık daimi ıstıraplardan kurtulacaktır." demiştir.

Fındıkoğlu milliyetçilik ve beynelmilelcilik arasındaki paralelliğe Gökâlp kadar inanmıştır. Bizler milletlerarası hukukun çok sıkıntılı işlediği, hatta zaman zaman tamamen işlenmez hale geldiği bir evrende yaşıyoruz. Bu nedenle milliyetçilik ile uluslararası arasında bir yakınlığın kurulduğu uyumun bir evrende kavuşabilme beklentimizin temelinde ancak ve ancak kendi kültürümüze sahip çıkma sorunu bulunmaktadır. Bu yüzden, Türk kültürü, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri devreden önce de evren hukukunu sağlamaya Türk milletini yönelten baraberci bir kültürdü. Türkler bütün kainatı, egemenliği yerde ve gökte tecelli eden tek bir ilahi varlığın sanki organizmanın bir devamı gibi düşünen bir inanç yapısına sahipti (Bilgiseven, 1987:196-197).

Fındıkoğlu'na göre "kendinden çıkma" ilkesi, milli kültür yaratma işinde iki yan sonuç yaratmaktadır: "Gayri şahsi davranma" ve "belli bir davayı gütme"(Güngör, 1988: 138).

Türk-İslam kültürünün ulusalcılık ve uluslararası konusunda modern siyaset sosyolojisinin öne sürmesi gereken düşüncelerden az farkı olmayan bir felsefi temel oluşturduğunu kabul etmemiz gerekmektedir (Bilgiseven, 1987: 197).

Kültürümüzün zemininde yer alan değer hükümlerinin en hakikatli yorumuna dayalı bir kültür politikasına ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir düşünce, kendi kültürümüzün realitelerine sahip çıkmamızı sağlamakla kalmayacak lakin kendi ilim insanlarımız tarafından işlendiği zamanda, belki Gökalp'in ve Ziyaeddin Fahri'nin arzu ettikleri milletlerarası birlik ideali ile beraber yürüyen bir milliyetçilik düşüncesinin bütün evren milletlerinin bilim insanlarına aşılmasını da sağlayabilecektir. Bu nedenle bizim ulusal kültür ve beynelmilel ilişkiler konusunda yabancı mütefekkirlerden ders almamıza gerek yoktur. Ziyaeddin Fahri'ye göre; "Kültür bilgilerinde yabancıdan medet ummak aldatıcı bir fantezidir." Yirminci yılın başlarında içtimai bünyemizde sessizce kopan felsefi devrim, dini otoriteye dayanan düşüncüyü yıktı. Gökalp'in elindeki mukaddes ateş hepimize düşünce tarihimizin yeni bir fasla girdiğini ihtar etti (Bilgiseven, 1987: 200) demiştir.

Kültür hayatına ait meseleler karşısında kendilerinden çıkabilenler yani gayri şahsi davranabilenler, o meselelerin çözülmesi, şu veya bu şekilde gelişmesi konusunda belli bir dava sahibidirler. Çok defalar gayri şahsılık, kendilerini aynı görüş üzerine birleştirir (Güngör,1988: 138).

Bundan sonra şahsiyetli bir kültür siyaseti ile meşaleyi elde tutanların düşüncelerinin bütün gençliğe aktarılmasını sağlayacak bir yayın ve terbiye teşkilatlanmasına gidilmelidir. Kendi kültürümüzün önceliğini anlayarak ona sahip çıkabilmenin başka hiçbir gayesi yoktur (Bilgiseven, 1987: 202-203).

2.4.DOĞU KALKINMASINDA ERZURUM ŞEHİRLEŞMESİ

Selçuk ve Osmanlı adlarıyla iki medeniyet ve hayat yaşayan Anadolu tarihinde muayyen bir takım coğrafi merkezler görüyoruz. Bazı büyük şehirler, beldeler vardır ki uzun asırlar zarfında bir taraftan iktisadi, diğer taraftan harsi hizmetleriyle mümtazdırlar. Böylece Diyarbakır, Sivas, Konya, Erzurum, Bursa... gibi büyük beldelerin memleketin umumi olan iktisadi ve harsi vaziyeti üzerinde bir tesiri olduğu aşıkardır (Fındıkoğlu, t.y.; Akt. Dinç, 2010: 26).

Bu önemli şehirlerden biri olan Erzurum Şarkı Anadolu'nun bu tabii ve coğrafi merkezi filhakika Anadolu tarihinin birçok noktalarından dikkati nazarimizi celp etmektedir. Güzel sanatların en maddi ve şeni bir kısmı olan mimari buna halen yaşayan

bir şahittir. Senanın yükseldiği abidelerden biride oradadır. Bu beldenin Anadolu'nun iktisadi muvazenesinde oynadığı hizmet tarihte olduğu kadar bu gün içinde ehemmiyetini muhafaza etmektedir (Fındıkoğlu, t.y.; Akt. Dinç, 2010: 27).

Mustafa Kemal'in 1937 yılında Van çevresinde yapmak istediği Doğu Üniversitesi 1958'de Erzurum'da kurulmuştur. 1963 yılında Erzurum'a "Erzurum şehirleşmesi ve başlıca sosyolojik problemleri" konusu hakkında konferans verilmiştir. Bu konferansla birlikte Türkiye'nin en eski ve yeni kurulan iki üniversite arasında şehir sosyolojisi bakımından bir işbirlikçiliğe zemin oluşturmıştır. Bu tarihlerden itibaren Erzurum'un 100.000 aşan bir nüfusa sahip olmuştur. Bu nüfusla şehir durumuna düşen Erzurum, Türkiye'nin Gecekondur diye belirtilen iskan tarzına sahip 10 şehir arasına girmiş olduğunu göstermiştir (Fındıkoğlu, 1966: 3). Böylece şehirleşmenin artmasıyla gecekondu konusu neşredilecektir.

Erzurum, belde, çevre hatta geniş veya dar bir bölge merkezi olarak 1919-1969 arasında "yukarı"nın her türlü ihtimallerine rağmen şehirleşmesini kendi tedbirleriyle tabii olarak temin etmeye çalışmıştır (Fındıkoğlu, 1960: 37).

Erzurum coğrafi kaderinin hükmünü yeniden değiştirmeye başlar. Erzurum beldesi yeniden şehirleşiyor. Cumhuriyet Türkiye'sinin 1927'de yapılan ilk modern sayım Erzurum şehri için şu rakamları gösterir: 30.801. 1918 kurtuluşunda geçen 9 yılın içinde 8500 nüfus artmış ve zamanla değişen nüfus miktarıyla beldenin manzarası ve konumunda değişme göstermeye başlamıştır (Fındıkoğlu, 1966: 9). 1923 sonrası Erzurum şehri, 1914 öncesi Erzurum'a nispetle ilerlediğini çok net göstermiştir.

Esnaflar ve Zanaatlar bakımından Erzurum havzası imparatorluk ve hatta II. Meşrutiyet devrinde çok mühim bir iş merkezidir (Fındıkoğlu, 1967: 46). Erzurum ve çevresinin ekonomik gelişmesi, Erzurum Kongresi ferdasında sıfırdan itibaren ağır ağır inkişafa başlıyor. Yeniden şehirleşmesinde ticarileşmenin büyük rolü vardır. Şehirleşme aynı yoldan seyrini takip edecektir (Fındıkoğlu, 1948: 47).

İlerleyen zamanla Belediye, şehir içinde ahır ve nahırları kenar mahallelerin uzağına yaptırmışlardır. Erzurum halkı trene kavuştuktan sonra mesken alanları değerlendirilmiştir (Fındıkoğlu, 1966: 10). Trene kavuşan Erzurum halkı ziraat alanında da gelişme göstermiştir. Tortum, Oltu, Narman çevresi Erzurum'a yaş meyve ve sebze,

ihtiyacını kısmen karşıladı taki 1914 harbi ile istilalar, işgallerin etkisiyle bu üretim güçleşmiştir ve ihtiyaç gittikçe artmıştır (Fındıkoğlu, 1960: 11). Bu durum şu sözlerle izah edilir:

-Bizler çocukluğumuzda portakal, muz, yaş incir, kereviz, karnabahar gibi meyve ve sebzelerin varlığını ancak mektep sıralarında kitaplardan, hocalardan öğrendik, ancak yıllar sonra tren Erzurum'a geldikten sonra tatlarına bakmak nasip olmuştur.

1919'un Erzurum'u 1919-1939 arasında 1914 öncesi Erzurum'un iktisadi varlığına, ticari dinamizmine doğru adım atmaya, 1919'un 8500 nüfuslu harap ve perişan, Kasaba-Erzurum'dan 1939'un Şehir-Erzurum'una doğru adım atmaya başlamış bulunuyor (Fındıkoğlu, 1960: 47).

Sanayileşme siyaseti Doğu bölgesinin nimetlerden çok fayda görmesini sağlamasa da Erzurum Şehirleşmeden halkın ifade ettiği "Şenlikten" mahrum kalmamıştır. Nüfusun artmasının yanında ticari ve sınai işyerlerine kısmen kavuşan Erzurum kaza merkezlerindeki köylerinden diğer 13 kazadan ve çevrelerinden ferdi ve ailevi göçlerle iskan meselesine de şans vermemiştir. Nüfusunu artırma da bir sosyal mesele oluşmasına yol vermemiştir (Fındıkoğlu, 1966: 12).

Erzurum bölgesinin tarih boyunca her tabii ve beşeri afet sonunda Ortaçağ ekonomisinin esnaflık ve zanaatkarlıktan ibaret iki fonksiyonuna yeni bir canlılık vermesi şehirleşmenin illiyedini de muhtevi bulunmaktadır. Ticarileşme esnaflığının imalat sanayiciliği de zanaatkarlığın teşkilatça ve teknikçe bir derece ilerlemiş safhası sayılır. 1923-1933 arası on yıllık devrenin bütün memleket için hususi sektörün pasif bir ticaretten endüstriye yönelişini bekleme devresi olduğu, ancak bu devre sonunda bir başka yönelişe ihtiyaç hissedildiği malumdur. Gerçekten 1937'lerden sonra Doğu bölgesinin tarihi jeopolitik ve kültürel merkezi olan Erzurum'da bir sanayileşme cereyanı problem olarak beliriyor (Fındıkoğlu, 1974: 50).

1938-1968 arasında Erzurum alt bölgesi, alt-yapı olarak demiryoluna ve şelale santraline kavuşmuş çok mahdut işçilik üç resmi endüstriyel tesis-şeker, et, yem- ile iki hususi tesis-kiremit, tuğla, ayakkabı... kurulmuştur. Devlete borçlu olduğumuz üç tesis

yanında hususi sektöre mal edilecek imalat zanaatları dışında bir sanayi müessesesinden bahsedilecek durum değildir (Fındıkoğlu, 1974: 52).

Bu durum yani Doğu'nun kalkınmasında, hususi olarak sanayileşmede gerek karma, gerek müstakil olan hususi teşebbüslerin yokluğu belki doktrin doğmaları ile mazur ve olağan gösterebilir. Nitekim gelişmemiş memleket köşelerinin servet ve sermayenin, mevcut teşebbüs gücünün aynı memleketin elverişli bölgelerine “tabii olarak firariden” bahsedilir (Fındıkoğlu, 1960: 54). Doğu kalkınması problemi bugün bizi umumiyetle memleket ekonomisi karşısında takınılan tavrın tarihçesine sevk etmektedir (Fındıkoğlu, 1960: 56).

Erzurum bir yarım asır boyunca kendisinden doğan yani Türkiye'ye gördüğü ihmalden dolayı belki serzenişli bir gözle bakıyor. Fakat bu hal, bir şahsiyeti ve hüviyeti olan, şehirleşme temposu ile mütenasip milli ve milliyetçi vasfı da gerginleşen şehrin kendisini daima bir serhat, bir sınır bekçisi olduğu şuurundan bir an olsun uzaklaşmamıştır. Onun sosyal ve ekonomik davaları ile ilgilenme hakikatte bütün memleketi kucaklayan milli problemlere yönelmeden başka bir şey değildir (Fındıkoğlu, 1974: 68).

Erzurum, Anadolu beldeleri içinde iktisaden ve harsen mühim bir rol sahibi bir belde olunca her şeyden evvel ona ait tarihi şuurumuzu kuvvetlendirmek lazımdır (Fındıkoğlu, t.y.; Akt. Dinç, 2010: 27). Erzurum belde, çevre hem de geniş ve dar bir bölge merkezi olarak da 1919-1969 yılları arasında her türlü boşlamalara rağmen şehirleşmeyi kendi önlem ve hazırlıklarıyla yapmaya çalışmışlardır.

2.5.FINDIKOĞLU'NUN FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI

Genel ömrü, yazı hayatı, fikirleri, işleri bakımından çok taraflı bir yol gösterici olan Fındıkoğlu folklor alanını da en iyi şekilde bizlere aktarmıştır. Fındıkoğlu folklor konusunda fikirlerini dile getirmiş, yazılar yazmış, risaleler çıkarmış, kılavuzlar basmış, incelemelerde bulunmuştur. Fındıkoğlu'nun ilk kaleme alan yazıları Sarıkamış'ta 1920'de kurulan olan (Varlık) gazetesinde çıkmıştır. Ondan sonra farklı yerlerde yazıları yayınlanmıştır. Folklorla ilgili eserleri şu şekildedir: Erzurum Şairleri 1927-Bayburtlu Zihni 1928-Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber 1928 yılında Halk Bilgisi Derneği yayınlarından olan bu kitabın birinci ve ikinci kısmı Fındıkoğlu yazmıştır. Ziya

Gökalp ve Aile Adları-Çocuklarımız ve isimleri-Folklor ve Etnografya Kılavuzu (Yund, 1974: 39-40).

Tük folklorunu araştırmak amacıyla kurulan Halk Bilgisi Derneği, ilk iş olarak derleme faaliyetini düşünmüştür. Bu sahada ciddi bilimsel çalışmalar yapılmadığı için folklorcuların derlemesi için kullanılacak bir metotları yoktur. Bu nedenle yol gösterici olarak bir rehber hazırlandı. 1928-1929 yıllarında birinci baskı olarak yayınlanan “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” dernek şubelerine, temsilciliklerine üyelere ve bu konuyla ilgilenen diğer kişilere gönderilmiştir (Düzgün, 1990: 72).

Rehber 44 sayfadan oluşturuldu. Üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım umumi mütalaalar, ikinci kısımda halk bilgisinin kadroları, üçüncü kısımda ise izah nameler yer almıştır (Düzgün, 1990: 73).

Rehberin oluşturulmasında görüşlerin tamamı Fındıkoğlu’na ait değildir. Fındıkoğlu konuya şöyle açıklık getirir: “Rehberin büyük kadrolarından bir kısmı Alman Folkloristi Hoffmann Krayeer’in, Van Gennep’in kitabında gördüğümüz kadrosundan mülhemdir. Edebiyata ait olanlar Fransız Halk Bilgisi Millien’den iktibas ve tevsî olunmuştur. Teyet-i umumiye itibarıyla rehberin maddeleri içinde gerek dernek idare heyeti ve irşad encümeni azasının, gerek diğer aza arkadaşların sendeledikleri fikirlerde vardır. Binaenaleyh rehberi bir sistem bir terkip olmak nokta-ı nazarından tamamen derneğe mal etmek yanlış bir şey olmayacaktır.” (Düzgün, 1990: 74).

Fındıkoğlu folklor konusunda açıklama yaparken bizim ülke ve toplum yapımızın farklılıklarını göz ardı etmemeyi de gerekli görmüştür (Düzgün, 1990: 75). Fındıkoğlu, folklorun tanımı, muhtevası, tarihçesi, diğer bilimlerle ilişkisi gibi konular üzerinde çok sayıda yazılar yazmıştır, eserlerini de kaleme almıştır.

Fındıkoğlu “Erzurum Şairleri” adlı eserinde şöyle diyor: (Erzurum’un, Doğu Anadolu’nun iktisat ve kültür merkezi, eski ve tarihi bir şehri olduğu kadar kuvvetli, feyizli bir edebi atmosfere de sahip bulunmaktadır). Sadece Tortum’da değil bütün Türkiye’de folklor konusuna önem veren ve bu konunun üzerinde sürekli bir titizlikle durmuştur. Yazı hayatı gibi folklor çalışmalarına da 1924’ler de başlayıp İstanbul Üniversitesi Anadolu Dergisinde makaleler yazmıştır (Başar, 1976: 13).

Türk Folklorunun araştırılması sahasında enerji kaynaklarından biri de sayısı pek az olan folkloristlerimizi vakit vakit yad etmek ve yeni nesillere bunları tanıtmak, onları takip etmeleri zaruri yetini gençlere anlatılmasını izah eden Fındıkoğlu, Türk ve Folklorcu hakkında müstakil yazı yazmış folklorla hizmet edenleri şükranla anmıştır (Düzgün, 1990: 111). Fındıkoğlu halk hikayeleri, halk oyunları, halk musikisi, efsane ve menkıbeler konusunda da yazılarını yayınlamıştır.

Fındıkoğlu sosyolojisinde bir diğer ilginç nokta da kültür olaylarını tarihsel bir perspektif içinde düşünmüş olmasıdır. Bir toplumda meydana gelen tüm kültür olayları aslında o toplumun tarihsel gelişimiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle, her toplumsal olay bir tarihçilik niteliğine sahip olduğu için süreklilik ortaya koyar. Fındıkoğlu'na göre bu kesintisizliği sağlayan etkenler de folklor, etnografya, kültür tarihi, örf ve gelenekler ile tefekkür sürekliliğidir (Türkdoğan, 1976: 40).

2.5.1.Folklor İsmi

Folklor kavramına dayanan folklor “insan bilgisi” ya da en geniş anlamıyla “sözel olarak aktarılan edebiyat” olsa da geniş anlamıyla gelenek-görenek ve törelerin ötesinden insan eliyle alet ve davet kullanılarak üretilmiş geleneksel eser örnekleriyle beraber ekonomik davranışlara kadar uzanır. Sanat, zanaat, gelenekler, halk hükümlüğü, halk giyimi, halk şarkısı... Hepsi folklorun içine girmektedir. (Okur, 2013: 880).

20.yy'da Türk folklor gereçlerini bir bilim olarak düşünenler, derleyenler olmuştur. Sadece Türkler değil yabancılarda da görülmüştür bunların başında ve liderlik yapanda Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu olmuştur (Yund, 1974: 39).

Fındıkoğlu'na göre folklor, “ henüz cemiyet müesseselerinin ayrılaşmamış bulunmadığı zamanların tezahürlerinin yükünüdür. İçtimai kurumların hamurunu folklorun benzersiz eli ile yoğurulmuştur. Bu nedenle folklorik malzemeleri, tarihin her hangi bir zamanına hapsedmek doğru değildir. Zira üretilen folklorik bilgilerin, aynı zamanda kültürel öğeler olması, kuşaktan kuşağa aktararak uzun süreli yaşama şansı bulmasını sağlamıştır (Önder, 2001: 83).

Folklor “halk şiirleri, halk gelenek ve görenekleri gibi tamamen düşünce ve manevi anlamları; kısası halkın manevi kültürünü tetkik eden bir bilgi şubesidir. Düğün, bayram, cenaze, kandil, doğum, çocuk yetiştirme vb. halk görenek ve gelenekleriyle cin

ve peri, büyü, afsun, muska gibi şeyler inanma şeklide benzer olan alelumum halk itikatları, türküleri, masalları, menkıbeleri, atasözleri ve deyimleri de içeren bir araştırma alanıdır. Folklor, kent ve köylerdeki halkın ömrünün inceleme alanı olarak seçen uluslararası bir bilim dalıdır ya da halkın hayatını ve kültürünü inceleyen bilim dalıdır (Önder, 2001: 83).

Fındıkoğlu'nun folklorun alanını daralttığını ve onu sadece “halka ait manevi masulleri” konu edinen bilim dalı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Etnografya, asar-ı atika, kavmiyet... gibi bütün bağımsız birer bilgi halini almış olan alanları da başlangıç ihtiva eden halk bilgisi bu itibar ile çok geniştir. Böylece Fındıkoğlu'na göre “folklor henüz cemiyet müesseselerinin farklılaşmış bulunmadığı devirlerin kültür anlamlarının yekûnudur (Düzgün, 1990: 119).

Folklor bilim dalı olarak sadece geçmişin ürünleriyle değil, bugün yaratılan mahsullerle de ilgilenmek zorundadır. Bu durumu şöyle ifade eder. Felsefenin ve ilmin zuhurundan evvel halkın spontane yaptığı ilim ve felsefe folklorun ta kendisidir. Böylece folklorun beynelmilel olup olmadığı konusunu Fındıkoğlu iki ihtimalle izah etmektedir:

1. Bazı inançların birkaç yer de görülmesi onların birinden diğerine geçmesi neticesi olmayıp şartların ayniyeti mahsulüdür.

2. Birbirinden etkilenme yoluyla ortaya çıkmıştır (Düzgün, 1990: 120).

Fındıkoğlu'na göre bir gereçlerinin folklorik olabilmesi için iki önemli faktörü dikkati ele almak gerekir. Bu gereçlerden birincisi tespit edilen bilgi ve malzemenin kesinlikle halkın olması gerekir. Halka ait olduğu belirlemeyen bilgilerin folklorik olarak ele alınması doğru bulunmamaktadır. Çünkü folklorik bilgiler bir toplumun kültürünü oluşturan bilgilerdir; kültürel özellikler ise sosyolojik bakımdan bir toplumun şahsiyetini belirleyen tarihi belgelerdir, ikinci faktör ise malzemelerin kolektif olmasıdır (Önder, 2001: 84).

Folklor ve sosyal bilimlerin tümünü belirli bir kültürel ve tarihsel özdeş içerisinde şekillendiğinden dolayı bir yanıyla daima ideolojiktir (Ersoy, 2013: 59). Fındıkoğlu folklorun ilgi alanını belirlerken iki faktör üzerinde durmaktadır:

1. Halka ait olması

2. Kolektif olması.

Bu iki şartı taşıyan ürünlerin tamamı folklorun ilgi alanına girer. Fındıkoğlu, bir noktaya da özellikle işaret eder: “kelimenin ifade ettiği gibi folklordan halk bilgisi anlaşılır. Yalnız halk için bilgi değil, halkın tabiat ve cemiyet realiteleri karşısında yani bütün kainat muvacehesinde kendi kendine edindiği bilgi anlaşılır.” (Düzgün, 1990: 123). Fındıkoğlu’nun hem bu konuyla ilgili görüşlerini yansıtmaları folklorun sürekliliğini ve folklor ürünlerinin bugün de ortaya konulduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

2.5.2. Folklorun Tanımı ve Önemi

Sosyal müesseselere tatbik edilen muhakeme tarzı, mantık, felsefe ve cemiyet problemleri için de kullanılır. Bu nevi folklor malzemesi “cemaatlikten” “cemiyetliğe” başka bir ifade ile “tabiat halkı” halinden “kültür halkı” haline tamamı ile geçmemiş topluluklarda yaşayan ve yaşanan bir yazısız fikir hayatıdır. Gelişmiş memleketlerin sosyal ilim mensupları, gelişmemiş veya az gelişmişlerinkileri ile görüştükleri zaman bu malzemelerin bir an önce toplanmasını öğütlerken Ziya Gökalp’in ifadesiyle “medeniyet” bunları unutturabilir (Fındıkoğlu, 1971: 316).

Fındıkoğlu’na göre bu durumda geçmiş ve yaşanan cemiyet yaşamını bize nesnel ve endüktif olarak tanıttacak her bilgi dalı ile sosyolojinin birliğinin yapması kendi çıkarı icabı olmalıdır. İşte Fransa’da “Tradetion populaire- Halk örf ve adetleri, Ananeleri” tabiri ile aynı manaya gelen Almanya’da “Volkskunde-Halk Bilgisi” , İngiltere’de “Folklore” altında başlayan araştırma cereyanı bu ihtiyacı karşılayacaktır (1971: 316).

Folklor Derneği azasından (Fındıkoğlu, 1971: 316-317), kıymetli araştırmacı Kerim Yund İktisat Fakültesinde düzenlenen bir konferans serisi içinde “Folklor ve Sosyoloji” konulu bir konuşma yapmış. Folklorun sosyal ilimlere ne gibi yardımlarda bulunabileceğini anlatmıştı. Çok değerli etnografik ve arkeolojik araştırmalar ile tanınmış olan Hamit Zübeyr Bey 1935 yılında çıkardığı “ Ankara Budun Bilgisi” adlı kitabı ile bu ilme dilimizdeki bütünü aslı olup halk kavim manasına gelen “Budundan Budun Bilgisini” kullanmayı uygun bulmuştur. Şimdi 1911’in “Folkloru yaygın bir

şekilde kullanılıyor. Folklorun çeşitli sosyoloji kolları ile yakın alakasını belirten Kerim Yund İktisat Fakültesi sosyoloji talebeleri için şöyle diyor: “Size sunduğum bu atasözlerden başka tatillerde memleketinize gittiğiniz zaman daha da toplayacağınız cevherli, özlü, ruhlu meseleleri zevkli bir anlayışla biriktirdiğiniz taktirde hem halk ile yapılacak konuşmalarınız canlı olur hem de avamı bilgiyi atasözlerindeki tecrübi hakikatlerle teorilerdeki nazari, mücerret bilgiyi birleştirirsiniz.” demiştir.

Folklor, diğer bilim dallarında bağımsız bir hale gelmeden önce bu alandaki malzemeleri ele alıp inceleyen bilim dallarından bir tanesi sosyoloji olmuştur. Milletın yapıp ettiklerini bir bütün olarak içine alan kültür olgusu, sosyolojinin sosyal yapıyla ilgili çözümlemelerinde ele aldığı anahtar kavram ve olgulardan bir tanesidir (Önder, 2001: 84).

Toplum hayatının büyük bir bölümü, kültür denilen olgunun etkisi altında yürütüldüğüne göre ve folklor mahsulleri de genellikle kültür içerisinde yer aldığına göre ve folklor ürünleri de genellikle kültür içerisinde yer alıp kayıtsız kalmayacaktır. Bilhassa toplumların mevcut yapılarını incelerken, bu yapılara doğrudan etki eden kültürel öğeleri dikkate almak hem toplumun gelişme çizgisini tespit açısından hem de kalıplaşmış davranış ve tutumları inanç ve kurumları anlamak bakımından önemlidir. Örneğin, aile, evlenme, doğum-ölüm, gelenek, görenek vb. sosyolojik konuların kültürel konular olarak folklorunda konusunda bulunmaktadır (Önder, 2001: 84). Böylece oluşum sergilenme, uyum sağlama ve değer verme gibi insanlar arası ilişkilerin görüldüğü her türlü malzeme sosyolojinin kapsamına girmektedir. Bu bakımdan çeşitli aşamalarında insan ilişkilerinin sergilendiği folklorik malzemeler aynı zamanda sosyolojinin de ilgi alanında yer almaktadır.

Folklorik ürünlerinin önemli bir bölümünde yani efsaneler, ağıtlar, oyunlar, atasözleri, türküler, maniler vb. gibi toplumun yaşantısı, geçirdiği tecrübeler karşılaştığı doğal ve sosyal olaylar, statüler, roller, geçim sıkıntıları, gruplar arası anlaşmazlıklar ya da dayanışma tarzları üretim ilişkileri, hayatı düzenleyen töre ve törenler, gelenekler görenekler aynı zamanda sosyolojinin ilgi duyduğu konulardır. Bu bakımdan kaynağı halk olan hiçbir bilgiye, sosyolojinin kayıtsız kalması kabil değildir. Gökalp bu ilişkilerin farkına vararak özellikle aydınların halka doğru gidip halkın meydana getirdiği tüm sosyolojik malzemeleri dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Halka

doğru gitmek milli kültüre gitmektir. Çünkü milletin milli kültürün canlı bir taşıyıcısı ve müzesi durumundadır (Önder, 2001: 85).

Folklor sosyoloji açısından önem belirten ve hareket birlikteliğine dayanan, tarih durum içerisinde çeşitli sosyal olaylara bağlı olarak ortaya çıkan malzemelerden (Önder, 2001: 85) birisidir.

2.5.3. Folklorun Tarihçesi

Fındıkoğlu sosyolojisinde değindiği diğer nokta da kültür olaylarını tarihsel bir perspektif içinde düşünmüş olmasıdır. Fındıkoğlu'na göre, bir toplumda meydana gelen tüm kültür olayları, aslında o toplumun tarihsel gelişimiyle yakından ilgilidir. Her toplumsal olay bir tarihlik niteliğine sahip olduğu için süreklilik ortaya koyar. Ona göre “bu kesintisizliği sağlayan etkenler de folklor, etnografya, kültür tarihi, örf ve gelenekler ile tefekkür sürekliliğidir.” (Türkdoğan, 1976: 40) diye görüşünü belirtmiştir.

Fındıkoğlu folklorun XIX. Yüzyılda kendini hissettirdiğini ve bilim dalı olarak ortaya çıktığını söyler (Düzgün, 1990: 125). Ziyaeddin Fahri tarih şuurunun uyanışını ve buna bağlı olarak folklorun doğuşunu şöyle ifade eder: “ Ne vakit ki kitle kendi ruhunda fikri inkişafın tesiriyle bir varlık şuuru, mevcudiyetine ve istiklaline ait canlı bir duygu, tabii ve milli haklarına müteallik bir seziş duydu ve yine ne vakit ki ezeli tarih, demokratik bir renk taşıyan hükümet ve devlet şekillerinin yaratıldığını gördü, işte o zaman “halk bilgisi” temayüllü kendini gösterdi ve kendini ilme telkin etti.” Folklor araştırmalarının şuurlu bir biçimde başlamasının XVIII. Yüzyılın sonlarına rastlandığını belirten Fındıkoğlu asıl tam ve şuurlu çalışmaların XIX. yüzyılda ortaya konulduğunu kaydeder (Düzgün, 1990: 126).

Fındıkoğlu “Türkiye’de ilk Folklor Cemiyeti” olarak Kasım 1927 başlarına Ankara’da kurulmasına öncü olduğu “Halk Bilgisi Derneği’nin Katibi Umumisi iken bu derneğin neşrettiği “Halk Bilgisi Mecmuasının” müdürü olan Fındıkoğlu, bu ilk büyük folklor yıllığında da çok emek vermiş; Ahmed Halil, Ziyaeddin Fahri ve Halk Bilgisi Derneği ile, 12 yerde üç yıldız remizleriyle (Kırzioğlu,1976: 57) yazı ve haberleri, hep kendisi kaleme almış ve Ziyaeddin Fahri imzasıyla da üç ayrı makale de kaleme alınmıştır.

Türkiye’de folklorla ilgili çalışmaları Divan-ı Lügat-it Türk ile başlayan Fındıkoğlu, XI. Yüzyıl ile XIX. Yüzyıl arasında beş-on önemli durak noktası gösterebileceğini, yenileşme döneminde ise belli başlı bütün şahsiyetlerin bu temayüle uyduğunu belirtir ve özellikle Ahmet Vefik Paşa’da bu temayülün bilimsel bir sistem içinde bulunduğuna dikkat çeker. Halk Bilgisi çalışmalarının seyrini şöyle izah eder: “Her yerde ve her memlekette olduğu gibi bizde de halk bilgisi ve halkçılık mefhumu, siyasi idare şekilleriyle muvazi yürümüştür .” (Düzgün, 1990: 127).

Ziyâ Gökalp ve arkadaşları, J.G. Herder ’in kendi milletinin bütünlüğünü kurmak için XVIII. yüzyıl sonlarında vermiş olduğu fikrî mücadeleyi, XX. yüzyıl başlarında Türk milletinin varlığını koruması ve idâme ettirmesi yolunda vermektedir. Türkçüler, millî edebiyatın kurulmasında, millî şuurun uyandırılmasında, millî birliğin sağlanmasında, milleti tanımada, milliyet kavramının sınırlarını belirlemede başvurulacak (Yıldırım, t.y. 546) tek kaynak olarak folkloru görmekteydiler.

Düzgün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışıyla başlatır. 1919 öncesinden nazariye halinde olan “halka doğru” fikrinin 1920’den sonra uygulamaya konduğunu ve Türk folklorculuğu açısından önemli gelişmeler üzerinde söz konusu olduğunu vurgular (Düzgün, 1990: 127-128).

Kösemihalzade Mahmud Ragıp “İstanbul Konservatuvarı Folklor Heyetinin” Dördüncü Tetkik Seyahatiyle, Trabzon, Erzincan, Erzurum müsellesinde, Yusuf Ziya; Demirci ve Ferruh Beylerle 19 Ağustos 15 Eylül 1929 arasında bir ay dolaşp, yaptığı derleme ve araştırmaları, İstanbul’da değerlendirip, bastırmıştır (Kırzioğlu, 1976: 58). Folklor konusunda Anadolu da bu araştırma ve incelemelere benzer sayısız literatür bulunmaktadır. Yapılan her araştırma folklor çalışmalarının hızlandırılması ve halka ait olma fonksiyonu içindir.

Fındıkoğlu, Türkiye’de folklor çalışmalarının hızlandırılması ve sağlam bir zemine oturtulabilmesi için çeşitli öneriler ortaya koyar. Önce bu çalışmaları bilimsel anlamda yürütecek bir enstitünün kurulmasını ister fakat ondan da önce bu işin uzmanlarının yetiştirilmesini gerekli görür: “Eğer devlete enstitü kurmak hususunda bu iş yüklenirse bazı tufeyli kimselerin bu enstitüye musallat olduğu da görülebilir ve Türk

köylüsünün sırtına bir masraf yüklenir (Düzgün, 1990: 129). Daha evvel gerçek ve ciddi folkloristlerin yetişmesi gerekir. Zira evvela şahsiyet, sonra teşkilat...

Türk folklorunun halka ve başka milletlere tanıtılması için her türlü vasıttan yararlanılmasını öneren Fındıkoğlu, turizm bakımından önde gelen şehirlerimizde birer folklor sergisinin açılmasını da gerekli görür. Bir başka hususta, folklorun öğretim kurumlarına girmesine temas ederken şu teklifleri sıralar: “Folklor, ilk ve ortaöğretimde Türkçe ve Edebiyat derslerinde bol bol ve yalnız misal olarak kullanılmalı. Yüksek öğretimde de manevi ilimlerle alakalı mevzularda folklor ve etnografya esaslı bir ders olarak tedris edilmeli. Mesela hukuk fakültesinde bir de örf ve adeti içine alan bir hukuk folkloru, iktisat fakültesinde, iktisadi hadiseleri alakadar eden bir iktisat folkloru ve etnografyası...). (...) Edebiyat Fakültesinde ise folklor ve etnografya birinci derecede mühim bir ders olarak ele alınmalı (Düzgün, 1990: 130).

Folklor, I. Millî Kültür Şûrâsı çalışmalarında “ Halk Kültürü” , DPT Kültür Plânlamasında “Halkbilgisi” adlarıyla müstakil seksiyonlarda değerlendirildi. Yüksek Öğretim Kurumu üniversitelerimizin bünyesinde lisans diplomasına yönelik müstakil programları bulunan Halkbilimi (folklor) Anabilim Dalı açılmasına karar vermiş ve imkânı bulunan üniversitelerimizden Hacettepe Üniversitesi, Türk Halk (Folklor) Anabilim Dalı; Ankara Üniversitesi ise, Halkbilimi Anabilim Dalı isimleriyle eğitim ve öğretime başlamıştır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun kurulması ile folklor araştırmaları Atatürk Kültür Merkezi bünyesinde gerekli yerini almıştır (Yıldırım, t.y. 548). Böylece folklor araştırmaları, ilmi zeminde kendine yer açmıştır. 1924 yılında Türk folklor araştırmanın ulaştığı ilmi zeminde de folklorculara ve diğer bilim dallarında olup bu sahaya katkı sağlamış oldukları için onlara şükran borçluyuz.

2.5.4. Folklorun Diğer Bilimlerle İlişkisi

Folklorun, “köylerin geleneklerinde hayat bulan eski devirlerin kültür izlerini” olduğu fikri, günümüzde artık önemini kaybetmiştir. Çünkü folklor alanında yapılan çalışmalar göstermiştir ki, zamanın lüzumlarına göre yeni ürünler meydana gelmektedir ve bu ürünler sadece köylülerin değil, toplumun bütün sosyal grupların arasında yapılır (Yıldırım. 1991: 548-549).

Folklorun içine giren bütün öğelerden, bireyden bireye “sözlü iletişim” ortamında geçer ve öylece kuşaktan kuşağa aktarılır. Gelenekler folklor malzemelerinin belirli birer form kazanmasını ve bu form içinde kendini devam ettirmesini sağlar ayrıca onlara kendilerini gösteren diğer ayırıcı özellikleri kazandırır (Yıldırım, 1991: 549).

Folklor malzemelerinin dağılım, yayılımı sözlü geçiş veya sözlü iletişim ile olur. Anlatımlar, edinimler, öğrenimler ve deneyimler sürekli dil yolu ile anlaşması olur (Yıldırım, 1991: 550).

Fındıkoğlu’na göre (1971: 317-318), folklor yalnız sosyoloji için değil, sosyal antropoloji ve sosyal psikoloji içinde yardımcı rolü şüphesiz olan folklor hakkında bir çok araştırma rehberi mevcuttur. (Bunlardan yalnız birini söyleyebiliyoruz. Folklor ve Etnografya rehberi, ikinci basım... İstanbul Üniversitesi İktisat Arşiv ve Müzesi Yayımı,) Bu konuşmayla iktisat sosyolojisi göz önüne alınarak ekonomik hadiselerle şu sözler kaleme alınır:

“1-)Homo Economicus’la ilgili

Korkak bezirgan ne kar ne ziyan!

Kar zararın kardeşidir.

Kar mı tatlı yar mı tatlı, evvel kar sonra yar!

Adam adamı bir kere aldatır.

Zarardan korkan kar etmez.

Zararın neresinden dönersen kardır.

Parasız dellal bağırılmaz.

Parayı veren düdüğü çalar.

Para parayı kazanır.

Yere düşse bir avuç toprak ile kalkar.

2-)İktisadi Zihniyetle ilgili

Kar kuytuda, para pintide eğleşir.

Her sakaldan bir kıl, köşeye kocaman sakal!

İşten artmaz, dişten artar!

İşi olmayanın aşısı olmaz!

Borç yiğidin kamçısı!

Aldığını vermeyen aradığını bulamaz.

3-)Sosyal Sınıflarla İlgili

Bin işçiye bir baş!

Ya oku, ya doku!

Irgat gibi kazan, Bey gibi ye!

Kafa boş, tut kulağından çifte koş!

4-)Teknikle ilgili

Bakarsan bağ, bölemezsen dağ olur.

Alet işler, el öğrenir!

Bağ dua değil çapa ister!

Bağa bak üzüm olsun, yemeğe yüzün olsun!”

Araştırmacı (Fındıkoğlu, 1971: 319), diğer sosyoloji kolları içinde atasözleri derlemelerinde faydalı işaretler bulunduğunu kaydederken 6 kol göstermektedir. Başka folklorcular, atasözlerini ampirik bilgi komprimeleri sayan sosyologlar çeşitli kol dizileri tertip edebilirler. Asıl gaye Rönesans filozofu Bacon’un işaret ettiği gibi bunların değerlendirilmesi Fransız sosyoloğu Bougle’nin belirttiği şekilde bir “Socialogie populaire- Halkvari içtimaiyat” denemesi yapılmasıdır.

Yazılı ve basılı eserlerde yer alan folklor ürünlerinden folklorist gerektiğinde faydalanacaktır. Fakat folklorist bu tür ürünlerden faydalanırken son noktada dikkatli

olmalıdır. Folklorist ürünlerinin durumunu bir tarihçi bakışıyla kontrol eder ve değerlendirir. Aksi takdirde yanlış yapma riski olabilir (Yıldırım, t.y. 557).

Bunlardan başka Fındıkoğlu, folklorun tarihte olan ilişkisine de temas eder. “Tarih ilmi ile folklorun ilişkisi bir çok noktalarda gösterebilir. Yer ve şahıs isimlerinin menkıbevi izahı, uzak ve yakın tarihi vakaların bilinen veya bilinmeyen şairlerce yapılmış destanlarla tespiti ile ilişkilerin mühimleri arasında bulunur (Düzgün, 1990: 138).

Türk folklor araştırmacısı, alanındaki ilerlemelerin tarihini bilmek, öğrenmek zorundadır. Dünyadaki folklor irdelemeleri tarihini gelişme devrelerini aksettiren çalışmalar dilimize kazandırmalıdır. Ayrıca, Türk folkloru irdelemelerinin ve ilerleme devrelerinin özelliklerini belirten bir tarihçesi hazırlanmalıdır. Bunun için edebiyat, sosyoloji, antropoloji tarihi, dil bilimi, coğrafya, psikoloji gibi bilim dallarından faydalanmalıdır (Yıldırım, 1991: 555-556).

Ayrıca folklorun coğrafya, sosyal antropoloji ve sosyal psikoloji ile ilgili olan ilişkilerine de yer yer temas etmiştir (Düzgün, 1990: 138). Ziyaeddin Fahri toplumsal kurumların önemlilerinden biri olan hukuk ile folklorik araştırmalar arasında ilişkiler olduğunu belirtmiştir.

Hukukla folklor arasındaki ilişkileri “ hukuk folkloru” adı altında inceleyen Fındıkoğlu’na göre “hukuk realitesi (yani hukuka ait olup bitenlerin hepsi birden) mevcut kanunlarla daima tetabuk halinde değildir. Böyle bir tetabuk umumiyet itibarıyla mefkurevidir. İşte hukuk folkloruyla alakadar soruşturma ve araştırmalar, bu tetabukun derecelerini tespiti yarar. Muayyen bir cemiyet meselesinde vakıalar alemi ile kanun arasında uygunluk derecesi vardır.” (Düzgün, 1990: 135). Folklorun bu noktada önemli bir fonksiyona icra ettiğini görmekteyiz.

Böylece edebiyat folkloru, musiki folkloru, iktisat folkloru... sahalarındaki mesai ile birleşerek bir Türk Hukuk Folkloru, Umumi bir Türk kültür tarihi mevzunu tenvir eder ve Türk Tarihi, Türk realitesi üzerinde tarih felsefesi yapacak mütefekkirlerle malzeme ve muta vermek suretiyle daha geniş bir tefekkür çerçevesinin teessüsüne hizmet eyler (Düzgün, 1990: 135).

2.6.YÖRESİNDEN VE HALK EDEBİYATINDAN FAYDALANMA

Fındıkoğlu kalkınma ve ilerleme konusunda daima milliliği ön planda tutar. “Taşıma suyla değirmen dönmez.” Atasözü ile hatırlatmada bulunarak “kendi yağımızda kavrulmayı” kendi değerlerimizle var olmayı öğütler. Bu yüzden halkı iyi tanımak halkın içinde pişmeyi yazıları ve görüşleriyle sık sık gündeme getirir. Bu tavırlarla kendi toplumunu tanıyacak ve ortaya koyulan modelin seçilmesinde ve uygulanmasında uygunluğu sağlayacaktır. Bu gidişle hangi alanda olursa olsun bilim insanların halka yönelmesini istemektedir. Örneğin, hukukçuların halk hayatını iyice araştırmadan hukuk yapmamalarını önermektedir. Mesela kadın ve izdivaç meselelerini halletmek isteyenler köylere gitsinler, fikir olarak oradan yararlansınlar. Çünkü asri izdivaç şeriatı Türkiye’de en çok köylerimizde bulunmaktadır (Düzgün, 1971: 145).

Fındıkoğlu’na göre “bugün ki Türklüğümüz büyük ve kavmi Türklükten tamamen ayrılmış, kendi istiklaliyeti içinde kendine has bir mevcudiyet iktisat etmiştir. Gerçek adıyla Anadolu olan bu milli mevcudiyetin tarihine ve içtimaiyatına dair bir kelime olsun, henüz söylenmemiştir.” Fındıkoğlu’nun halk edebiyatı ve folklor ile uğraşması hep Anadolu üzerinde yaşayan canlı kültürden hareket kavrama isteği ile ilgilidir (Bayraktar, 2009: 79). Fındıkoğlu 1927’de yazdığı “Erzurum Şairliği” eserinde de şöyle ifade eder:

“1924-1925 senesinde, Erzurum Lisesi’nin Felsefe ve içtimaiyat muallimi idim. Darülfünundan yeni çıkmış ve hayata yeni atılmış genç bir muallim hareketi ile gönlüm mensup olduğum cemiyete bağlıydı (...) ister umumi olsun ister muhiti olsun Anadolu Edebiyatı Tarihi, hiç şüphe yok ki bir vasıttır. Asıl gaye o tarihin tetkiklerinden hız alacak, milli benliğini anladıktan sonra, istikbale koşacak gençliğin edebi zaferidir. Bu düşünce ile neşrettiğim Erzurum Şairlerini kendisinden edebi feci hasretle beklediğimiz Anadolu’nun ilim ve sanat gençliğine ithaf ediyorum.” (Kırmızıoğlu, 1976: 56).

İster genel olsun ister çevre olsun, Anadolu Edebiyatı Tarihi hiç şüphesiz bir araçtır. Asıl hedef o tarihin tetkiklerinden hız alacak milli benliğini anladıktan sonra geleceğe koşacak gençliğin edebi zaferidir (Kırmızıoğlu, 1976: 56). Bu fikirleriyle Anadolu’nun ilim ve Sanat Gençliğine ithaf etmektedir.

Fındıkoğlu'na göre halk bilgisi (Kırmızıoğlu, 1976: 57), halkın madde ve anlamını bütün genişlik ve derinliği ile gösteren bir araştırma alanıdır. Bu mahiyet ile “Bilgilerin Kaosu “da denilmiştir. Ami ve iptidai olan bugüne kadar kendilerini muhafaza eden bütün bilgiler onun dairesindedir. Fındıkoğlu bize asırların getirdiği iptidai medeniyet enkazını canlı bir surette gösterir. Onu bilmek tarihi olduğu kadar, yaşayan ve düzeltilmesi gereken bir hal almaktadır.

Fındıkoğlu, halk el sanatlarında süslemeciliğin de modern sanat hatta moda için kullanılabilir zengin motifler bulunduğunu belirterek bunlardan yararlanmasını (Düzgün, 1971: 147) istemektedir.

Sanatkar, edip ve şairlerin Türk folklorundan nasıl yararlanabileceklerinin Ziya Gökalp tarafından Türkçülüğün Esaslarında gösterildiğini belirten Fındıkoğlu, halk şiirinden yola çıkarak bir milli destan oluşturulmasını da istemektedir (Düzgün, 1971: 146).

Fındıkoğlu kavmi, ırki temellerinden vazgeçilmesini ve bu temeller üzerine kurulan sevindirici ve kaynaştırıcı kudretiyle fertler arasındaki kavim, ırk, dil ayrılıklarını izale eden milli hars bu birliğin özüdür. Milliyet bu öz ile yaşayacaktır. Bundan sonra (Ankara'nın şu yakınındaki Haymana'da bulunan bazı köylüler ve aşiret zümrelerini misal vererek, ülkemizde sağlam folklor haritasının yapılmasını da ister (Kırmızıoğlu, 1976: 57).

Böylece Anadolucuların kullandıkları terminoloji ve yararlandıkları ilim dallarına bakıldığında bir fikir akımı olarak oldukça zengin meselelerle ilgilenmiş oldukları göze çarpar. Bu açıdan Anadolu'nun maddi ve manevi bütün değerleri ve varlığı ile ilgili alanlarına girmektedir (Bayraktar, 2009: 8). Halk Edebiyatının geniş ve zengin hazinelerinden modern Türk Edebiyatının her sahasını renklendirmiş ve sorunlardan bahsederek çareler bulmaya çalışmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. DİL SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN FINDIKOĞLU'NUN FİKİRLERİ

3.1.HARF İNKILABI

Fındıkoğlu 1928-1930 dönemlerinde Harf İnkılabı ve dil üzerinde durmuştur. Fındıkoğlu'na göre (Güngör,1991: 177), medeniyet tarihimizde alfabe ile dilin geçirdiği değişikliklerin birbirine bağlı olduğu görülür. Türklerin Orhun Alfabetini kullandıkları zamana ait dil ile Uygur veya Arap harflerinin kullanılmaya başladıkları zamanın dili arasında büyük farklar vardır. Orhun harflerinin kökeni dikkate alınmazsa Orhun Alfabetinin bağımsız Türk dilinin yarattığı ilk Türk Alfabeti olduğu söylenebilir. Uygur Alfabeti ikinci Türk alfabetidir. Arap etkisi ile bu defa alfabe üzerinde başlamış daha sonra Arap Alfabetinin Türk diline hakimiyeti ile bu etki gittikçe artmıştır.

Fındıkoğlu'na göre yüzyıllar boyunca Arap Alfabetinin Türkçenin hem şekli hem de muhtevası üzerinde etkili olmasının ve özellikle soyut mevhumlara ait kavramların yabancı dillerden alınmasının sebebi şudur; İslami etkiler başladığı zaman, Türk toplumu henüz soyut düşünme devresine ulaşmamış, bu sebeple de Türk dili henüz o düşüncenin gerektirdiği soyut kelimeleri yaratmamıştı. Bu yüzden dilinin soyut kısmı ilime, düşünceye edebiyata ve henüz gelişmekte olan Türkler, tarihi olaylarında yönlendirmesiyle, cahiliyet zamanından beri dil ve edebiyatı gelişmiş olan Araplar, kuvvetli bir kültür ve medeniyet sahibi olan Farların etkisi altında kalmışlardır (Güngör, 1988: 221-222).

Arap harflerinin Türkler tarafından kullanılması İslamiyet'in kabulünden sonra başlamış, fakat bu harfler hiçbir zaman Türk diline uymamıştır. Çünkü Türkçe de sadeli harflerin çok olmasına karşılık, Arapça da sadeli harfler azdır. Bu sebeple, Türkçe, Arap harfleriyle kolay kolay yazılıp okunamıyordu. Konuşulduğu halde yazılamayan bir dil ile yazıldığı gibi okunamayan bir yazı dili vardı. Okur-yazar nispeti çok düşüktü. Dilimizin ihtiyacına cevap veren yeni bir alfabe kabulü ile memleketimizde okur-yazar nispetini artırmak, vatandaşı aydınlığa kavuşturmak inkılabın en önemli vazifesi idi (Eroğlu, 1970:158-159).

Fındıkoğlu Harf İnkılabı ile ilgili yazdığı makalesinde şöyle ifade eder: “*Şimdiki Türkçemiz, Türkçe değildir. Üç dilin ilginç bir haritasıdır. Şimdiki yazımız Türk yazısı*

değildir, yabancı dillerin yazı hükmü altında kalmıştır. Bu yüzden harf inkılabı da bu hükme karşı bir aksülamel gereksiniminden meydana gelmemiş midir?” (Fındıkoğlu, 1928: 2; Akt. Güngör, 1988: 222).

Fındıkoğlu harf inkılabının iki önemli noktasını açıklamıştır. Birincisi memleket çapında okur-yazar sayısını artırmak, ikincisi ise; okur-yazar kesimin imlasını düzeltmekti. Çünkü Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle Arap harflerini Türk diline uygulamamaktadırlar. Türkçede sesli harflerin çok olmasına karşın Arapçada bu sesler yetersizdir. Bu yüzden Türkçe Arapça sesleriyle kolay kolay yazılıp okunmuyordu. Konuşulduğu gibi yazılmayan, kaleme alındığı gibi okunmayan bir yazı dili vardı. Ve okur-yazar oranı oldukça azdı. Bu nedenle Türk dilinin ihtiyacı olan ve okur-yazar oranını artıracak, vatandaşı aydınlığa çıkaracak inkılabın en önemli görevidir (Güngör, 1991: 178).

Böylece Fındıkoğlu harf inkılabı için iki ana nokta üzerinde durur: Batı uygarlığı içinde alfabenin biçim aynılığını kazanmak ve Türk dilinin sahibi ve özgürlüğünü elde etmek. Ulusal hayatın ve ulusal hislerinin gelişmesine benzer olarak, bir beynelmillelik fikri, bir insaniyet mefkûresi de gelişmektedir. Bu nedenle sosyal hayatın her sahasında milletler arasında şekil birlikleri artmaktadır. Realitede bunlar Türk yaşayış, duyuş, düşünüş biçimlerine büyük etkide bulunacak böylece harf inkılabı “cehaleti önlemeye” görevini üstlenecektir (Güngör, 1988: 223). Üretilen Harf inkılabı Türk dilinin istikbalini sağlamış ve güçlendirmiştir.

13. Asır ortasında oluşan dil inkılabı, diğer dillerden sözcükler ve kaideler almış bir dilin hepsi bu yabancı öğeleri temizleyerek katıksız Türkçeye dönmesi düşüncesinde, Türkçeye bir yenilik değildir. Zira o zamanlara kadar, Selçuk Devletinin ehli ve hâkimi olduğu ülkelerde Türkçe, ne bir kültür ve Edebiyat dili ne de resmi dil olmuştur. Çabucak iki yüzyılı aşan bir vakit içinde Türklerin ilim dili neredeyse Arapça olmuş, edebi eserler Farisi ile kaleme alınmış devletin resmi dili olarak da ara ara Arapça, birçok defa da Farisi dili işlenmiştir (Banarlı, 1972: 81-82).

İstanbul’da Dolmabahçe’de 9 Ağustos 1928’de tertiplenen bir müsadere de Harf İnkılabını Atatürk halka müjdeler: *“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için Türk harflerini kabul ediyoruz.”*(Eroğlu, 1970: 159) demiştir.

1928 yılının 1 Kasım gününde TBMM'nin açılış konuşmasını yapan Atatürk, Türk Alfabesi hakkında fikirlerini şöyle ifade eder: “Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma- yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır.”1928 yılının 1 Kasım günü 1353 sayılı kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisinde oy beraberliği ile kabul görülmüştür (Eroğlu, 1970: 160).

3.2.DİL MESELESİ

Milletlerin meydana gelişi sürecini “cemia, camia, cemiyet” aşamaları çerçevesinde dile getiren Ziya Gökalp'e göre gerçek toplumlar milletlerdir. Gökalp ulusu “ kültür, eğitim, dil” üçlü öğelerine bağlı olarak tanımlar. “Ulus dilinin ortak olan yani benzer edebi almış bireylerden mürekkep bulanan harsi (kültürel) bir zümredir. Gökalp'e göre de insan kanca müşterek olduğu insanlardan ziyade, aynı eğitim gördüğü ve aynı dili konuşan kişilerle beraber yaşamak ister (Ergan, t.y. 8).

Atatürk dil meselesinin önemini şöyle ifade eder; “Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” (Eroğlu, 1970: 162) demiştir.

“Lisan, milli vahdetin(birliğin) ve harsi azametinin ayinesidir.” söyleyen Fındıkoğlu, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması, milli beraberliğin ve birlikteliğini sağlaması ve ulusal kültürün işlenip güçlenmesi bakımından işlevlerini dikkate alarak dili bir sosyal kurum olarak ele alır, araştırmalarında üsluba büyük önem verir. Fındıkoğlu dil konusunun ihtisaslaşma isteyen bir olay olduğuna değinerek dilin işlenmesi ve güçlenmesinin dil ve edebiyat alanlarıyla ilgilenen bilim insanlarına bırakılması gerektiğini söylemektedir. Onun dil konusundaki araştırmaları ve eserleri

özellikle öğretimdeki dilin düzelmesi eylemini desteklemek amacına yöneliktir (Ergan, t.y. 8).

Dildeki bağımsızlığın siyasi bir bağımsızlık olarak gören Atatürk dildeki devrimle bağımsızlığa kavuşmanın mümkün olacağını söyler (Eroğlu, 1970: 162). Fındıkoğlu 1928-1930 seneleri arasındaki kaleme aldıklarında da Türk toplumundaki dil gerçeklerini göz önünde bulundurarak, araştırarak ve inceleyerek Arap ve Fas etkisiyle yazı dilinde biçimi ve içeriği olarak özgürlüğünü yitiren ve bilim insanlarının kullandıkları dil haline gelen Osmanlıcadan ve Arap seslerinden şikayet eder. Osmanlıcanın ağırlığı ve Arap seslerinin güçlüğü nedeniyle halkın çoğunluğu okuma-yazmadan yoksun kalmış, halk ile entelektüel insanlar arasında boşluk meydana gelmiş, milli birlik ve beraberlikte zayıflamıştı. Milletin çoğunluğu okuma-yazma bilmediği içinde dil kültürünü bir sonraki nesile aktarma eyleminin yerine getirilemeyip ve bu nedenler yüzünden Türk dili ve Türk kültürünün güçlenmesi de mümkün olmamaktadır (Güngör, 1988: 228). Fındıkoğlu bu sorunun harf inkılabının gerçekleşmesinde görür. Ancak kısa bir süre sonra harf inkılabı 1928 yılında gerçekleşir. Bunu destekleyen Fındıkoğlu zamanla dil meselesinin siyasi idarenin mekanizmasında büsbütün bir hal olacağını görür. Fındıkoğlu bu harf inkılabının devlet ve siyasetin müdahalelerine aldığı reaksiyon olarak zuhur eder.

Fındıkoğlu 1930'a kadarki yazılarında Gökalp gibi yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak gerektiğini söyler. Konuşulurken kullanılan kelimeler yazarken kullanılmıyor. Dil düzeltme işlerine buralardan başlanılabilir. Yazıyı kaleme alan kişi kendi konuşma diliyle yazmalıdır (Ergan, t.y. 8).

Gökalp ve Fındıkoğlu Türk dilinin bağımsız bir şekilde gelişmesi için yabancı dillerden kural alınmaması, kelime alınmasını önerirler (Ergan, t.y. 9). Kelime anlamada bu kelimelerin uzmanlara verilip alınan kelimenin milli damga vurulup yabancılığı giderilmelidir.

Fındıkoğlu durumu şöyle ifade eder: “Şimdiye kadar ıstılah (terim) işinde bilhassa Arap'ın ve Arapçanın esiri olduk. Şimdi Fransızcanın veya Latincenin esiri olmayalım. Dili millileştirelim derken aynı vaziyeti başka şekil altında yaşatmak doğru değildir. Amaç kendi milli dilimizi yaşatmak ve yükseltmektir. Bazı genel ıstılahlarda

beynelmilel ıstılahları kabulün mahzuru olmamakla beraber bu hususta fazlaca milli taassup taşımanın faydalı olacağını önemle kaydetmek gerekir. Yeter ki muhtelif ilim daireleri üzerinde uğraşanlar bu işin şuuru ile işbaşına koşulsunlar.” (Fındıkoğlu, 1928: 4; Akt. Güngör, 1988: 228) demiştir.

Böylece Fındıkoğlu dile müdahale edilmemesini eğer müdahale edilecekse de gelişi güzel değil belli bir kurala uyulması gerektiğini söyler. Dilin var olması bir milletin var olmasıdır. Milleti millet yapan dili ve bu diliyle kendi kültürünü zenginleştirmesidir.

3.3.DİL SOSYOLOJİSİ

Dilin toplumla olan ilişkileri, onun bir toplumsal kurum olarak isimlendirilmesini temin eder. Dil sosyolojisinde toplum dil bilim epey yaygın bir çalışma sahasıdır (Deniz, t.y. 219). Toplumda dil bir mirastır. Kültürünü ve toplumun geçmişini gösterir.

Dil olgusu ve dilin fonksiyonlarına dair fikirleri dönemsel teorilerle ve zamanın hissi ile yakından bağı olduğu apaçıktır. Bu dilin fonksiyon ve değerini anılan paradigmlar ve politik gereksinimlere bağı olarak yeniden anlam bulmasına yardımcı olur. Kimi zaman doğrudan bir proje aracı olarak dilin tanım ve fonksiyonları üzerinden toplumsal idealler oluşturulur. Toplumsal istekler dilin motivasyonlarını, fonksiyon ve yansımalarına doğrudan etki eder. Örneğin; Osmanlı da dilin dinin gereksinimlerine ve çok milletli! Dokusuna bağı olarak oldukça yaygın ve seçmeci karakteristiğı öne çıkarken, Cumhuriyetle beraber dilin milli devletin ve batılılaşma ikilisine son derece kesin köklü değışmeler yaşadığı intizar etmektedir (Öztürk, 2017: 23).

Dilin ne insan, ne toplum, ne de insan ve toplumdan ayrı düşünölmeyecek olan bilim, sanat, teknik gibi bütün sahalarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları meydana getiren bir disiplin olması toplumu oluşturan kişilerin birlikte yaşamalarını, duygu ve düşüncelerini bir takım ortak ses ve anlam öğelerini kullanarak izah edilmesini sağlamaktadır (Nazlı, 2016: 38).

Toplum dilbilim kavramının yanında dil sosyolojisi makro-toplum dilbilim ve mikro- toplum dilbilim kavramlarını da işletmektedir. Her ne kadar işletilen kavramlar aynı kalitede olsa da her biri uygulamada farklı hedefleri göstermektedir. Toplum

dilbilim, dilin yapısını ve karşılıklı iletişimde dilin fonksiyonunu daha doğru anlayabilmek için dil ve toplum arasındaki bağ ile ilgilenirken; dil sosyolojisi dili araştırarak sosyal yapıyı daha yararlı anlamaya çalışmaktadır (Nazlı, 2016: 39).

Dil ve toplum başına buyruk ele alınmadığı gibi düşünülme, biri olmadan diğeri açıklığa kavuşmayan iç içe iki yapıdır. İnsan demek, dil demektir. Ama dil demek de birçok açıdan toplum demektir. Dil olmadan müşterek bir hayat, müşterek bir hayat olmadan da dil düşünülemez (Güven, 2012: 55).

Dil organik bir kurumdur. Çoğu dilbilimcileri de bu fikirdedir. Türkçülüğün esaslarını tespit ederken “Lisani Türkçülüğü” açıklayan Gökâlp da dilin canlı bir organizma olduğu görüşünü savunur. Gökâlp’e göre halk üslubunun her kelimesi, vazifesi belli bir organ mahiyetinde bulunan, gerçek bir uzviyet şeklinde muhafaza etmektedir. “Bir ulusun dili, kendi durgun köklerinden değil, kendi sağlam tutumlardan mürekkep sağlam bir uzvidir. Dilin sosyolojisinin ilkelerini ortaya koyarken Fındıkoğlu da Gökâlp gibi dilin organik bir kurum olduğunu belirtmiştir (Güngör, 1991: 192).

Dil kurumunu güçlü bir görüşle ifade eden Fındıkoğlu bu anlayışı dili olduğu gibi bırakma anlamına gelmediğini söylemiştir. Mesela yaşam bilimsel belirlenimciliği canlı karşısında elimizi kolumuz düğümlemiyorsa, tersine etkiye, eyleme yol açıyorsa, dil sosyolojisinde canlı görüşün kabulü de sosyoloji de elimizi kolumuzu düğümlemeyip tam tersine etkinin yolunu göstermektedir (Güngör, 1991: 193).

Dil sosyolojisinin prensiplerini ortaya koyarken dilbilimciler Meillet ve Otto Behagheel ile Ziya Gökâlp’in görüşlerini benimseyen Fındıkoğlu da dilin güçlü bir kurum olduğunu göstererek işe başlamaktadır. “Geçmişte veya halihazırda görülen bir dil, ister bir kabile kadrosu içinde kapalı olsun, isterse milyonlarca insan arasında konuşulsun, bir organizma özelliği gösterir. Herhangi bir dil söz konusu edilen zaman içinde organik, ahenkli bir varlıktır. Nasıl organizmamız etraftan ve başka muhitlerden aldıklarını bir eritme, kendine mal etme, benimseme ameliyelerine tabi tutuyorsa, bir lisan da başka lisanlardan aldıklarını aynı şekilde eritir. Eğer uzviyet, şeriat icabı yeni bir azaya muhtaç ise onu iç ve dış elemanlarla, yani kendi yapısından başka lisan yapılarından aldığı tesirlerle yaratır.” (Ergan, t.y. 9).

Dilin toplumla olan ilişkileri, onu bir toplumsal kurum olarak belirtmesini sağlar. Toplumbilimciler, sosyologlar dilin toplumla olan ilişkilerini; toplumun meydana gelmesinde dilin rolü, kültür-dil bağının, toplumsal devamlılıkta dilin yardımları vb. açıları araştırmaktadır. Bu nedenle dilbilimciler dil sosyolojisi, dil toplumbilimi, dilsel toplumbilim gibi isimlendirilmesini dil-toplum ilişkisini ele alır (Deniz, t.y. 221). Dil kültürün aynasıdır. Dille toplum var olur ve kültürü nesilden nesile aktarılır.

3.3.1.Dillerarası Alışveriş

Dünyada diller arasında alışveriş olduğu için saf dili mevcut olduğu söylenemez. Mehmet Kaplan'ın ifade ettiği gibi; *“Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o, akan bir nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir.”* Dile bu düşünceyle bakılırsa mana kazanır (1982: 187-188).

Zira tarih ve kader, sadece milletlere kişilik vermekle kalmaz; milli dillere de kişilik verir. Her ulusun tarihte ve coğrafya da görülen milli doğuşun yanında o milletin konuştuğu dilin de tarih içinde kazanılmış bir karakteri, bir dil mimarisi ve tamamıyla milli bir doğuşu vardır (Banarlı, 1972: 19).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'na göre dillerin birbirlerinden kelime alışverişi yapmaları normal bir olaydır. Lakin bunun normal bir hududu vardır ki bu hududu politikacılar değil, bilim insanları ve sanatçılar tayin etmektedir. O, kelime alışverişinde dikkate alınması gereken koşulları da şu şekilde belirler: Türk dilinin bağımsız bir biçimde güçlenmesi Türkçülerin de iddia ettiği yabancı dillerden nizam alınmamalı kelime alınmalıdır. Alınan sözcük sürecinin arkasından bir temsil süreci gelmelidir. O sözcük yabancılıktan temizlenerek milli damga vurulmalıdır. Değiştirilen sözcüğün dilin yapısına zamanla öyle pişer ki artık hiçbir güç koparamaz. O milli damganın vurulmasıyla asıl sahibindeki kimliğini de değiştirmiş olur. Asıl sahip alınan kelimeyi görse tanımaz ve benimsemez. Benliği milli olmaya başlamıştır (Güngör, 1988: 245).

Batılı dil bilginleri, filologlar yazılı veya sözlü kültür yapıtlarını tetkik ederken, bir arkeolog gibi eylemde bulunurlar. Yani “dil arkeolojisi” yaparlar. İlk tetkik ettikleri metnin tarihini tespit ederler. Çünkü her metin dil geçmişinin bir parçasını verir. O parçada, o anda bulunan ve o ona kadar dile girmiş olan her sözcüğün yerli, yabancı fark etmeksizin yazılışı, söylenişi manası titiz bir şekilde tespit edilir. En küçük bir işaret, bir ses değişmesi o sözcüğe hatta bütün metnin anlamını değiştirir. Eğer Sümerce bir metinde Tanrı ve at sözcükleri Türkçe Tanrı ve at anlamlarına geliyorsa, bu bütün insanlık tarihine yeni bir bakış açısıyla bakmayı gerektirir (Kaplan, 1982: 188).

Bu nedenle dil bilginleri, filologlar eski metinleri tetkik ederken kılı kırk yaparlar. Sözcüklerin manşetleri, anları dil ve kültür tarihi bakımından ilgilendirir. Göktürk harfleriyle yazılmış bir mezar taşında görülen Çince, Hintçe bir sözcük dil ve kültür tarihi bakımından önem arz etmektedir. Türklere ilişik eski metinlerde duru Türkçe sözcüklere önem vererek yabancıları bir kenara atmak hem kültür kavramına, hem de ilmi düşünceye aykırıdır(Kaplan, 1982: 188). Dili bir milletin medeniyet tarihinin yansıtıcısı olarak incelerler.

Diller, fenotik ilerlemelerine morfolojik örgütlerine, doğuşlarına, yayılışlarına, basit veya sentetik diller oluşlarına ve daha başka dil nizamlarıyla farklı araştırmalara konu olmuşlardır. Bu nedenle birkaç dil kültür ve edebiyat dili olarak başka dillere itaat etmiş, zamanla başka bir dil olmuş lisanlardır. Bunların bir kısmı başka dillerden faydalanmayı bile güçleri yetmeyen, küçük millet, kavim ve kabile dilleridir. Bir kısım dillerde sadece bir vatana değil birçok vatanda devlet kurmuş egemenlik kurmuş, büyük milletlerin dilidir (Banarlı, 1972: 20).

Çeşitli faktörlerin etkisiyle eski Türkçe “sayru” kaybolmuş, yerine Acemcenin “hastası”, eski Türkçe “us” kaybolmuş, yerine Arapçanın “akılı” geçmiştir. Fakat Türkün “hasta” ve “akıl” kelimelerini kullanışı ve telaffuzu, Acemin veya Arap’ın aynı kelimeleri kullanışı ve telaffuzu tarzında değildir. Tarih boyunca bu çeşit binlerce kelime diğer dillerden Türkçeye geçmiştir (Güngör,1988: 246).

Bir başka yönden, benzer ülkelerden topladıkları önemli sözcükleri kendi dillerinin gramerine, estetiğine ve fonetiğine göre millileştirerek kendi kelimeleri yaparlar. Fethedilmiş ülkeler gibi faaliyetten men edilen kelimeler deniliyor. İşte bu

imparator diller istedikleri kadar kelime alırlar. Bu imparatorluk diller hiçbir Özdil değildir. (Banarlı, 1972: 20). Bu imparator diller içine aldıkları her kelimeyle millidir.

Kelime olan dilin kelime vermesi de tabiidir. Fındıkoğlu'na göre bu vermeler bir millet için gurur ve şeref vesilesidir. Hatta her dil tabii bir hak olarak kültürel tesirini genişletmeli, ekonomik rekabete benzer bir dil rekabeti milletleri zengin tabiat ve toplum realiteleri karşısında durmayan ve yılmayan bir mücadeleye yöneltmelidir. Mesela bugün Almanca da 200-250 civarında Türkçe kelimenin mevcut olduğu bilinmektedir. Yani özellikle Türklerin Avrupa medeniyetine dahil olmaya başladığı yıllardan beri Avrupa medeniyetine dahil olmaya başladığı yıllardan beri Avrupa milletlerinden çeşitli kelimeler olan Türk dili onlara da kelimeler vermiştir (Güngör, 1988: 246-247).

Kültür yapıtları dilin belli bir yer ve anda buz tutmuş şekilleridir. Kütüphaneler dil anıtlarını bir arada bulunmasını sağlayan müzelerdir. Dil bir kap olduğuna göre onlara duygu, düşünce, hülya müzeleri demek gerekir. Dili hem şekil hem içeriğiyle ele alıp tetkik etmek gerekir (Kaplan, 1982: 189).

3.3.2.Dildeki Doğallık

Türkiye tarihinin asırları başındaki tahavvül, ardındaki dönemlerde hızlı nüfus artışı ve iç göçlerle beraber bütün dünyanın etkisini sezdiği ulaştırma ve haberleşme alanındaki baş döndürücü gelişmeler yerel yapılan kent kimlikleri hatta ülke kimliklerini değiştirmeye zorladı. Eskiden her şey sözlü olarak nesilden nesile aktarılırken, şimdi bu sözlü gelenek neredeyse tamamen kaybetmiş bulunmaktadır (Fındıkoğlu. Akt. Dinç, 2011: 5).

Dil organik bir kurumdur. Buna örnek verilirse Alman dilbilimcisi Otto Behaghel, dilin organik mahiyetine işaret etmekle başlamıştır. Almaca da kelime teşkilinin kendiliğinden vücuda geldiğini ve bu teşkilde yaşayan dilin “dil duygusu” rol oynadığını açıklamaktadır (Güngör, 1988: 241-242).

Millet'e göre de kelimelerin kendilerine mahsus kimlikleri, organizmaları, bir kelime ile canları vardır. Bu organizmalar ölürlər, dirilirler; kıymet kazanırlar (Güngör, 1988: 242). Bütün bu değişiklikler her dilin kendi içinde dil yaratması, kelime doğurmasıdır ya da benlik kazanmasıdır.

Bireyler vardır ki dünyaları sözcüklerle örülmüştür. Onlar sözcükleri duyar, sözcükleri düşünür, sözcükleri birer mücevher dizisi gibi her değerın üstünde sezerler. Çünkü kelimeler, bir takım kelimeler değildir. Şunun bunun uydurulmasıyla pazara sürülen düzmece boncuklarda değildir. Sözcükler yılların ve o kelimelerin konuşan onları duyan, düşünenlerin; onlarla seven ve sevilenlerin yaratıp güzelleştirdiği, beğenip Türkçeleştirdiği sağlam, zinde, ruhlu ve musikili yuvarlaklardır (Banarlı, 1972: 62).

İşte bu esaslarla Türkçülere göre, Türk milletinin öğrendiği ve tanıdığı her sözcük millidir. Bir sözcüğün milli olması için Türk kökünden gelmiş olması yeterli değildir. Zira Türk kökünden gelmiş olan gözgü, sayru, baskıç, agu gibi birçok kelimeler, diri lisandan çıkarak çağın gerisinde olmuşlar, onların yerine canlı olarak ayna, hasta, merdiven, zehir kelimeleri girmiştir. Nasıl hayvanat ve nebatat evreninde çağın gerisinde olanların yeniden dirilmesine imkan yoksa, lisanı çağın gerisinde de tekrar hayata geri gelme eylemine artık imkan yoktur. Halk için muris olan ve suni olmayan bütün sözcükler millidir. Bir milletin dili, kendi cansız cezirlerinden değil, kendi canlı tasarruflarından mürekkep canlı bir organizmadır (Gökalp, 1968: 110).

Bazı dönemler kelimeler şairler, yazarlar tarafından farklı farklı kaleme alınmıştır. Divan şairlerinde bu temayül Arap ve Fas edebiyatlarını bildiklerini göstermek için Türkçeye çok fazla yabancı kelimeler sokmuşlardır. Tanzimat'tan sonra batı dillerini bilenler aynı üstünlük, orijinalite isteğine uyarak Frenkçe lügatler paraladılar. Servet-i Fununcular da Fransız edebiyatçıların ifade ve üsluplarını Osmanlıcaya başarılı bir şekilde aktardılar. Bu çalışmalarla dilin zenginleştirildiğinden hiç şüphe yoktur. İcat edilen on binlerce kelime ve tertipten beş-altı yüz tanesi zamanla ortak dile karışıp herkesin malı olmaktadır (Kaplan, 1982: 190-191).

Bonarlı (1972: 62), sözcükler içlerine uçsuz bucaksız zaman ve sanatkarlarının doldurduğu zengin ve renkli anlam şaraplarıyla tesirli kıymetler ve yılların biriktirdiği azim ve büyü mücevherlerdir. Aşağıdaki beyitlerden anlaşılacağı gibi:

Cemşit eli dökmüşse nasıl cama sabuhu,

Manayı odur lafza koyan maddeye ruhu,

Fındıkoğlu asıl doğallık ile sosyal doğallık (dil) arasında gerçek bir ayniyet kurmayı değil mefhumî bir ayniyet kurmak istediğini belirtir. Sosyal olayları açıklamada hangi açıdan göz önüne alınsa da teşbih ve temsilden fazla bir şey düşünülemez. Fındıkoğlu'na göre organizmamız çevreden ve başka çevrelerden aldıklarını bir eritme, kendine ait etme, özümseme ameliyelerine tabi tutuyorsa bir dil başka dillerden aldıklarını benzer şekilde eritir. Eğer organizma, şeriat icabı yeni bir bilgene yoksun ise onu iç ve dış nesnelerle yani kendi yapısından ve başka dil yapılarından aldığı tesirlerle yaratır (Güngör, 1988: 243). Böylece sözcükler lügat olarak değil, yalnız istilah olarak dilimize gireceklerdir (Gökalp, 1968: 11). Bu nedenle de hiçbir sorun teşkil etmemektedir.

3.3.3.Siyaset ve Dil

Sosyal bilimlerin ve meselelerin teoriden uygulamaya geçişinde nüfus politikası, sağlık politikası vb. ifadelerini gösterdiği “politika” meselesi vardır. Fındıkoğlu düşüncelerinde “siyaseti” kasteder. Fındıkoğlu'na göre din, siyaset farklılığına gidip dil-siyaset ihtilafına da ihtiyaç olduğunu söyler. Dil hadiselerine ait sosyolojik kanunları bulmaya çıkarmaya, tanıtmaya olanak yoktur. Otorite dil- siyaset kurumu karışmamalıdır (Güngör, 1991: 196).

Gökalp ve Fındıkoğlu Türk dilinin özgür bir şekilde güçlenmesi için yabancı dillerden kural alınmaması, sözcük alınmasını önerirler. Sözcük alma sürecinin ardından bir temsil süreci gelmelidir. Başka bir söyleyişle yeni alınan sözcüğe ulusal iz bırakmalı ve yabancılığı giderilmelidir (Ergan, t.y. 9).

Dünyanın üslupta en zevkli milletine karşı sahte kelimelerin, zevksizliği, isabetsizliği, zorluluğu ve çapraşıklığı neden olmuştur. Aynı zorlu ve yanlış dil çevresinde koparılan bağırıp çağırma ve yapılan baskıları ise, akli selim her Türk bilgini, hem diline hem kendi dil özgürlüğüne bir tecavüz bilerek incinmiş küsmüş ve gocunmuştur. 1932’de başlayan Dil inkılabının Türkçe’nin, bir başarıya ulaşmak ve refaha kavuşmak, ciddi ve güvenilir bir yola girmemiş olması, bu gerçekliğin en acı nedeni ve delilidir (Banarlı, 1972: 278).

Fındıkoğlu'na göre, dil düzgül bir tekamülün içinde yürümektedir. Bu yolu hızlandırmak ve yön vermek için dilbiliminin ve bu bilime sırtını yaslayan bir dil

politikasının rehberliği gereklidir. Devletin dil politikası bir düzene bağlı olmaksızın kişilerin dile müdahalesini önlemeli, müdahale işi bilim insanlarına, sanatçılara ve yazarlara bırakılmalıdır (Güngör, 1988: 247).

Türkçe ve Türkçeleşmiş bütün sözcüklerde dikkat edilecek önemli noktadır. Türkiye toprakları, Türkçenin sesine mükemmel uzun hece kazandırmıştır. Uzun hece ilk zamanda Arapçadan Acemceden gelmiş gibi görünse de zamanla onu millileştiren, vatan topraklarından yükselen sesler olmuştur. Türk dili ve Türk zevki, önemli bir yardım, tamamıyla ilmi ve akademik bir araştırma ile, bu kötü sonucu önleyecek bir kudrettir (Banarlı, 1972: 187).

Fındıkoğlu 1930’a kadar olan yazılarıyla Arapça ve Farsça’nın etkisiyle aydınların bir yazı dili haline gelen “Osmanlıca”ya karşıdır. Türkçenin yapısına uymadığı, öğrenilmesi zor olduğu ve bu sebeple halkın çoğunun okuma yazmadan mahrum kalmasına yol açmasıyla Arap harflerinin de Latin harfleriyle değiştirilmesini önerir. Harf ve dil inkılabını destekler. “Osmanlıcadan” “Öztürkçeye” doğru bir akımın başlatılmasını savunur. Türkçede bulunan yabancı kelimelerin yerine halk arasında yaşayan öztürkçe kelimelerin ya da eski Türkçe kitaplarda bulunan kelimelerin geçirilmesini önerir (Güngör, 1988: 248).

“Öztürkçeçilikten” “sadeleşen Türkçeye” doğru olan bu değişimi bir çelişki olarak değil, zamanın ve toplumun şartlarına uyma olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü içinde bulunduğu toplumun çoğu uygun ihtiyaçlarını karşılamak bir sosyal kurum olarak dilin tabii fonksiyonudur. Toplum ve kültür değiştirdiğine göre dil de değişecektir (Güngör, 1991: 197).

Türkiye topraklarında reel bir dil inkılabı olmuştur. Anadolu’da Türk nüfusunun zamanla artması ve bir çoğunluk sağlamasıdır. Halk çoğunluğu Türk olan bir vatanda, büyük halk edebiyatına sahip bir milletin kültür ve edebiyat dilinin de Türkçe olması veya Türkçeye benzemesi, çok önemlidir (Banarlı, 1972: 81).Türkçeyi algılama ve yaralanma, bir dilin sesi ve mimarisi ulusal olmalıdır (Banarlı, 1972: 87).

Dilin organik bir sosyal kurum olarak, sosyal ve tarihi şartlara, ihtiyaçlara cevap verecek şekilde gelişip sadeleşeceğini, yani ihtiyaçlara uygun yeni kelimelerin kurallara uygun şekilde işin ehli olanlar tarafından yaratılacağını, zamanın ve toplumun

ihtiyaçlarına uymayanlarında kendiliğinden kullanılamaz hale geleceğini belirtir. Fındıkoğlu'na göre saf (arı) dil aramak dili fakirleştirir ve uydurmacılığa yol açar. Medeni diller birbirlerinden kelime alıp verebilirler, yeter ki aldıklarını bünyelerine uydurabilsinler. Siyasi mekanizma dile müdahale etmemelidir (Güngör, 1988: 249).

3.4.DİLDEKİ BUHRAN

Fındıkoğlu Osmanlı Devletinin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen sonrasında yazı hayatına başlamıştır. Türk milletinin halk olarak kuvvetlenerek gelişmesi için siyasi ve askeri sahada kazanılan başarıların, sosyo-kültürel alandaki başarı ve kat etmelerinin desteklenmesi gerekmektedir. Fındıkoğlu böylece çalışmalarının üzerine odaklanıp meselelerin milli beraberliğin ve bütünlüğün gerçekleşmesi, Türk milletinin sosyo-kültürel alanda yol alarak çağdaş milletler arasında yerini bulması ve alması gerekir (Ergan, t.y. 2).

Toplumsal sorunlardan biri de dil meselesidir. Sosyal eylemlerin dil ile ilişkileri dile yükledikleri anlam ve dili değiştirme çabalarıyla gerçekleştirmek istedikleri toplumsal tasavvur arasında bir ilişki vardır. Ayrıca dil sorunu sadece bir lisan sorunu olarak da düşünülmemelidir (Öztürk, 2017: 12-13).

Dilin toplumsal yaşamımızda, fikirlerimizde, dünyayı algılamamızda ve yurttaş olarak modern dünyanın lüzumlarını yerine getirebilmemizde oynamış olduğu işlevleri görmek gerekir. Zira dil, ulusal kimliğin tanımlanmasında, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında kullanılan bir vasıtaadır. Dil birleştirici bir güce sahiptir. Mehmet İzzet'tin söylediği gibi; “*Ulusun cevheri lisandır.*”(Aygül, 2008: 74).

Her ulusun kendi milli değerini kendine ait diliyle var eder. Bu yüzden Türkçenin sadeleşmesi ve yabancı kelimelerin millileştirilmesi gerekir. Fakat hata nazariye, tasfiyecilik, dilimizden Arap, acem cezirlerinden (köklerinden) gelmiş bütün sözcükleri çıkararak, bunların yerine Türk köklerinden doğmuş eski sözcükleri veya Türk köklerinden yeni edatlarla yapılacak Türk sözcükleri ortaya koymaktan ibaretti. Halk dilimize geçmiş olan Arabi ve Farisi sözcükleri, Türkçeden çıkarmak, bu lisanı en diri sözcüklerden dini, ahlaki, felsefi ifadelerden mahrum edecekti. Bundan ötürü bu hareket lisanımızı duruluğu açıklığa doğru götürecekt yerde, saltçılık ve karanlığa doğru götürüyordu. Yurdun ihtiyacı ise böyle bir yapma Esperanto'ya değil bildiği ve anladığı

munis gayri sun-i kelimelerden mürekkep bir anlaşma araçlarındandı (Gökalp, 1968: 10-11).

Kendi hoş dilini, özleştireceğiz diye yıkmaya çalışanların kişilerin eline bırakmaya ve her bakımdan zarar eden tek ülke Türkiye'dir (Banarlı, 1972: 269). Vaktinde, edebiyatımızı Fransızlaştırma ihtirasıyla kendinden mazilerimiz vardı. Bu zaman da, Türk Edebiyatını kendi mili nitelikleri ve milli kıymetleri içinde yararlanmak gerektiğini iddia eden milli bir ses duyuldu. Bu ses muallim Naci idi. Muallim Naci milli olan şuurlu bir Türk edebi idi: Dicle'ye bakarak şu dizileri (Banarlı, 1972: 271) aktarmıştır.

Feyezanın tezayüd ettikçe,

Tuna cüşeyliyor hayalimde,

Tunalaştın gözümde gittikçe!

Nice yıllardan beri Türkiye'de dil meseleleri tam bir çıkmaz içinde idi. Ulusal kültürün canlı damarı olan dil, yurdumuzda ya çeşitli politikalar ya da inat, menfaat ve cehaletin kurbanı oldu. Veya kasten yapılmıştır. Türk dilini, Türk vatanı gibi yabancı emellere karşı, seve seve koruyan Türk milleti, aynı dili bu sefer yıkmak isteyenlere karşı biçare kalmış, bıkmış usanmıştır. Halk arasında Türkçe bir olay ve eğlence konu haline getirilmiş buna dünyanın dilde en zevkli milletine karşı uydurulan sözcüklerin, zevksizliği, isabetsizliği ve zorluğa sebep olmuştur (Banarlı, 1972:277-278).

1932'de yılında başlayan Dil İnkılabının üzerine tam 28 yıl geçtiği halde, Türkçenin bir başarıya ulaşmak ve bir huzura kavuşmak şöyle bir dursun, hala ciddi ve güvenilir bir yola girmemiş olması, bu gerçekliğin en acı nedeni ve delilidir. 28 sene, herhangi bir milletin yöntemli ve düzenli, gerçek ilim insanları elinde bir zaman olsaydı, bizim dil davamız çoktan yoluna girmiş ve milletimiz dil yakmak ve yıkmakla uğraşacağı yerde dil aracıyla büyük işler yapmaya başlamış ve bu yolda ilerlemiş olurdu (Banarlı, 1972: 278). Dil inkılabının amacı dilimizi yabancı kelimelerden arındırır, o birçok kelimeyi değiştirerek Türk dilini fakirleştirmek değil, Türkçeyi zenginleştirip geniş kültür mefhumlarına erdirmektir. Türkçeyi özleştirme adıyla yapılan kelime katliamından kurtarmaktır.

3.5. DİL DÜZELMESİNİN FİKİRLERİ

Fındıkoğlu harf inkılabı yapılmadan önce dil inkılabının harf inkılabının sonrasında ya da harf inkılabıyla yapılmasını söyler. Çünkü Türk dili hastadır. Hastalığın sebebi dilin mezeliğindedir. Türkçenin bu durumlara girmesi Türkçenin fakirliğinden değil, alınan kelimelerin gerçek bir ihtiyaçtan doğmamasından ya da temsil edilmemelerindendir (Güngör, 1991: 179).

Gökalp ve Fındıkoğlu Türk dilinin özgür bir biçimde gelişmesi için yabancı dillerden kural alınmaması, sözcük alınmasını önerirler. Sözcükleri alma sürecinin arkasından bir temsil süreci gelmelidir. Başka bir söyleyişle yeni alınan kelimeye milli damga vurulmalı ve yabancılığı ortadan kaldırmaktır (Ergan, t.y. 9).

Atatürk, Sadri Maksudi Arsal'ın “ Türk Dili için” adlı eserinde de; “Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin.” diye (Eroğlu, 1970: 162) söylemişlerdir.

Ömer Asım Aksoy'a göre ; “bundan önce dağınık, kişisel olan dili özleştirme çabaları, birbirini tutmayan Türkçeleştirme anlayışları, Atatürk'ün işe el koymasıyla ilke ve yöntem etrafında toplanmış, planlı programlı toplumca benimsenen hızlı bir halinde belli bir amaca doğru yol almaya başlamıştır. İşte buna dil devrimi diyoruz.” (Eroğlu, 1970: 163).

Fichte'ye göre ise dil, milli hissi göstermektedir; bu nedenle dili yabancı sözcüklerden temizlemek, milli hissi yabancı sözcüklerden kollamak anlamına gelir (Aygül, 2008: 75).

Lisansları verimli olmayan milletler herhangi bir uygarlığa söz sahibi olmak isteyince, başkalarından peşin lisan almışlardır bazen yıllar boyunca başkalarının dilini kullanarak güçlenmiş hatta başkalarından alınmış bu lisanlarla, diğeri milletlere hakim medeniyetler kurmuşlardır. Bu gerçek böyle ortada iken dünya milletleri, gerek dil zenginliği gerek dillerde ses mükemmelliği bakımından tam bir yarışa girerek, bu yıllarda büyük adımlar atarlarken, Türk milletinin, lisanını zengin duruma getirme yerine fakirleştirme yoluna sapması, kasıt veya cehaletten başka hiçbir nedenle izah edilemez: Türkiye’de dilciler bu trajedinin mahsulüdürler (Banarlı, 1972: 281-282).

Dil devriminin amacı, Türk Dil Kurumunun amacını belirten tüzükte belirtmek: Türk Dil Kurumunun lisanımızın özdeşleşmesini ve bütün bilim teknik ve sanat kavramlarını tekabül eden yolda yaygınlaşmasını inkılapçı bir anlayışla ve bilim metotlarına münasip olarak sağlanmaya çalışmaktadır (Eroğlu, 1970: 163). Fındıkoğlu bu yol ve düzelmeleri dikkate alarak bu konuda takip edilmesi gereken yolları belirtmiştir.

3.5.1. Yazı Dilinin Konuşma Diline Benzerliği

Fındıkoğlu'na göre konuşulurken kullanılan kelimeler yazarken kullanılmıyordu. Bu da kullanılan kelimelerin yazı dilinde ele alınmaması başka kelimelere sevk eder. Kelimelerin milli dilin çerçevesinden çıkmaya zorlar.

Yazı bağlayan ve buyurucu bir durumdadır. Karşıt koyulmaz bir baskıyla dili etkiler. Böylece en çok yazılı metinlerin önemli bir yer tuttuğu, zengin bir edebiyatın gelişip yayıldığı dillerde görülür. Bu gibi dillerde gözle alınan hayal sohbeti yönlendirir ve bunun sonucunda ortaya yanlış sohbetler çıkar. Dil görünümünden bu tersine bir işleyiştir hiç de sağlıklı bir durum değildir. Kullandığı alfabe yüzünden dilimiz bu çürük durumu asırlarca yaşamıştır (Tulum, 2014: 57).

Dil mücadelesinin ilki yabancı kelimelerin kendi dilimize terkip ve cem usullerini alalım. “Devair Hükümeti” yerine “hükümet daireleri”, “memurin” yerine “memurlar”... gibi (Güngör, 1991: 179) şekilde küçük ama bir dil için büyük değişikliklere neden olan bir şeydir. Böylece yazı yazan kişi kendi konuşma dilini yazma şuuru ile hareket etmelidir.

Fındıkoğlu bu meseleye şöyle bakılması gerektiğini söyler (Güngör, 1988: 224-225), olan herhangi bir iş için birine bir mektup, bir yazı yazınız; bunu bir tarafa koyunuz. Sonra yazdığınız şeyle ilgili kişilere anlatmak gereksin. Bu anlatışınızı sizden habersiz olarak birisi not halinde tespit etsin. Yazdığınızla söylediğiniz arasında önemli bir dil farkı, yazış farkı bulunacaktır. İşte dil düzelmesinde birinci yol, bu farkı ikinci şekil lehine ortadan kaldırmaktır.

Dilde ütopyacı ne olursa olsun, dünyada dil realitesi, Öz dil şeklinde değildir. Ortak bir uygarlığın miraslarına sahip ve ortak bir uygarlığın gereksinimleri dolu bütün uluslar birbirlerinden hem de kitle sözcükleri almaya mecburdurlar. Ustalık, bu

sözcükleri her ulusun kendi dil potasından eriterek, gerek ses gerek gramer bakımından acilen vaktin veya en kısa bir vakitte milli bir sözcük haline getirebilmedir (Banarlı, 1972: 285).

Mesela akıl sözcüğü Arapçadan geçmiştir. Ama bu yirmiye yakın deyimini Türkler vücuda getirmiştir. “akıl almak”, “akıl almamak”, “akıl dağıtmak”, “akıl defteri”, “akıl dışı”, “akıl erdirememek”, “akıl hocası”, “akıl işletmek”, “akıl karı”, “akıl kesmek”, “akıl kumkuması”, “akıl öğretmek”, “akıl satmak”, “akıl sır ermez”, “akıl vermek”, “akılda bulundurmak”, “akıldan çıkarmamak”, “akılla ölçmek”, “akıllara durgunluk vermek”, “akıllı düşman” işte akıl kelimesi Arapçadan gelen bir kelime olduğuna göre bunu dilden sezmek “Türkçedir” diye ölü “us” kelimesini canlandırmaya çalışarak yirmiden çok canlı deyimini yok etmek akıl karı değildir (Kaplan, 1982: 46).

Bu yolda Fındıkoğlu yapılacakları şöyle ifade eder: Birincisi tertipleri dilden sezmek, sözcüklerine dokunmaksızın Türkçeye çevirmek gerekir.

İkinci bir aşama olarak yabancı dil bilgisi (sarf, gramer) kurallarından savuşmak, sözcüklere dokunmaksızın Türk dil bilgisini egemen kılmak gerekir.

Üçüncü aşama olarak dile getirilen dildeki sözcüklerine yakınlık duyması gelir. Örneğin, “istiab, izah, kifayet etmek...” sözcüklerini “almak, anlatmak, yetmek...” ile değiştirmek (Güngör, 1972: 225).

Gökalp Türkçülüğün Esaslarını belirtirken Türkiye’nin dili İstanbul Türkçesidir; buna kuşku yok lakin İstanbul’da iki Türkçe var olduğunu belirtmiştir. Biri konuşulup kaleme aktarılmayan İstanbul lehçesi, diğeri kaleme alınıp da dile getirilemeyen Osmanlı lehçesidir. Bu ikiliğin ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Ya yazı dili konuşma dili haline getirmek yahut konuşma dilini yazı dili haline koymak gerekir önerisinde bulunmuştur. Ama yazı dilinin konuşma dili şekline getirme zorlaşırken; konuşma dilinin yazarak yazı dili haline getirmek lüzumunu ileriye sürmüştür (Gökalp, 1968: 101-103).

Fındıkoğlu 1930’a kadarki yazılarında Gökalp gibi yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak gerektiğini belirtir. Dikkat edilirse konuşurken kullanılan kelimeler,

yazarken kullanılmıyor. Dili düzeltme işini buradan başlamak gerekir. Yazı yazan kişi kendi konuşma dilini yazmak şuuru ile hareket etmelidir (Ergan, t.y. 8).

3.5.2.Konuşma Dilinin Halkın Diline Benzerliği

Dilin hepsi ulusun evidir. Bin bir odası olan bir ev; buna kent, ülke demek daha doğru bir ifade olur. Ulusların dillerini tıpkı medeniyetler gibi kurarlar (Kaplan, 1982: 178).

Dil konusunda en çok aldanılan, dili geçmişten, kültürden, toplumdan bir sözcük ile kişiden ayıran dilcilerdir. Bireyi dil konusunda sözlükler, gramer kitaplarıdır. Dünyada sözlük ve gramerden daha yapay hiçbir şey yoktur. Lonesco'nun yaptığı gibi sözlük ve gramere göre ifade eden robot kişiler icat etmek biçimiyle kişiler güldürülebilir. Dünyada kimse sözlük ve gramere göre konuşmaz (Kaplan, 1982: 178-179).

Dil içine alınan ilim konuşma ve yaşam içinde bulundukça kendine yer bulmaktadır. Örneğin bir gün eczaneden ilaç alabilmek için eczacının üslubunu bilmek zorundayız. Ne kadar acayip veya farklı olursa olsun, böcekleri öldürebilmek için satıcıya D.D.T. kelimesini söylemeniz lazımdır. Böylece bugün kaç hasta, doktorunun yazdığı reçeteyi anlar? Fakat hasta anlamıyor diye doktor reçetesini ebegümeci, nane ruhu gibi herkesin bildiği sözcüklerle kaleme alamaz (Kaplan, 1982: 176).

“Münevver konuştuğu gibi yazmıştır. Bu kafi değil. Kendi konuşması, tarihten gelen tesirlerle, melezleşmemiştir. Onun konuştuğu Türkçe değil, “Osmanlıcadır” içinde yaşadığı halka doğru, halkın diline doğru adım atmak kendisini bu durumdan kurtaracaktır.” (Güngör, 1988: 226) bir örnekle ele alınmaktadır.

Fındıkoğlu'na göre bu meslek eski Türkçeden alışılmamış (gayri menüs) sözcükleri almakla yapılacaktır. Toplanan sözcüklerden bir malzeme meydana getirilecek ve bunlar üzerinde çalışmalar yapılacaktır. Bu anlatılanla işin iki yüzü vardır: Toplamak, işlemek. Bu iki safha birbirleriyle ilişkilidir. Münévver kendi dilini temizlemek ve iyileştirmek maksadıyla bağlantısı olduğu halkın dil gerçekliği üzerinde faaliyette bulunacak, bu biçimiyle malzeme toplayacak, bunları bir araya getirecek; daha sonra da bunları hayata koyup arkasını kollayacaktır (Güngör, 1991: 180).

Abdülhak Hamit dizeleriyle şöyle izah eder:

Gramerden de anlamam billah;

Ulema benden etsin istkrah;

Bir milleti temsil eden bireylerin hepsi, kelime ve gramer kuralları üzerinde kafa yormadan, sabahtan akşama kadar sohbet etmektedirler (Kaplan, 1982: 179).

Fındıkoğlu 1944 yılında bu “ halka doğru” parolasının canlı tutulması gerektiğini söyler: “Bilgi terimlerden aydınlar, halka belki bir şeyler verecektir. Fakat konuşma lisanında halktan çok şeyler öğrenmeye mecburuz.”(Güngör, 1988: 226).

“Siz Osmanlı lisanındaki Arabi ve Farasi kelimelerden şikayet ediyorsunuz. Halbuki halk dilinde de bu lisanlara mensup birçok kelimeler vardır. Halkın konuşma dili de Arapçadan alınmış birçok kelimeleri muhtevîdir. Mesela, halk lisanında müteradif kelimeler yoktur. Halk Arapçadan ve Acemceden bir kelime aldığı zaman onun müteradifi olan Türkçe kelimeyi Türkçeden büsbütün atar: Bu suretle lisanda müteradif kelimeler kalmaz; örneğin, halk hasta kelimesini alınca sayru lafzını, ayna kelimesini alınca, gözgü lafzını, merdiven kelimesini alınca, baskıç lafzını tamamıyla unutmuştur.”(Gökalp, 1968: 103). Böylece halk aldığı kelimeleri temsil etmektedir. Ve alınan her kelimenin bir manası ve konuşma dilinde pişmesi mevcuttur. Halk dilinin her kelime görevi ve organ mahiyetinde bulunan gerçek bir organizma olarak korumak gerekir.

3.5.3.Toz Tutmuş Türkçe Kelimleri Halkın Diline Kazandırmak

Osmanlı dilini kuran zenginleştiren, tüm halkının dillerini ana gövdeye eklemlemiş, ilim irfan, zarafet ve beraberliğini merkez de bulundurmuş, “dinde kardeş”, tüm dillere sınırsız olanak, “yaradılıştaki kardeş” dillere de kompleks duymadan yol vermiş ve büyük bir birlik, büyük bir sentezi oluşturmaktır (Öztürk; 2017: 17).

Dil bireyler tarafından usulle bir şey değildir. Dilin bir sözcüğünü değiştiremeyiz. Onun yerine başka bir sözcüğü yeniden var edip ortaya koyamayız. Dilin kendi doğasından meydana gelen bir kaidesini de değiştiremeyiz. Dilin sözcükleri ve kaideleri ancak bir izlem yapmadan kendiliğinden değişirler. Biz bu değişmeye izleyici kalırız. Bireyler tarafından dile yalnız bir takım yenilikler, yani yeni sözcükler

ilave olunabilir. Ancak bu sözcükler ait olduğu mesleki zümre tarafından kabul edildikten sonra da, zümrevi bir sözcük mahiyetini alır. Ve bütün halk tarafından kabul edildikten sonra sözcükler arasına girebilir (Gökalp; 1968: 28).

Dil tarihimizde malzemesini oluşturan kitaplarda ya da bilim insanı ve halk için az çok alışılmış olan duru (saf) Türkçe sözcükleri konuşma ve yazı diline geçirmek lazım. Fındıkoğlu bu düşünceye göre yapılması ne kadar güç görünse de (Güngör, 1988: 227), Gökalp gibi Türkçeleşmiş ve topluluk arasında yaşayan sözcüklerin atılıp eski köke inilmesi taraftarı da değildir. “Halk Türkçesi de dahil olduğu halde Arap’tan ve Acemden dilimize çok şeyler girmiştir. Türkçe “od” dururken “ateş” bugün için daha çok Türkçeleşmiştir. “Us” varken Arapça da “akıl” diyoruz. Mamatif “akıllı” yerine “uslu” sözcüğünü kullanmaktayız. Keza “sahip”in Türkçesi olan “ıs”ı biliyoruz. Fakat “ıssızdan” haberimiz var.

“Pare” sözcüğü de Farisi dilinde, “kısım, parça” anlamında iken, Türkçe de “para” biçimini almaktadır. Fakat mübadele aracı olan sikke kağıt anlamını almıştır. Bazı sözcükler görünürde, eski anlamını korumuştur. Bu sözcüklerinin dahil olduğu terkipler tetkik olunursa, bu gibi sözcüklerde de anlamca gayri mahsus tebeddüller meydana geldiği anlaşılır. Örneğin, abdest sözcüğü söz ve anlamca değişmemiş görünür. Fakat bu sözcüklerinin başında “o” harfi meddinin kaybettiği gibi, sonundaki “i” harfi de telaffuzdan geçerliliğini kaybetmiştir. Demek ki halk aldığı kelimeyi temsil eder. Lisanın her sözcüğün vazifesi muayyen bir organ mahiyetinde bulunan, hakiki bir organizma biçiminde korur (Gökalp, 1968: 105).

Fındıkoğlu’na göre bu noktalara temas eden üç yol önerir: dil düzelmesi üzerine iki yol herkesin uygulayacağı bir yoldur. Fakat üçüncü yol herkesin yapabileceği bir yol değildir. (Güngör, 1991: 181), bu yol her şeyden önce bir bilim ve ihtisas yoludur. Seçkin bir yoldur. Atalardan kalan kitapları yoklamak bunlardan hükümler çıkarmak, kelimeler bulmak, yeni kelimeler yaratmak... İşlerine herkes karışmamalıdır. Daha önce söylenen iki yol bizlere yeter. Halk dili öyle bir hazinedir ki bir türlü bitmez. Ataların dili de az çok yine ondadır. Ölü kitaptan ziyade diri kitap olan “halk” sayısız ciltlerden kurulmuş bir kaledir. İlle yapılacak bu kalenin içine girip, kale içindeki cevherleri aramaktır.

“Lisan” adlı şiirde mısralara şöyle dökülür;

Güzel dil Türkçe bize,

Başka dil gece bize,

İstanbul konuşması

En saf en ince bize,

Yeni sözler gerekse,

Bunda da uy herkese,

Halkın söz yaratmada,

Yollarını benimse.

Uydurma söz yapmayız,

Yapma yola sapmayız,

Türkçeleşmiş, Türkçedir

Eski köke tapmayız.

Yap yaşayan Türkçeden,

Türkçeyi incitmeden,

İstanbul konuşması,

Zevkini olsun yiten.

Ziya Gökalp bu mısralarıyla milli dilin önemini belirtmiştir (Banarlı, 1972: 177-178).

Böylece Fındıkoğlu 1928-1930 seneleri arasındaki yazılarında Türk toplumundaki dil gerçekliğini gözlemleyerek ve inceleyerek Arap ve Fas etkisi ile yazı dilinde biçim ve içerik olarak özgürlüğünü kaybeden ve bilginlerin kullandıkları dil haline gelen Osmanlıcadan gelen ve Arap harflerinden yakınmaktadır. Osmanlıcanın ağırlığı ve Arap harflerinin güçlüğü nedeniyle halkın neredeyse çoğu okuma-yazmadan geri kalmış, halk dili ile aydın arasında boşluk oluşmuştur. Milli beraberlik ve dayanışma zayıflamıştır. Halkın çoğu okuma yazma bilmediğinden dil kültürü gelecek kuşaklara aktarma eylemlerini yerine getirmemekte, bu yüzden Türk dili istenilen noktaya gelememiştir. (Güngör, 1988: 228).

Türkçe Türkçesi, eski Türkçe de mevcut tekdüze kuralları, Türkçe ve Türkçeleşmiş nice sözde kırıp parçalamıştır. Basit ve tekdüze bir sestten zengin seslere akan bu özgürlüğü, Türkçede real bir zevk ve musiki olgunlaşmadır. Türkçe velinimet sözcüğünü anne, yalav, alev, almayı, elma, elayı ela, yınançı inanç, selcik’i Selçuk, maralı meral yapıp bambaşka güzelliğe ulaşmıştır (Banarlı, 1972: 180). Diller işlene işlene milliliğini kazanıp zenginleşir.

Fındıkoğlu dil üzerine görüşlerini ve meselelerini harf inkılabı ya da dil inkılabında görür. Bunun için dil inkılabının kısa sürede yapılması gerektiğini savunur. 1930 yıllarda yapılan harf inkılabını destekler. Fakat 1930 yılların sonlarında dil inkılabına yönelik siyasi ve idari mekanizmanın eylemleri bu inkılabı ve istenilen amaca bambaşka bir nitelik kazandırmıştır. Dil inkılabının önemini söylediğini söyleyen Fındıkoğlu devlet ve siyasetin müdahale olmasını daha sonra tepki şeklinde ortaya çıkaracaktır. Fındıkoğlu'na göre dil-siyaset birbirinden ayrı işlenmelidir. Dil siyaset vasıtası yapılmamalıdır. Bir toplum millileştirilmiş diliyle var olur. Dil milletin, devletin evidir. Devletin hazinesidir dil, demiştir. Amacımız dilimizi yaşatmak ve yükseltmek olmalıdır.

3.6.DİL ÜZERİNE ORTAYA ÇIKAN FİKİRLER

Fındıkoğlu lisan meselesiyle Türk dili konusunda üç ayrı görüş ortaya atmıştır.

3.6.1.Tasfiyeciler

Tasfiyecilerin Türk dillerinden sözcük almaları da yanlıştır. Çünkü Türk dilleri, ana dili yerinde bulunan kadim Türkçeden ayrıldıktan sonra, her biri ayrı bir tekamül doğrultusunda takip etmiştir. Gerek sevkiyat gerek biçim gerek dil itibarıyla birbirinden uzaklaşmıştır (Gökalp, 1968: 110).

Fındıkoğlu'na göre, “Tasfiyeciler Türkçülerle beraber kuralların, Türkçesi olan yabancı sözcüklerin atılmasını istedikten başka, Türkiye Türkçesinde karşılığı olmayan sözcüklerin reddedilmesini istemektedirler. Bunlardan başka edatların, eklerin, kıyası, semai olanlarını tefrike gerek görmeden yeni “imal'lere taraftardır” (Güngör, 1988: 231).

Bu nedenle bu dillerinin sözcüklerini lisanımıza koyarak, İstanbul Türkçesinin güzelliğini de bozmuş oluruz. Bu sözcükler lisanımızda bulunduğu içinde hiçbir gereksinim yoktur. Zira bu sözcükler şimdi lügat olarak değil, yalnız terim olarak dilimize gireceklerdir. Bunun için girmemelerinde hiçbir sorun yoktur (Gökalp, 1968: 11).

Şunu da belirtmek gerekir; “hiçbir Türk kökünün en eski zamanlara çıkarıldıkça, Türk kalacağı iddiasında bulunamaz. Birçok sözcüğünün Çince, Moğolcadan,

Tunguzcadan, Hintçeden ve Farsçadan eski Türkçeye girmiş olduğu ilmende sabit olmuştur (Güngör, 1991: 185).

Tasfiyecilere göre semai edatları mukayese edatlar sırasına koyarak terkip biçimlerini icat ederek yeni sözcükleri yaratma da yanlıştır. Zira nasıl bir hayvanın, yahut bitkinin organizması haricinden yeni bir organik ithal etmemiz öylece gayri mümkündür. Örneğin; günaydın, tünaydın gibi terkipler yeni Türkçede yaşamadığı gibi, semai edatlarla yapılmış olan ifadeler de devam etmediler (Gökalp, 1968: 111).

Fındıkoğlu 'na göre boş ve anlamsız milliyetçilik ulusal kültürü tehlikeye sokabilir, hatta yabancı dillerden alabildiğine yeni sözcükler almaya sürükleyebilir ve sonuçları gelecek kuşaklar için sıkıntılı sosyal zararlar meydana getirebilir (Güngör, 1991: 184).

Tasfiyecilerin yeniliklerini bir tarafa bıraktıktan sonra edebiyatta, gerek Osmanlı lügatinden atılacak sözcüklerin çok olduğunu görmekteyiz. İlim terimlerinden hiçbir gerekliliği olmadığı halde alınmış nice sözcüklere rastlamaktayız. Tıp konusunu ele alırsak: kemiğe azım, başa re's, dişe sin, sinire asab diyen bir kamusta, dilimize hiçbir gereksinim bulunmayan bir çok Arapça ve Acemce sözcükler vardır. Dilimize yeni terimler getiren bu gibi lafızlara milli kamusumuz açıktır. Lakin Türkçesi bulunan ve hiçbir özel anlam ile ondan ayrılmayan müteradif sözcükleri artık dilimizden atmalıyız (Gökalp, 1968: 111). Yaşayan dil kurumuna uydurma sözcükleri ulusal kültürümüze karşı işlenen bir suçtur.

3.6.2.Türkçüler

Türkçülük görüşün en önemli temsilcisi Ziya Gökalp'tir. Yabancı dil kurallarını atmak ve yabancı sözcükler içine Türkiye Türkçesinde karşılığını alıp ve benimsemektir. Türkçülere görüşüne göre, bir dil başka dillerden, kendisine müteradifi bulunmamak şartıyla sözcükler alabilmiştir ve alır. Lakin hiçbir dil başka dillerden kip alamaz. Osmanlıcalara göre, Osmanlı lügatı Arap ve Acem lisanlarından kelimelerle beraber sıygalar da alır. Örneğin mektup kelimesi Osmanlıcalara göre Arapçada mefuldür, yani yazılandır. Buna nazaran Osmanlıcalara ait "hukuku mektube" veya "mektub hukuk" tabiri dilimizde kullanabiliriz. Türkçüler, mektub sözcüğünün bu surette istimalini kabul etmezler. Çünkü ismi mef'ul sıygası, Türkçede mevcuttur.

Mektub kelimesi ismi meful olduğu zaman Türkçesi “yazılmıştır”. Bu yüzden “mektub” kelimesinin bir ismi işlenmiş kip olarak dilimizde kullanma ihtiyacı yoktur (Gökalp, 1968: 112).

Fındıkoğlu Türkçülerin Fransız dil bilgisini Meillet’den etkilendiklerini belirtir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’na göre Gökalp zamanındaki üçlü akıntıdan biri olan Türkçüler, tabii Türkçenin iç gelişmesini hissetmişler ve birçok mücadeleden sonra başarı elde etmişlerdir (Güngör, 1988: 230). Türkçülere göre, Türk halkının bildiği ve tanıdığı her sözcük millidir.

Türkçülere göre, bu sınır bölümlerde yanlıştır. Zira hiçbir Türk köklerinin en eski zamanlara çıkıldıkça, Türk kalacağı iddia edilemez. Bugün Türk köklerinden geldiğine kani bulunduğumuz birçok sözcüğün, zamanında Çinceden, Moğolcadan, Tunguzcadan hatta Hintçeden ve Farisiden eski Türkçeye girmiş olduğu ilmen sabit olmuştur (Gökalp, 1968: 108).

3.6.3.Fesahatçılar

Fesahatçı görüşüne göre Arapça ve Farsça sözcükler Türkçeden aldıkları biçimlerle değil, esasen ait oldukları dildeki eski biçimlerinde kullanılmalıdır. Bu anlayışa göre Osmanlıcanın hiçbir hürriyeti, hiçbir temsil salahiyeti yoktur. Sözcükler daima gerek biçim, gerek anlam olarak eski biçimlerine indirgenmeli ve hatta sözcüklerin imlaları da kesinlikle bu eski biçimlerine göre yapılmalıdır (Güngör, 1991: 185).

Türkçülerin dili umdeleri, fesahatçılara ait noktai nazarların tersi olmakla birlikte, tasfiyeci namı olan lisan yenilikçilerinin noktai nazarlarına da muvafık değildir (Gökalp, 1968: 108).

Fındıkoğlu dile getirilen üç görüşten Türkçülerin fikrini benimsemektedir. Türkçüler ne Tasfiyeciler gibi eski köke incek ne de Fesahatçılar gibi Arap ve Farsçanın disiplinlerinin Türkçedeki gücünü artıracak ve düşüncelerine yer vermeyip, Türkçenin tabii bir yolda yol almak, sadeleşerek gelişmesine çalışmışlar ve 1928 yılına kadar Türkiye de düzenli bir bilim ve felsefe dilinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır (Gökalp, 1968: 233).

Böylece halk aldığı sözcükleri biçim ve anlamca temsil ettiği halde Fesahatçi bilginler bu temsilin aleyhindedirler. Halka göre, galatı meşhur, dili fasihadan evladır, aydınlara göre ise dili Fasiha galatı meşhurdan evladır. Halka göre, yurdumuzda gelecek ve hükümlanlık, ancak Türk dilindedir. Dile giren Arapça ve Acemce sözcükler Türk dilinin egemenliği altına girerek onu başka bir yere göndermeye tabidir. Siyasi kapitülasyonlar, siyasi gelecek ve egemenlik münafı olduğu gibi, dili istiklal ve hakimiyete münafıdır. Türkçülüğün ilk yapmak istediği, Fesahatçi, aydınların noktai nazarlarını red ile halkın bilinçsiz noktai nazarlarını Türkçenin temeli olarak kabul etmektedir (Gökalp, 1968: 107).

SONUÇ

Memleketimizin sosyal hadiseler deryası olmasına rağmen bu derya içinde metodik olarak yüzen ve cevher malzeme toplayan ilim adamları yoktur. Daha doğrusu vardır, lakin bir araya gelememektedirler. Gelirlerse birbirlerinin gözlerini oymakta, ayaklarına “karpuz kabuğu” koymaktadırlar (Fındıkoğlu, 1961: 6). Sözünü dile getiren Fındıkoğlu toplum sorunlarını ele almış ve yazılarıyla topluma öncülük etmiştir. Netice olarak Fındıkoğlu kaleme aldığı konular değindiği sosyolojik sorunla, problemler vb. girişimlerle Türk sosyoloji tarihi içindeki yerini göstermektedir. Fındıkoğlu Türkiye’de yerli ve milli düşünce gelenekleri kurma mücadelesinde bulunmuş ve bu konular üzerinde değerlendirmede bulunmuştur.

Fındıkoğlu ilim hayatı boyunca şehir sosyolojisi, köy sosyolojisi, metodolojisinden folklora kadar, sosyal realiteyi hemen her konu üzerinde durmuş ve yazılarıyla topluma öncü olmuştur. Fındıkoğlu’nun pek çok konuda eser vermesi hem şahsı hem de başka bireyler için yararlı olmuştur. Fındıkoğlu bu yazı hayatına Osmanlı devletinin parçalanıp Türkiye Cumhuriyetinin ilan edilmesi ile başlamıştır. Ülkedeki askeri ve siyasi başarılarla İstiklal Savaşının olmasıyla Türk halkının millet olarak güç kazanması siyasi ve askeri başarılarının sosyal alanlardaki başarıları tesir etmesiyle başarıları ve ilerlemeleri desteklemiştir. Sosyal konular üzerinde duran Fındıkoğlu milli beraberliğin ve bütünlüğün sağlanması, Türk halkının sosyal kültürel alanlarda ilerlemesi gelişmiş milletler arasında kendine yer bulması gerekmektedir.

Ziyaeddin Fahri, Gökalp’in müceddid diye belirttiği büyük adam tipi üzerinde durmuştur. Kültürümüzün sosyal gelişmesi ve sosyal değer hükümlerimizin işleyebilmesi için tarihin tozlu raflarında bulunan değerlerimizin düzeltilmesi gerekir. Milli birliği sağlayabilme gücüne sahip ilim adamlarının ve bölge kalkınmasına hizmet edebilecek liderlerin yetişmesi gerekir. Çevrelerini kalkındırabilmek için de kültürün yorumunu yapacak ilim ve liderlik güçlerine sahip olmalılardır.

Beynelmilel felsefe kongresinde de değindiği gibi kongre programının birçok siyasi ve içtimai meseleleri içinde bulunduğu durumlara ilişkin arzular bulunmalı ve dünya mütefekkirlerine Türkiye’ye ait şeyler anlatılmalıydı. Bu ihtimal edilen bu güzel işi hiç olmazsa gelecekte temin etmeliyiz diye belirtip Uluslararası kongrelerde milli

gururları göstermek, milli lisanlarını işittirmek ve milli değerleri göstermek gerektiğini söylemiştir.

Türkiye sosyolojisinde Ziya Gökalp ile Prens Sabahattin’le başlayıp halkanın devamında Mehmet İzzet gelir. Daha sonra bu zincirin devamı Hilmi Ziya Ülken ile birlikte Fındıkoğlu gelmiştir. Fındıkoğlu Sosyolojinin tarihçesine değinirken Auguste Comte’un “*Üç Hal Kanununa*” dayanır. Teolojik metafizik, pozitif devrelerden önce mitolojik ve astrolojik devreyi ilave eder. Böylece sosyoloji-felsefe ilişkisinin görölmesi ve realiteli ileri bir adım olarak değerlendirmek gerekir. Fındıkoğlu sosyoloji konularını ele alırken Durkheim ve Gökalp’in etkisinde kalmıştır. Durkheim gibi sosyal olguların bir nesne olduğunu ferdi şuurları ele alırken onun yanında kolektif şuur olaylarının varlığını da kabul etmiştir. Fındıkoğlu’na göre sosyolojinin asıl konusu realite, ferdi şuur ve kolektif şuurdur. Sosyal realitenin önemli olduğunu gösterir. Çünkü Fındıkoğlu sosyolojideki sosyal olay ve olguların tamamına geniş bir çerçeveden bakmıştır. Durkheim nesne şey ve cemiyet olarak başlamışsa da Fındıkoğlu zaman içerisinde bu nesne, cemiyet ve şeylerle değişik görünümlerle ele almıştır. Fındıkoğlu’nun sosyal olay ve olgulara geniş bakması bütün faktörleri ele almasıyla alakalıdır. Sosyal realiteyi diğer realitelerle karşılıklı ilişkiler halinde ele alması Durkheim ve Gökalp sosyolojisine katkılarının olduğunu söyleyebiliriz.

Fındıkoğlu’nun büyük yerde olması Durkheim ve Gökalp gibi organik, tarihi determinizme tabi olarak da Mehmet İzzet gibi onun kompleks ve açıklanması bir görüşe sahip olduğunu görmekteyiz. Fındıkoğlu çalışmalarında “düşünceden eyleme, düşünceden iş ve uğraşıya geçmenin” önemi üzerinde durur. Fındıkoğlu sosyolojinin bir tarafı “bilim” diğer tarafı “iş ve uygulama” olarak görmektedir. Bilimin teori ve uygulama, düşünce ve uğraşı, eylem kutupları arasında ilişkilerin olduğunu savunmaktadır. Fındıkoğlu bu yüzden toplumun fiziki gerçekliği olduğu gibi sosyal gerçekliğin olması ve bu unsurlar üzerinde uygulama ve politikalar yapılması gerektiğini söyler. Bu nedenle “iş mecmuasını” çıkarmış ve düşünce-i ilişkisini kurmaya gayret etmiştir. Fındıkoğlu’nun çok önemli bir hizmeti ve katkısı da Türk sosyolojisinde “Bütüncü Görüşü” çeşitli alanlarda uygulanabileceğini örnekler göstererek ortaya koymaya çalışmıştır. Fındıkoğlu’nun üzerinde durduğu “tarihi metod’ da” savunduğu bütüncü görüş içinde de iyi değerlendirir. Bir olayı bir şahsı, bir düşünceyi incelerken

hali hazırda geleceğe ışık tutmaya çalışır. Fındıkoğlu'nun bu çalışmasıyla Türkiye'de bütüncü görüşü temellendirmeye çalışması yerli ve milli bir düşünce geleneğini kurmaya çalışır.

Fındıkoğlu birçok alanda bulunmuş, her şeyi bütüncü görüşle ele almıştır. Fındıkoğlu olaylara tek yönden değil, birçok yönden bakıp değerlendirmeye almıştır. Böylece sosyalizme ve milliyetçiliğe tek cepheden bakmamıştır. Fındıkoğlu, Gökalp gibi milli bilincin uyanması, barış adaletin sağlanması anlayışını savunur. Hiçbir milletin birbirinden üstün olmadığı her milletin kendi içerisinde biriciktir görüşüne sahip olmuştur.

Toplum, birbirleriyle etkileşim halinde bulunan unsurlardan meydana gelen dinamik bir sistemdir. Sosyal sistem olarak ele alınan toplum; din, eğitim, ahlak, aile, siyaset gibi kurumlardan oluşmaktadır. Her kurumun bir alt sistemi bulunur. Alt sistemler hem birbirleriyle hem de bütüncü ilişki halindedir. Alt sistemlerde değişim kaçınılmazdır. Alt sistemlerde bir değişiklik, farklılık birbirlerini etkilediği gibi alt sistemleri ve bütünü etkiler. Kültür, dil, eğitim hepsi karşılıklı ve birbirlerini etkileyen olgulardır. Bir olgu değişikliği diğerinin de değişikliğini sağlar. Fındıkoğlu bütüncü bir görüşle bu üç olguyu birlikte işler durumunda düşünmüş ve ele almıştır. Çok yönlü bir bakış açısıyla olaylara bütüncü (tümdengelimci- tümevarımcı) bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Fındıkoğlu cemiyetin gelişmesinde de ferdin ve ferdi psikolojinin önemli olduğuna değinmiştir. Fındıkoğlu cemiyet kavramın önem verir ve onun en geniş, ayrıntılı bir incelemeye alır. Fındıkoğlu yaptığı inceleme ve araştırmalarla sağlam bir bilimsel bir kişiliğe sahiptir. Fındıkoğlu dengeli bir yöntemin çok çeşitli yönüyle bir işbirliğinden oluştuğunu bir yöntem olabileceğine inanmaktadır. Sosyolojik metod anlayışını somut-soyut olarak özetlemek mümkündür. Olayların statik olarak incelenmesi, dinamik olarak araştırılması düşüncesini savunur.

Fındıkoğlu'na göre bir toplumu var eden kültür milliyetçiliğidir. Kültür, öğrenilen, okunan, yaşanan kişilerin hayatına bıraktığı tortudur. Bu tortu benimsenmiş zihne mal olmuştur. Değiştirilmesi ve yok olması zordur. Bunun için Gökalp gibi Fındıkoğlu da milliyetçiliğin kültür milliyetçiliğinin üzerinde durmuş, uluslararası sulh ve adaletin önemli koşul olarak görmüşlerdir. Bir milletin kültürünün aynen alınmaması konusunda Gökalp'le hemfikirdir. Kültürün taklidini benimsememişlerdir. “*Kültür*

insana şahsiyet kazandıran bir muhtevadır” demiştir. Fındıkoğlu Gökâlp gibi bütün milli kültür farklılıklarının yaşatılması devlet terbiyesi ve dünya ahlakına dayalı beynelmilel terbiyesinde yaygınlaşması gerektiğini savunmuştur.

Fındıkoğlu taklitçilikten hep kaçmıştır. Fındıkoğlu ele aldığı her fikri ve anlayışı bilim adamlığı kişiliğiyle kendi zekası içerisinde kaynaştırmıştır. Devletçilik ve şahsi teşebbüs alanındaki sınırların bilim adamları görüşü doğrultusunda dikkatle çizmiş ve ekonomik realite karşısında ferdi görüşten vazgeçilmesini bile önermektedir. Bu anlayışla da Gökâlp’in devletçiliği ile Sabahattin’in ferdiyetçiliğini bağdaştırdığını görmekteyiz.

Bir diğer konu sosyal sınıf tarihini ele alır. Sosyal sınıflar içerisinde alt, orta, üst tabakaların her biri içerisinde de sosyal sınıflar mevcuttur. Fındıkoğlu’nun sosyolojisinde “Orta sınıfların” özel bir alanı vardır.

Fındıkoğlu tabakalaşma konusunda alt, orta, üst sınıf ayrımını açıklar fakat Fındıkoğlu’na göre alt ve üst sınıf değişir ama orta sınıf şekil olarak daima vardır. Toplumdaki dengeyi sağlayacak unsurunda orta sınıf olduğu söyler. Orta sınıf toplum içindeki bütünleşmenin ve dengenin sağlanmasını sağlayacak bir kuram olarak ortaya atar. Orta sınıf içinde toplumun çeşitliliğinin olduğuna değinir (zanaatçı, memur, esnaf, bazen köylü, tüccar) gibi sınıfların olduğunu söyler.

Fındıkoğlu hızlı değişimin fazla olduğu Türkiye’de birliğin ve bütünlüğün çağdaş medeniyete katkıda bulunması ve ideal milli kültürü önerir.

Fındıkoğlu milliyetçiliği, Anadoluçuluğu ve milli değerlerine sahip kalarak batının gelişmelerini takip edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ülkenin doğu ve batı bölgelerindeki sorunlar üzerinde durmuş ve doğunun ilerlemesinin batıyı takip ederek eğitimle sağlanacağını ve alınan her yeni şeyin toplumun ihtiyaçlarına uyarlanarak sağlanması gerektiğini savunmuştur. Böylece Fındıkoğlu gördüğü her soruna çözüm önerisi sunmuş ve dernek faaliyetleri, seminer faaliyetleri gibi faaliyetlerde bulunarak ülke içindeki doğu ve batı arasındaki farklılık ve eşitsizliğin giderilmesine dikkat çekmiştir. Coğrafi analiziyle Türk milletinin yükselmesi ile “milli ve mahalli” çözüm şeklini önermiştir.

Fındıkoğlu, organik, psikolojik, coğrafi realiteler dışında ve onlardan başka bir sosyal realite fikrini Fransız sosyologlarından Bougle'nın Türkçeye de tercüme edilen bir eserindeki açıklama tarzından etkilenererek tasarladığı “Zümrütüova Şehri” örneği ile açıklamaya çalışır. İsmi Zümrütüova olan bir Türk şehri tasavvur eder. Fındıkoğlu'nun bu tasavvurunda Durkheim'in metodunun izleri de görülmektedir. Durkheim sosyolojik metodun kurallarını açıklarken metodunun temeline, “sosyal olguların bir nesne, şey gibi ele alınması” kuralını koymuştur

Fındıkoğlu sosyal realiteyi ele alırken Zümrütövalılar adında hayal ettiği şehirde bir çocuk biyolojisini ele alır ve çocuğun uzviyetini biyolojik kanunlar belirlerken, maneviyatını da sosyolojik kanunlar belirlendiğine değinir. İctimainin asıl konusundaki realiteyi de şöyle ele alır. Askerler değişir, ordu durmaktadır. Ameleler değişir, amele sınıfı devam eder, dindarlar değişir, din ve cami yaşar buda maddenin mevcudiyeti kadar emin ve hissedilen mevcudiyet olarak mevcuttur. Bu amelelik realitesi, memurluk realitesi, din realitesinin varlığını gösterir.

Fındıkoğlu'nun üzerinde durduğu bir diğer konu kooperatifçiliktir. Kooperatif her şeyden önce iktisadi birleşmedir. İktisadi amaçla bir araya gelen insanların birleşimidir. Sermaye birleşimi değildir. Kooperatifte sermaye sabit değil kooperatifteki azaların sayısı ve sabitliği vardır ve önemlidir. Kooperatif içindeki azalar kooperatifin merkezindedir her eyleminde de bulunur amaç sermaye değil birlikteliktir. Kooperatif içindeki hayır cemiyetleri diğerkâmlık prensibine dayanırlar; fakir, kör, sakat yoksullar için gayret sarf eder kooperatif içindeki azalar için değil. Modernlik ve şehirleşmeyle birlikte, birliktelik daralıp ve fertçilikle modern kooperatifçilik ortaya çıkmıştır.

Coğrafi hatta iktisadi bakımdan Doğu ve Güneydoğu bazen ayrı bölgeler sayılmıştır. Fakat gelişmemişlik bakımından aynı bölge içine sokulması gerektiğini söylemiştir. Fındıkoğlu Doğu üzerinde durarak 5 alt bölge bölümü belirtmiştir. Erzurum alt bölgesi, Elazığ alt bölgesi, Van alt bölgesi, Gaziantep alt bölgesi, Diyarbakır alt bölgesi olarak ele almıştır. Böylece kooperatifçilikte Doğu'ya öncelik hakkı tanınmalıdır. Çünkü 1923-1933 on yıllık devre içinde ziraileşme ve sanayileşme yönünde aktif iktisat politikasına sahip olmadığını söylemiştir. Amaç Türk milletinin yükselmesi ve ilerlemesidir.

Fındıkoğlu yazı hayatı, düşüncelerini aktarma, işleri bakımından çok yönlü olmasıyla folklor konusunu çok iyi aktarmıştır. Türk folklorunu ele almak için ilk olan Halk Bilgisi Derneği ilk iş olarak derleme faaliyeti olarak düşünmüştür. Türk folklorunu anlamak için öncelikle bir rehber oluşturuldu. Fındıkoğlu'nun folklor konusunu ele almasındaki hedef ülkemizdeki toplum yapısındaki farklılıklardır. Folklor “*insan bilgisi*” demektir. Fındıkoğlu da toplumumuzun gelenek-görenek töreleri, kültürünü folklorla açıklamış ve bilmemiz gerektiğini belirtmiştir. Bu yüzden folklorik bilgiler nesilden nesile aktarılan bir kültürdür. Fındıkoğlu folklorun sahasını “halka ait manevi mahsulleri” konu edinen bilim dalı olarak görmüştür. Böylece halka yönelip gitmek ulusal kültüre gitmektir. Halk kültürün taşıyıcısı ve kültürün var olmasında en önemli yapı taşıdır.

Milli kültür ve folkloru var eden halk ise bu halkın konuştuğu dilinde milli olmasına dikkat çeker. Fındıkoğlu harf inkılabı ve dil üzerinde durmuştur. Yüzyıllar boyunca Arap alfabesinin Türkçenin hem şekli hem muhtevası üzerinde etkili olmasına değinmiştir. Lakin bu kullanılan sesler hiçbir zaman Türk lügatına uymamıştır. Türkçe sadeli harfler barındırır. Bu nedenle kolay kolay yazılıp ve okumalar olmamaktadır. Konuşulup yazıya aktarılamayan bir dil ile yazılıp sesli olarak söylenmeyen bir dil vardı. Bu yüzden yapılan harf inkılabı Türk dilinin geleceğini sağlamış ve geliştirmiştir. 1 Kasım 1928 yılında harf inkılabı TBMM’de oy birliği ile kabul edilmiştir.

Fındıkoğlu dil inkılabından sonra şöyle izah etmiştir. İlk zamanlarda Arapçanın ve Arap’ın kölesi olduk. Şimdide Fransızcanın ve Latincenin kölesi olmayalım. Dili ulusallaştıralım diye dili başka şekillere koymayalım. Eğer dile müdahale edilecekse de gelişi güzel değil kurullara uyulması gerektiğini söyler. Dilin var olması bir milletin var olmasıdır. Milleti millet yapan kendi diliyle kendi kültürünü zenginleştirmesidir. Fındıkoğlu’na göre lügatların birbirlerinden sözcük alışverişi normaldir. Önemli olan Türk dilinin bağımsız şekilde gelişmesidir. O alınan kelimenin yabancılıktan arınması ve milli damga vurulması gerekir. Öyle ki bu sözcük dilin benliğine karışacak, kelimenin asıl sahibi bile görse tanımaz ve benimsemez bir hal alacaktır.

Fındıkoğlu’na göre de dil normal bir tekamülün içinde yol almaktadır. Bu yolun hızını artırmak, yön buldurtmak dil biliminin bu bilime dayanan bir dil politikası, kılavuzu gereklidir. Dildeki milliliği bilim adamlarına, sanatçılara ve yazarlara

bırakmalıdır. Siyasi mekanizma dile müdahale etmemelidir. Medeni diller zaten birbirlerinden kelime alıp verirler, yeter ki aldıkları kelimeleri bünyelerine uydurabilsinler.

Dil ayrıca bir lisan meselesi olarak da düşünülmemelidir. Dilin toplumsal hayatımızda, düşüncemizde, dünyaya bakış açımızda, millet olarak modern dünyanın gerekliliğini yerine getirebilme işlevlerini de kazandırmaktadır. Halk aldığı kelimeleri temsil etmektedir. Alınan her kelimenin bir manası ve konuşma dilinde pişmesi gerekir. Bir toplum millileştirilmiş diliyle var olur. Dil milletin, devletin evidir. Devletin hazinesi dildir. Amacımız dili milli değerle korunarak yaşatmak ve yükselmektedir.

Fındıkoğlu, Türkiye’de yerli ve milli bir düşünce geleneği kurmak amacıyla kendisinden sonra gelen bilim insanlarına Türk kültüründe incelenmesi gereken noktaları göstermiştir. Fındıkoğlu kürsüsüne mensup Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Prof. Dr. Mustafa Erkal ve merhum Prof. Dr. Mehmet Eröz’ün bütüncü bir görüşle ve genellikle onun işaret ettiği konularda derinleşerek çalışmalarını sürdürdükleri gözlenmektedir. Günümüz Türkiye’sinin yeni milli mücadele dönemine girdiği konusunda Gökalp-Fındıkoğlu çizgisini sürdüren Orhan Türkdoğan ve Mustafa Erkaldır.

KAYNAKÇA

- Akay, R. (2007). “Dil Değişiminin Dilsel ve Toplumsal Nedenleri”. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 4(1), 1-9.
- Acar, A. (2012). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Sisteminde Din (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Artuk, İ. (t.y.). “Son Devir Sosyologlarından, İktisatçı ve Fikir Adamı, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”. [:: TDV İslâm Ansiklopedisi - FINDIK ALTINI :: \(islam-portal.com\)](http://tdv-islam-ansiklopedisi-findik-altini.islam-portal.com). Erişim Tarihi: 07.01.2020.
- Avşaroğlu, B. (2019). Türk Modernleşmesi Açısından Hukuk Sosyolojisi: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Akşin, S. (1994). “Bozkurt ve Peker’in Devrim Tarihi Ders Kitapları”. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(4), 233-244.
- Aygül, H. H. (2008). Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, C. (2009). “Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk”. Felsefe Dünyası, 1(49), 69-80.
- Banarlı, N.S. (1972). Türkçenin Sırları. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Başar, Z., Kardeş, M., Türkdoğan, O., Konukçu, E., Kırmızıoğlu, F. ve Erkal, M.E. (1976). Ölümünün İlk Yıl Dönümünde Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bilgiseven, A. K. (1987). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Deniz, K. (t.y.). “Dil Sosyolojisi Açısından “Ocak Kavramı”. [DİL SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN “OCAK” KAVRAMI — Yandex: 22 bin sonuç bulundu](http://dil-sosyolojisi-acisindan-ocak-kavrami-yandex-22-bin-sonuc-bulundu) . Erişim Tarih: 12.09.2020.
- Derican, R. (2014). “Anadolu Mecmuasının Türk Düşünce Hayatı Açısından Değerlendirmesi”. International Journal Of Social Science, 25, 387-398.
- Düzgün, D. (2000). “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Halk Kültürü”. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15, 111-116.

- Düzgün, D. (1990). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Folklor ve Halk Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilaçer, A. (1954). "Lehçelerin Yayılma Tarzı ve Türk Dil ve Lehçelerin Tasnifi Meselesi". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten Dergisi, 2, 39-58.
- Erkal, M. (t.y.). "Ölümünün 30. Yılında Hocamız Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu". [Ölümünün 30. Yılında Hocamız Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu \(pdf\) | Paperity](#). Erişim Tarihi: 06.01.2020.
- Ersoy, R. (t.y.). "Folklor Çalışmalarının 100.Yılında "Folklor Milliyetçilik" İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler". <https://millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=99&Sayfa=48> .Erişim Tarihi: 18.07.2020.
- Eroğlu, H. (1970). Türk Devrim Tarihi. Ankara: A. İ. T. İ. A. Sosyal Faaliyetler ve Geliştirme Derneği Yayını.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). Erzurum Şairleri, (Akt.: Abdülkerim Dinç). Erzurum: Dünya Üniversiteler Kış Oyunları.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). "Aile İhtimayâtı". İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2, 292-315.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). "Bizdeki Sosyoloji Öğretimi ve Ecnebi İlim Adamları". [BİZDEKİ SOSYOLOJİ ÖĞRETİMİ VE ECNEBİ İLİM ADAMLARI | Arastirmax - Scientific Publication Index](#) . Erişim Tarihi: 12.10.2020.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1957). "Bizde Sosyoloji ve Birkaç Meselemiz". İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 2(13-14), 137-149.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1947). "Devletler Hususi Hukukunda Egzogami Meselesi". İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası , 14(1-2), 316 – 323.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). "İstismar Nazariyesi ve İşçi Sınıfı". <https://studylibtr.com/doc/5728834/i%CC%87sti%CC%87smar-nazari%CC%87yesi%CC%87-v-e-%C3%AE%C5%9F%C3%A7%C3%AE-sinifi-prof.-dr.-fmditeo>. Erişim Tarihi: 11.03.2020.
- Fındıkoğlu, Z. F. (29.10.1960). "Gazeteciliğimizin 100. Yılı". Serbest Kürsü, s.2.
- Fındıkoğlu, Z. F. ve Ülken, H. Z. (1940). İbni Haldun. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

- Fındıkoğlu, Z. F. (1938). “ İbni Haldun’un Hukuka Ait Fikirleri ve Tesiri”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 5(0), 138-155.
- Fındıkoğlu, Z. F.(t.y.). “Erzurum’da İktisadi ve İctimai Müşahedeler”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 4(1), 69-79.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1966). Türkiye İslav Muhacirleri. İstanbul: Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Dergisi, 0(3), 1-30.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1948). “İstanbul’da Şehir İçi İnsan Nakli Meselesi ve Tramvay İşçilerinin Bugünkü Durumu”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0(2), 138-192.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). “Medeni Kanunumuz Etrafında Bazı Sosyolojik Meseleler”. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/51095/3964.pdf?sequence=1&isAllowed=y> .Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1947). “Sosyalizm ve İctimai Siyaset”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0(1), 106-125.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1945). “Siyasi Sosyoloji ve Siyasi Fıkralar”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 10(3-4), 635-648.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1957). “İctimai Değişmelerimiz ve Sosyal Tabakalaşma”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 20(1-4), 100-112.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). “Tortum Kalkınma Derneği Denemesi”. <https://docplayer.biz.tr/18111204-Tortum-kalkinma-dernegi-denemesi-z-f-findikoglu-muhterem-dinleyicilerim.html> .Erişim Tarihi: 15.02.2020.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1967). “Erzurum Şehirleşmesi ve Sosyolojik Belirtileri”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 27(3-4), 1-68.
- Fındıkoğlu, Z. F. (t.y.). Fındıkoğlu Bibliyografısı. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1937). Felsefe Kongrelerinde Türkiye. Ankara: Ulus Basımevi.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1963). “Ziya Gökalp ve Sosyalizm”. Sosyoloji Konferansları, 0(5), 42-70.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1962). Karl Marx. İstanbul: Gençlik Kitabevi.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1976). Sosyalizm. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1958). İctimaiyat Üçüncü Cilt Hukuk Sosyolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1961). Tarih Boyunca Sosyalizm ve Türkiye’de Sosyalizm Denemesi Programı. İstanbul: İş ve Düşünce.

- Fındıkoğlu, Z. F. (1971). İctimaiyat Dersleri Birinci Cild Sosyolojisi Doktrin ve Kolları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. F., Yamanlar, O., Erzen, A., Tütengil, O., Türkdogan, O., Özbilgen, T. Güney, M., Zimmerman, C. (1964). Sosyoloji Konferansları Dördüncü Kitap. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Neşriyatı.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1950). İctimaiyat Üçüncü Kitap Metodoloji Nazariyeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1945). “Türk Aile Sosyolojisi”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 11(3-4), 252-282.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1938). “İbni Haldun’un Hukuka Ait Fikirleri ve Tesiri”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 5(0), 138-155.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1966). “Erzurum Şehirleşmesi ve Gecekondu Problemi”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 26(1-4), 1-34.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1943). “Hukuk ve İctimaiyat Tariflerinin Karşılaştırılması”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 9(1-2), 274-291.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1963) “Hindistan’da İktisadi Kalkınma ve Cemaat Kalkınması”. Sosyoloji Konferansları, 0(4),172-190.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1960). “Karabük’te Sanayileşmenin İktisadi ve İctimai Tesirleri”. Sosyoloji Konferansları, 0(2), 1-37.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1960). “Beledi Hizmetler ve Amme İdaresi Bakımından Karabük”. Sosyoloji Konferansları, 0(2), 100-125.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1974). Doğu Kalkınması ve Erzurum Şehirleşmesi İle İlgili Sosyolojik Meseleler. İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği Neşriyatı.
- Güngör, N. (1991). Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri İle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güngör Ergen, N. (2004). “Gökalp –Fındıkoğlu Çizgisi Üzerine Notlar”. Sosyoloji Konferansları, 0(31), 1-11.
- Güngör, N. (1988). Fındıkoğlu’nun Kültür, Eğitim ve Dil Üzerindeki Görüş ve Öneriler. (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, A. (2012). “Toplumsal Dilbilimin Kapsam Alanı”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, 55-62.
- Gökalp, Z. (1968). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Varlık Yayınevi.

- Kansu, A. (t.y.). “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, ‘Sosyal Mesele’ ve ‘İçtimai Siyaset’”. <https://www.yandex.com.tr/search/?text=ziyaeddin%20fahri%20f%C4%B1nd%C4%B1ko%C4%9Flu%20sosyal%20mesele%20ve%20i%C3%A7timai%20siyaset%20aykut%20kansu&lr=103851&clid=2411726> . Erişim Tarihi: 05.02.2020.
- Karaca, N. Güngör Ergen, N. (2013). “Mehmet izzet ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”. M. Çağatay Özdemir (Ed.), Türk Sosyologları. (ss.22-42), Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- Kaplan, M. (1982). Kültür ve Dil. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S. (2011), “Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar Ve Toplumsal Değişme”, Memet Zincirkıran (Ed.), Düünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. (ss.1-559). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kessler, G. (1940). Kooperatifçilik. (Çev.: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Nazlı, E. H. (2016). “Toplum Dilbilime Genel Bir Bakış”. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(28), 37-66.
- Okur, A. (2013). “Milli Kültür ve Folklorun Türkçe Ders Kitapları Aracılığıyla Aktarımı”. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 877-904.
- Odabaşı, F. (2005). “Dil-Kültür Bağlamında Müzik Dili ve Bunun Sosyal Bütünleşmedeki Yeri”. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0(14), 237-258.
- Önder, E. (2001). “Folklor Sosyolojisi Açısından Sivas Halayları”. Türklük Bilimi Araştırmaları, 10, 80-105.
- Önür, H. (2017). “Türk Sosyolojisinde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 42, 161-181.
- Öztürk, A. (2017). “Modern Dil Teorileri ve Toplumsal Dizayn (Politik Dil Sosyolojisine Giriş)”. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(7), 11-31.
- Özanlı, Ö. (2018). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun İlmi Hayatı, Din ve Tarih Görüşü (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, H. (t.y.). “Ziya Gökalp ve Yeni Hayat”. Turkish Studies, 12(30), 463-474.
- Turan Karabulut, A. (2013). “Türk Halk Bilgisi Derneği Tarafından Yayımlanan Halk Bilgisi Haberleri Dergisi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”. A. U. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 50, 137-140.
- Tanyol, C. (1974). “Hocamız Fındıkoğlu”. Sosyoloji Konferansları, 0(13), 9-12.

- Taş, K. (t.y.). “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun Sosyolojik Görüşleri”.
<http://www.bingol.edu.tr/media/206003/ZYAEDDN-FAHR-FİNDİKOLUNUN-SOSYOLOJK-GRLER.pdf> .Erişim Tarihi: 20.05.2020.
- Tütengil, C.O. (1974). “Fındıkoğlu Üzerine Notlar”. Sosyoloji Konferansları, 0(13), 13-27.
- Tulum, M. (2014). “Osmanlı Türkçesin Giriş-I”. Mustafa Koç ve Mehmet Mahur Tulum (Ed). Osmanlı Türkçesine Giriş (ss. 1-141). İstanbul: Açık Öğretim Yayın.
- Turan Karabulut, A. (2013). “Türk Halk Bilgisi Derneği Tarafından Yayımlanan Halk Bilgisi Haberleri Dergisi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 50, 143-149.
- Yıldırım, D. (1991). “Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri”. Milli Folklor, 11, 13-21.
- Yazıcı, E. (2010). Türkiye’de İktisadi Düşünce Tarihi Çalışmalarına Katkısı Bakımından Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yund, K. (1974). “Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun Folklor Yönü”. Sosyoloji Konferansları, 0(13), 34-44.